

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
KONSTITUCINĖS TEISĖS KATEDRA

DOVILĖ STRIPINYTĖ

Parlamento teisės ir valstybės valdžios institucijų studijų programa

**VALSTYBĖS VADOVO KONSTITUCINIS STATUSAS LIETUVOS IR ČEKIJOS
RESPUBLIKOSE: LYGINAMASIS ASPEKTAS**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
doc. dr. E. Vaitiekienė

Vilnius, 2012

TURINYS

ĮVADAS	3
1. VALSTYBĖS VADOVO SAMPRATA	7
2. VALSTYBĖS VADOVO INSTITUTO ISTORINĖ RAIDA	13
2.1. Valstybės vadovo institutas 1922 m., 1928 m. ir 1938 m. Lietuvos Respublikos konstitucijose.....	13
2.2. Valstybės vadovo institutas 1920 m. Čekoslovakijos Respublikos Konstitucijoje.....	22
3. PREZIDENTO RINKIMŲ, PAVADAVIMO IR ĮGALIOJIMŲ NETEKIMO KONSTITUCINIAI PAGRINDAI IR KITI KONSTITUCINIO STATUSO ELEMENTAI PAGAL 1992 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJĄ IR 1992 M. ČEKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJĄ	25
3.1. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų tvarka	25
3.2. Čekijos Respublikos Prezidento rinkimų tvarka	33
3.3. Prezidento pavadavimo institutas Lietuvos Respublikoje ir Čekijos Respublikoje.....	36
3.4. Lietuvos Respublikos ir Čekijos Respublikos prezidentų įgaliojimų trukmė ir įgaliojimų pasibaigimo konstituciniai pagrindai	39
4. LIETUVOS RESPUBLIKOS IR ČEKIJOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO KOMPETENCIJA	47
4.1. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai.....	48
4.1.1. Įgaliojimai santykiuose su Seimu.....	49
4.1.2. Įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe	58
4.1.3. Įgaliojimai santykiuose su teismine valdžia.....	66
4.2. Čekijos Respublikos Prezidento įgaliojimai	68
4.2.1. Įgaliojimai su Parlamentu.....	68
4.2.2. Įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe	71
4.2.3. Įgaliojimai teisminės valdžios srityje.....	75
IŠVADOS.....	77
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	81
SANTRAUKA	87
SUMMARY	88

IVADAS

Valstybės vadovas – aukščiausias šalies pareigūnas. Šiuolaikinio valstybės vadovo – prezidento, įgaliojimų ir santykių su kitomis valstybės institucijomis klausimai yra aktualus kiekvienos valstybės konstitucinės teisės mokslo ir politinių debatų objektas.

Nė viena kita valstybės institucija nėra tokia įvairi, spalvinga, teisiškai ir politiškai reikšminga bei prieštarai vertintina, kaip valstybės vadovo institucija. Pažvelgę į istoriją ir į kitų valstybių patirtį, pamatysime, kad būta kolegialaus ir vienasmenio valstybės vadovo, monarcho, kuris paveldi valdžią ir valdo iki gyvenimo pabaigos, ir prezidento, kurį tauta išrenka tiesiogiai arba valstybės vadovo, kurį išrenka rinkikų kolegija arba parlamentas, taip pat nominalaus respublikos prezidento ir prezidento, kuris iš esmės laiko valstybės vairą savo rankose. Tačiau bet kuriuo atveju valstybės vadovo institucija yra ryški ir reikšminga, nes kiekvienai valstybei reikia asmens, kuris reprezentuotų valstybę vidaus ir užsienio politikoje, savo autoritetu užtikrintų stabilumą šalyje.

Čekijos ir Lietuvos valstybių raidos kelias tam tikra prasme yra panašus, abi valstybės išgyveno panašius raidos etapus. XX a. pradžioje valstybės pirmą kartą savo konstitucijose įtvirtino respublikos prezidento institutą, kitas etapas siejamas su Antrojo pasaulinio karo rezultatais, kai abiejose valstybėse įsitvirtino nedemokratinio pobūdžio politinis režimas, kuris išliko iki XX a. pabaigos, o trečiasis etapas sietinas su nedemokratinėse politinių režimų griūtimi Vidurio ir Rytų Europoje XX a. pabaigoje, kuris 1992 m. abiejose valstybėse buvo vainikuotas demokratinių konstitucijų priėmimu. 1992 m. Lietuvos Respublikos (toliau – LR) ir Čekijos Respublikos (toliau – ČR) konstitucijose buvo įtvirtinti pagrindiniai valstybių gyvavimo principai: tautos suverenitetas, politinis pliuralizmas, respublikinė valstybės valdymo forma, teisinės valstybės ir valdžių atskyrimo principai, įtvirtinta valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų sistema, kurią sudaro parlamentas, vyriausybė, prezidentas ir teismai. Tačiau, nepaisant daugelio panašumų, galime rasti ir skirtumų, vienas iš jų slypi valstybių valdymo formos pasirinkime, o valdymo formos skirtumai daro įtaką ir kai kurių valstybės valdžios institucijų įgaliojimų apimčiai.

Prezidento teisinė padėtis dabartinėse respublikose skiriasi priklausomai nuo valstybės valdymo formos. Teisės literatūroje išskiriamos trys galimos valstybės valdymo formos: prezidentinė respublika, parlamentinė respublika ir pusiau prezidentinė respublika. Šiuo metu pasaulyje vyrauja valstybės valdymo formos, kai šaliai vadovauja ar ją vidaus bei užsienio politikoje reprezentuoja prezidentas. Pasak E. Jarašiūno, atskleidžiant valdymo formą, svarbu išsiaiškinti aukščiausių valstybės valdžios institucijų struktūrą, kiekvienos jų teisinę padėtį, taip pat jų tarpusavio santykių pagrindus.¹ Kalbant apie Lietuvos valstybės valdymo formą, E. Jarašiūnas,

¹ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 527

nuosekliai išnagrinėjęs šį klausimą teigia, kad yra galimos dvi išeitys: „priskirti Lietuvos valstybės valdymo formą pusiau prezidentinei, kuri savo bruožais yra priartėjusi prie parlamentinės valdymo formos...“ arba remiantis Konstitucinio Teismo aiškinimu, konstatuoti, kad „Lietuvos valdymo forma priskirtina parlamentinei respublikai, turinčiai pusiau prezidentinės respublikos bruožų...“.² Taigi bet kuriuo atveju yra pripažįstama tam tikra valstybės vadovo kompetencija, būdinga ir pusiau prezidentinei respublikai. Tuo tarpu pagal ČR Konstitucijos visuminį teisinį reguliavimą, nors *expressis verbis* ir nėra įtvirtinta, tačiau valstybės vadovas atspindi parlamentinei respublikai būdingo prezidento portretą. Skirtingos valstybių valdymo formos suponuoja ir apie LR Prezidento ir ČR Prezidento konstitucinio teisinio statuso tam tikrus skirtumus, kurie ir bus atskleisti analizuojant formalius ir realius respublikų prezidentų įgaliojimus santykiuose su kitomis valstybės valdžią įgyvendinančiomis institucijomis ir apžvelgiant kitus valstybės vadovo teisinio statuso aspektus.

LR Prezidento konstituciniam teisiniam statusui pagal 1992 metų Konstitucijos normas teisinėje ir mokslinėje literatūroje skiriama nemažai dėmesio. Apie Respublikos Prezidento teisinio statuso atskirus aspektus rašė P. Vinkleris, A. Vaišvila, E. Jarašiūnas, V. Sinkevičius, E. Kūris, G. Mesonis, E. Šileikis, A. Lukošaitis, K. Jovaišas, A. Bakaveckas ir kt. Išsamią valstybės vadovo statuso pagal Lietuvos Respublikos 1992 metų Konstituciją analizę atliko P. Vinkleris knygoje „Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai“. Konstitucijos komentare, kuri parengė K. Jovaiša, pateikiama Konstitucijoje reglamentuojamo Respublikos Prezidento instituto išsami analizė, kuri atlikta remiantis Konstitucijos teisės normomis. Mažiausiai nacionalinėje teisės doktrinoje nagrinėti Respublikos Prezidento instituto aspektai buvo atskleisti autorių kolektyvo knygoje „Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje“. Kiti autoriai daugiausia nagrinėja atskirus Respublikos Prezidento teisinės padėties aspektus: *veto* teisės turinį, įgaliojimų apimtį vyriausybės formavimo procese, valstybės vadovo apkaltos institutą. Neabejotinai svarbų vaidmenį atskleidžiant LR Prezidento konstitucinį teisinį statusą vaidina ir LR Konstitucinio Teismo nutarimai.

Tuo tarpu ČR Prezidento konstituciniu teisiniu statusu Lietuvoje domėjosi tik G. Mesonis, kuris savo išvalgas apie Čekijos valstybės vadovo konstitucinį teisinį statusą įamžino kolektyvinėje knygoje apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą bei autorių kolektyvo knygoje „Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje“. Taigi šio darbo naujumas slypi tame, kad Lietuvos ir Čekijos valstybių vadovų teisinis statusas bus atskleistas naudojant lyginamosios analizės metodą. ČR Prezidento teisinė padėtis bus analizuojama remianti ČR Konstitucija, ČR

² Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 183

Konstitucinio Teismo jurisprudencija, G. Mesonio darbais bei kai kuriais Čekijos konstitucinės teisės žinovų darbais.

Pirmasis darbo skyrius skirtas sąvokos „valstybės vadovas“ sampratos atskleidimui, antrajame skyriuje atskleisime istorinius prezidento instituto Lietuvos ir Čekijos respublikose pamatus, šio instituto raidos pagrindinius aspektus, padėsiančius suvokti priežastis, turėjusias įtakos ribotų galių valstybės vadovo įtvirtinimui šiuolaikinėse Lietuvos Respublikos ir Čekijos Respublikos konstitucijose. Trečiasis skyrius bus skirtas esminių Lietuvos ir Čekijos respublikų prezidentų konstitucinio teisinio statuso elementų apžvalgai lyginamuoju aspektu. Galiausiai bus bandoma atskleisti įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios santykių su valstybės vadovu esminius įgaliojimų sąlyčio taškus. LR Konstitucijos 5 straipsnyje teigiama, jog „Valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas“.³ ČR Konstitucijos 2 straipsnio 1 dalyje taip pat įtvirtinta, jog valstybės valdžią šalyje įgyvendina įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios.⁴ Konstitucijose įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos bei savarankiškos, nes kiekvienai iš šių valdžių konstitucijos apibrėžia veiklos sritį ir nustato atitinkamus įgaliojimus, kurie turi suteikti galimybę valstybės valdžios institucijoms realizuoti jų konstitucines funkcijas. Tačiau institucijų savarankiškumas, jų vykdomų funkcijų apibrėžtumas nepaneigia jų sąveikos, kuri yra neišvengiama valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų kasdienybė, todėl valstybės vadovo įgaliojimus ir bandysime analizuoti santykių su kitomis valstybės valdžios institucijomis kontekste.

Šio darbo tyrimo **objektas** yra Lietuvos Respublikos Prezidento ir Čekijos Respublikos Prezidento konstitucinio teisinio statuso lyginamoji analizė, kuri atliekama remiantis 1992 m. LR Konstitucija ir 1992 m. ČR Konstitucija. Analizuojant valstybių vadovų konstitucinį teisinį statusą, didžiausias dėmesys skiriamas istorinei raidai, prezidento rinkimų, pavadavimo ir įgaliojimų netekimo konstituciniams pagrindams ir įgaliojimų apimčiai santykiuose su kitomis valstybės valdžią įgyvendinančiomis institucijomis.

Darbo **tikslas** kompleksiskai išanalizuoti Lietuvos Respublikos Prezidento ir Čekijos Respublikos Prezidento teisinę padėtį remiantis konstituciniu teisiniu reguliavimu. Lyginamoji analizė atliekama remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei Čekijos Respublikos Konstitucijos normomis, įstatymais, periodinės spaudos straipsniais, teisine ir moksline literatūra.

Siekiant įgyvendinti išsikeltą tikslą, keliami tokie šio tyrimo **uždaviniai**:

- atskleisti sąvokos „valstybės vadovas“ sampratą;
- apžvelgti valstybės vadovo instituto raidą Čekijos ir Lietuvos Respublikose;

³ Lietuvos Respublikos Konstitucija//Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-101

⁴ Čekijos Respublikos Konstitucija //

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1586/file/b525fba0a0ffcf188d5453679804.htm/preview>;
prisijungimo laikas: 2012-01-05.

- pasigilinti į esminius valstybės vadovo konstitucinio statuso elementus pagal 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstituciją ir 1992 m. Čekijos Respublikos Konstituciją;
- išanalizuoti Lietuvos Respublikos ir Čekijos Respublikos valstybės vadovų teorinius ir praktinius konstitucinius įgaliojimus santykiuose su kitomis valstybės valdžią įgyvendinančiomis institucijomis.

Pagrindinis tyrimo **metodas** yra lyginamoji analizė. Taip pat naudojami istorinio lyginimo metodas, aprašomasis metodas, apibendrinimas.

Darbo naujumas. Lietuvos literatūroje nėra išsamios Lietuvos Respublikos Prezidento ir Čekijos Respublikos Prezidento įgaliojimų lyginamosios analizės.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, kuri susideda iš keturių skyrių, suskirstytų į poskyrius, išvados. Darbo pabaigoje yra pateiktas naudotos literatūros sąrašas, bei santrauka lietuvių bei anglų kalbomis.

1. VALSTYBĖS VADOVO SAMPRATA

Valstybės vadovo institucija egzistuoja visose valdymo formose. Tiesa, priklausomai nuo valdymo formos ji yra skirtingai įvardijama: monarchijose valstybės vadovo funkcijas vykdo – monarchas, kuris gali būti įvardintas kaip karalius, hercogas, emyras, šeichas ir t.t, respublikose – prezidentai. Pasaulyje yra ir tokių valstybių, kuriose valstybės vadovo funkcijas vykdo kolegiali institucija, tačiau paprastai tokiais atvejais vis tiek yra renkamas šios kolegialios institucijos pirmininkas, kuris ir reprezentuoja šalį. Valstybės vadovo institucijos funkcionavimą lemia poreikis kiekvienai valstybei turėti atsakingą žmogų, kuris sugebėtų užtikrinti konstitucinę tvarką, garantuotų valstybinės valdžios tęstinumą ir stabilumą, aukščiausiu lygiu atstovautų tarptautiniuose santykiuose.⁵ Tradiciškai išvardintas funkcijas, kurios paprastai eksplacitine ar implicitine forma yra numatytos konstitucijose, nepriklausomai nuo valstybės valdymo formos, realizuoja valstybės vadovas neišvengiamai daugiau ar mažiau bendradarbiaudamas su įstatymų leidžiamąja, vykdomąja bei teismine valdžiomis.

Pati sąvoka „valstybės vadovas“ yra kelianti tam tikrų diskusijų. Kyla klausimas, ar teisinga demokratinėje sistemoje instituciją, kuri realiai gali visai nebūti valstybės galva, neturėti teisės duoti jokių nurodymų kitoms valstybės valdžios institucijoms ir negali vykdyti jokios jų priežiūros, vadinti valstybės vadovu. Manytina, kad sąvokos „valstybės vadovas“ nereiktų suprasti tiesiogiai, šia sąvoka pirmiausia yra išreiškiama aukščiausio valstybės reprezentanto funkcija, kuri bet kuriuo atveju bendrame valstybės vadovo įgaliojimų kontekste užima svarbią vietą. Kitokia situacija susiklosto esant prezidentinei valdymo formai. Tokiu atveju sąvokos „valstybės vadovas“ tiesioginis turinys daugiau ar mažiau atitinka realią valstybės vadovo įgaliojimų apimtį. Kaip tokį pavyzdį be abejo galėtume išskirti Jungtinių Valstijų prezidentą, kuriam priklauso Jungtinių Valstijų vykdomoji valdžia, šalies prezidentas yra vykdomosios valdžios ir valstybės galva, jis yra svarbiausias šalies pareigūnas. Jungtinių Valstijų prezidentas nėra atskaitingas Kongresui.⁶ Tokie prezidento įgaliojimai leidžia kalbėti apie valstybės vadovą tiesiogine šio žodžio prasme.

Tiek LR Konstitucijos 77 str. 1 dalyje, tiek ir ČR Konstitucijos 54 str. 1 dalyje yra įtvirtinta nuostata, kad respublikos prezidentas yra valstybės vadovas. Tačiau konstitucijose šios nuostatos konkretus teisinis turinys nėra atskleistas. Nors LR Konstitucijos 77 str. 2 d. yra bandoma konkretizuoti vadovavimo valstybei prasmę, įtvirtinant, kad Respublikos Prezidentas atstovauja valstybei ir daro viską, ką jam paveda Konstitucija ir įstatymai, bet tai vis dėlto nesuteikia konkretnio suvokimo apie Respublikos Prezidento vaidmenį valstybės valdžios institucijų

⁵ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 732.

⁶ Jarašiūnas E., Mesonis G., Žilys J. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 40.

sistemoje. Pasak K. Jovaišos, Konstitucijos 77 straipsnio pirmosios dalies lakoniškumas dar kartą patvirtina žinomą tiesą – trūkumai dažnai yra tam tikro reiškinių privalumų tąsa. Respublikos Prezidento pareigybės atskleidimas per valstybės vadovo statusą yra itin abstraktus, nes valstybės vadovas gali būti „stiprus“ ar „silpnas“ politinio proceso dalyvis, valstybės lyderis arba tiesiog vyriausiasis reprezentatorius. Aptariamoje normoje nėra įtvirtintos jokios išskirtinės, su paskirtais Prezidento įgaliojimais nesutapatinamos funkcijos, pagal kurias būtų galima spręsti, kokia konstitucine doktrina grindžiama valstybės vadovo teisinė padėtis, kokia jo vieta valstybės valdžių hierarchijoje, kokia reali yra jo politinė įtaka.⁷ Taigi, nesant griežtų rėmų, realus Prezidento vaidmuo valstybėje gali daugiau ar mažiau laisvai evoliucionuoti ir plėtotis pasirinkta kryptimi, kiek tai leidžia visuminis konstitucinis teisinis reguliavimas.

Tuo tarpu ČR Konstitucijoje iš vis nėra jokių tiesiogiai įtvirtintų nuostatų, kurios nors kiek konkretizuotų sąvokos „valstybės vadovas“ turinį. Detalizuoti valstybės vadovo sąvokos turinį leidžia tik visumos konstitucijos nuostatų, kuriose yra įtvirtinti valstybės vadovo įgaliojimai, jų gavimo ir pasibaigimo pagrindai, veiklos garantijos bei kiti valstybės vadovo statuso elementai, analizė.

Tam tikrais atvejais, kalbant apie valstybės vadovo statusą, toks sąvokos neapibrėžtumas gali sukelti problemų. Pasak E. Šileikio, valstybės vadovo sąvokos neapibrėžtumo negalima pašalinti taikant vien tik pažodinį aiškinimo metodą. Šiuo atveju pažodinis aiškinimas ne tik neatskleistų reikiamo teisinio turinio, bet ir leistų padaryti ydingą išvadą, kad Respublikos Prezidentas yra svarbiausia valstybės vairą valdanti jėga, galinti vadovauti bet kuriai kitai institucijai. Valstybės vadovo sąvoką reiktų atskleisti taikant istorinį, lyginamąjį ir sisteminių metodą.⁸ Tam tikra prasme šiai minčiai pritaria ir A. Vaišvila, kuris mano, kad norint atskleisti tikrąjį sąvokos „valstybės vadovo“ turinį, būtina šią sąvoką pagal LR Konstituciją sieti su Respublikos Prezidento kompetencija, įtvirtinta Konstitucijos 84 straipsnyje ir kituose straipsniuose. Ši sąvoka yra susijusi su visa Prezidento statusą nustatančių Konstitucijos normų sistema.⁹ P. Vinkleris taip pat sutinka su jau anksčiau išdėstyta mintimi, kad „valstybės vadovo“ sąvoka yra organiškai susijusi su kituose Konstitucijos straipsniuose jam suteikiamais įgaliojimais.¹⁰ Tokį teiginį taip pat patvirtina ir ne kartą LR Konstitucinio Teismo išsakyta pozicija, kad Konstitucija - vientisas aktas, todėl prioritetas turi būti teikiamas sisteminiam Konstitucijos aiškinimui. Negalima aiškinti pavienės nuostatos atsietai nuo visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo. Tik - visapusiškai aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo

⁷ Jovaiša K., Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, 2 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 127.

⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 444-445.

⁹ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.88

¹⁰ Ten pat, P. 90.

Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją.¹¹ Taigi tik valstybės vadovo institutą reglamentuojančių nuostatų matymas kaip nedalomos visumos kiekvienu konkrečiu atveju padės mums atskleisti tikrąjį sąvokos „valstybės vadovas“ turinį.

Anot E. Šileikio, istoriniu ir lyginamuoju požiūriu valstybės vadovo rango suteikimas Respublikos Prezidentui nėra Lietuvos Respublikos teisinės kūrybos „naujadaras“. Panašus Respublikos Prezidento statusas buvo įtvirtintas 1938 m. Konstitucijoje. Šios Konstitucijos 3 straipsnyje buvo teigiama: „Lietuvos Valstybė yra respublika. Jos priešakyje yra Respublikos Prezidentas. Jis vadovauja valstybei.“¹² Pasak E. Šileikio, tam tikrų istorinių sąsajų išvelgimas leidžia teigti, kad dabartinis Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, statuso įtvirtinimas gali būti traktuojamas kaip konstitucinis nuoseklumas, kylantis iš 1938 m. Konstitucijos.¹³ Taip pat šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvai geopolitiniu požiūriu ir pagal konstitucijų priėmimo politines aplinkybes artimų valstybių galiojančiose konstitucijose šių valstybių prezidentai taip pat apibūdinami žodžiais „valstybės vadovas“. Be jau paminėtos ČR Konstitucijos, toks Respublikos Prezidento statusas įtvirtintas ir Estijos Respublikos Konstitucijos 77 straipsnyje¹⁴, Slovakijos Respublikos Konstitucijos 101 straipsnyje¹⁵, Bulgarijos Respublikos Konstitucijos 92 straipsnyje.¹⁶

Yra pateikiama ir tokia nuomonė, kad „valstybės vadovo“ sąvoka į šiuolaikines konstitucijas atėjo iš monarchinio laikotarpio ir yra tarsi to laikotarpio paveldas. Monarchinio absoliutizmo laikotarpiu monarchas įkūnijo valstybę, o be to ir visą valstybinę valdžią, o konstitucinės monarchijos laikotarpiu jis prarado šią kompetenciją ir liko tik valstybės reprezentantu, valstybės „viršūne“, vienybės valstybėje įsikūnijimu.¹⁷ Taigi, keičiantis valstybės valdymo formoms, valstybės vadovas, atspindėjęs šios sąvokos tiesioginę prasmę, daugeliu atveju tapo tik nominaliu valstybės vadovu.

¹¹ 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094; 2004 m. gruodžio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708; 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2006, Nr. 36-1292.

¹² Valančius K. L., Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001. P. 42.

¹³ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 459-460

¹⁴ Estijos Respublikos Konstitucija //

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1599/file/b3bf548923058a64ab368b87f28a.htm/preview>; prisijungimo laikas: 2012-01-09.

¹⁵ Slovakijos Respublikos Konstitucija//

<http://legislationline.org/download/action/download/id/1633/file/69fc5e0f45478ca59b551a3f8e92.htm/preview>; prisijungimo laikas: 2012-01-09.

¹⁶ Bulgarijos Respublikos Konstitucija// <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8933/preview>; prisijungimo laikas: 2012-01-09.

¹⁷ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 89.

E. Šileikis, analizuodamas valstybės vadovo institutą, Respublikos Prezidentą apibrėžia kaip ne tiek tautos, kiek valstybės atstovą ir jos formalų vadovą, turintį šalies viduje užtikrinti sklandų institucijų bendradarbiavimą ir savo autoritetu personifikuoti šių institucijų visumą tarptautinių santykių srityje. E. Šileikis konstatuoja, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas yra vienasmenė, tiesiogiai legitimuota ir sąlygiškai depolitizuota institucija.¹⁸

Pasak P. Vinklerio, „valstybės vadovo“ sąvoką aiškinant valstybės vadovui suteiktų įgaliavimų kontekste tokiu būdu šios sąvokos teisinis turinys, kiek jis sietinas su Prezidento įgaliavimais, tampa gana apibrėžtas ir aiškus, tačiau pabrėžia, kad probleminiais atvejais šios sąvokos teisinė reikšmė yra menka, t.y. nesubalansuota su tuo autoritetu, kurį Prezidentas kaip valstybės institucija yra įgijusi visuomenėje ir tautoje.¹⁹ A. Vaišvila taip pat iš dalies pritaria tokiai minčiai. Jis, išanalizavęs Respublikos Prezidento įgaliavimus, tvirtina, kad prezidentui uždėtos „valstybės vadovo“ pareigos moraliai turėtų jį įpareigoti siekti sau teisių, pakankamų šioms pareigoms tinkamai atlikti. Pasak A. Vaišvilos, nors Respublikos Prezidentas pagal šį Konstitucijos straipsnį vadinamas valstybės vadovu, oficiali jo kompetencija tokio vadovavimo negarantuoja: ji nesubalansuota su pasitikėjimu, kurį Tauta parodo Prezidentui.²⁰ Iš dalies su tokia pozicija sutiktina, nes akivaizdu, kad Respublikos Prezidentas neturi tiek įgaliavimų, kad galėtų valstybėje atlikti vadovaujantį vaidmenį, tačiau, manytume, kad Respublikos Prezidento įgaliavimai yra pakankami tam, kad būtų įgyvendintos funkcijos, kurias jam paveda Konstitucija.

P. Ragauskas atkreipia dėmesį, kad Konstitucijos 55 ir 77 straipsniuose Seimo narių ir Prezidento teisiniam statusui apibūdinti vartojamos dvi skirtingos konstrukcijos: Seimo nariai vadinami Tautos atstovais, tuo tarpu Respublikos Prezidentas – valstybės vadovu. Konstitucijos 77 straipsnio 2 dalyje aiškiai nurodoma, kad Respublikos Prezidentas atstovauja ne tautai, ne visuomenei, ne vykdomajai valdžiai, o Lietuvos valstybei, kuri, anot autoriaus, demokratinėje tradicijoje yra ne kas kita, kaip Tautos interesams tarnauti sukurta viešosios valdžios organizacija. Vadovaudamasis tokia logika P. Ragauskas daro išvadą, kad teisinio statuso prasme Prezidentas nėra nei suverenas, nei jo atstovas, jis - “Vyriausiasis Suvereno Tarnas”.²¹

Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, konstitucinis statusas gana išsamiai yra atskleistas ir Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. savo nutarime konstatavo, jog valstybės vadovo statusą Konstitucijoje nustatytam laikui įgyja tik vienas asmuo, t.y. Respublikos Prezidentas, kurį išrenka Lietuvos Respublikos piliečiai. Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas yra individualus, besiskiriantis nuo

¹⁸ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 461.

¹⁹ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliavimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.90.

²⁰ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000. P.564.

²¹ P. Ragauskas Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje // Politologija. 2002, Nr. 4 (28). P. 17.

visų kitų piliečių ir nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso.²² Plėtodamas šiuo klausimu savo doktriną, Konstitucinis Teismas 2002 m. birželio 19 d. nutarime toliau dėstė savo doktriną apie individualų, išskirtinį valstybės vadovo teisinį statusą. Pasak Konstitucinio Teismo, Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, individualų, išskirtinį teisinį statusą atskleidžia įvairios Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios: Respublikos Prezidento asmens neliečiamybę; negalimumą Respublikos Prezidentui būti Seimo nariu, užimti kitas pareigas, gauti kitokį atlyginimą, išskyrus Respublikos Prezidentui nustatytą atlyginimą ir atlyginimą už kūrybinę veiklą; asmens, išrinkto Respublikos Prezidentu, pareigą sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir politinėse organizacijose; reikalavimus kandidatams į Respublikos Prezidentus bei Respublikos Prezidento rinkimų pagrindus ir tvarką; Respublikos Prezidento priesaiką; Respublikos Prezidento įgaliojimus, jų pradžią ir pabaigą ir kt.²³ Valstybės vadovo teisinio statuso išskirtinumą pabrėžia ir Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarime pateikta Konstitucinio Teismo pozicija, kad atsižvelgiant į 1992 m. Konstitucijoje įtvirtintą Respublikos Prezidento institutą, į tai, kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas skiriasi nuo visų kitų valstybės pareigūnų teisinio statuso, taip pat į tai, kad Aukščiausios Tarybos Pirmininko pareigybė Konstitucijoje numatyta kaip laikina ir siejama su pereinamąja teisine situacija, kai Lietuvos Respublikos Seimas yra išrinktas, bet dar nėra susirinkęs į pirmąjį posėdį, akivaizdu, jog 1990 – 1992 m. dirbusios Aukščiausios Tarybos Pirmininko statusas nėra tapatus 1992 m. Konstitucijoje įtvirtinto Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, statusui.²⁴ Taigi toks Konstitucinio Teismo išaiškinimas dar kartą tik patvirtina valstybės vadovo teisinio statuso išskirtinumą ir individualumą.

2003 m. gruodžio 30 d. nutarime Konstitucinis Teismas papildomai dar pažymėjo ir tai, jog tam, kad Respublikos Prezidentas galėtų nekliudomai vykdyti valstybės vadovo funkcijas, Konstitucijoje yra įtvirtintas Respublikos Prezidento imunitetas. Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas, kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn.²⁵ Tokių plačių garantijų suteikimas taipogi mums suponuoja apie išskirtinio valstybės vadovo teisinio statuso egzistavimą.

²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 39 – 1105.

²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 62 – 2515.

²⁴ Ten pat.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto nr. 40 „Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos

O 2004 m. gegužės 25 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad vertinant Respublikos Prezidento – valstybės vadovo konstitucinį teisinį statusą pabrėžtina, kad šis statusas – tai ne vien Respublikos Prezidentui Konstitucijoje *expressis verbis* nustatytų įgaliojimų suma. Respublikos Prezidentas, kaip Tautos tiesiogiai renkamas valstybės vadovas, simbolizuoja Lietuvos valstybę, jos visuomenės vertybes ir personifikuoja Lietuvos Respubliką tarptautiniuose santykiuose.²⁶

Be to, Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime išdėstė valstybės atstovavimo sampratą ir atskyrė valstybės atstovavimą nuo tautos atstovavimo. Pažymėtina, kad Lietuvos valstybę kuria Tauta, suverenitetas priklauso Tautai. Konstitucijos 4 straipsnyje nustatyta, kad "aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus". Pagal Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalį Tautos atstovai yra Seimo nariai, taigi tik Seimas yra Tautos atstovybė. Respublikos Prezidentas, kaip minėta, yra valstybės vadovas ir atstovauja Lietuvos valstybei. Nors atstovavimo Tautai ir atstovavimo Lietuvos valstybei negalima priešpriešinti, tačiau atstovavimas Tautai ir atstovavimas Lietuvos valstybei nėra tapačios teisinės kategorijos, kiekviena iš jų turi tik jai vienai būdingą teisinį turinį.²⁷

Kaip jau buvo minėta, pagal ČR Konstitucijos 54 straipsnio 1 dalį, Respublikos Prezidentui taip pat yra suteikiamas skambus valstybės vadovo statusas. Nors Respublikos Prezidentas renkamas abiejų Parlamento rūmų bendrame posėdyje, tačiau jis vis tiek yra įvardijamas kaip valstybės vadovas. Be to, atsižvelgiant į tai, kad Čekijos Respublikos valstybės valdymo forma, pagal visuminį konstitucinį teisinį reguliavimą, yra parlamentinė respublika, tai taip pat leidžia teigti, jog sąvoka „valstybės vadovas“, įtvirtinta ČR Konstitucijoje, taip pat negali būti aiškinama pasitelkiant vien tik lingvistinį metodą. Kaip matome iš visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo, nėra pagrindo teigti, kad ČR Prezidentas yra pagrindinė šalies vadovaujanti jėga. Manytina, kad taip pat kaip ir Lietuvos atveju šią sąvoką reiktų aiškinti sisteminiu būdu pasitelkiant ir istorinį, ir sisteminių, ir lyginamąjį metodus.

Atsigręžiant į istoriją ir į 1920 m. ČR Konstituciją, matome, kad ir tuo metu Respublikos Prezidentui buvo suteiktas valstybės vadovo statusas, nors esminių skirtumų, galėjusių turėti įtakos prezidento statusui, lyginant su dabartine 1992 m. ČR Konstitucija, nebuvo. Ši istorinė

Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. 2003, Nr.124 – 5643.

²⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85– 3094.

²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto nr. 40 “Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka” ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. 2003, Nr.124 – 5643.

retrospektyva leidžia daryti išvad, kad sąvoka „valstybės vadovas“ yra ankstesnės Konstitucijos palikimas, išreiškiantis tradicinį prezidento konstitucinį teisinį statusą Čekijos Respublikoje.

Taigi sąvokos „valstybės vadovas“ dažniausiai negalima aiškinti vien tiesiogine to žodžio prasme. Tai patvirtina ir Lietuvos Respublikos bei Čekijos Respublikos prezidentų konstitucinis teisinis statusas. Valstybės vadovo teisinę ir faktinę padėtį lemia konkrečios šalies politinės sąlygos. Esant skirtingoms valdymo formoms valstybės vadovo įgaliojimų apimtys yra nevienodos, tačiau, nepaisant to, paprastai tam pareigūnui įvardinti yra naudojama būtent sąvoka „valstybės vadovas“, kuria, manytume, pirmiausia yra išreiškiama valstybės vadovo, kaip aukščiausio valstybės reprezentanto, funkcija. Dažniausiai valstybės vadovas yra ta institucija, kuri turi užtikrinti konstitucinę tvarką, garantuoti valstybės valdžios tęstinumą ir stabilumą, atstovauti tarptautiniams santykiams, bendradarbiauti su kitoms valstybės valdžią įgyvendinančiomis institucijomis, tačiau tai nėra pagrindinė valstybę vairuojanti jėga.

2. VALSTYBĖS VADOVO INSTITUTO ISTORINĖ RAIDA

2.1. Valstybės vadovo institutas 1922 m., 1928 m. ir 1938 m. Lietuvos Respublikos konstitucijose

Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė buvo monarchija, kurios vadovas buvo Didysis Kunigaikštis. Nuo XIII a. pirmos pusės iki XVI a. antros pusės toks titulas buvo suteiktas visiems vadovams. Nuo 1569 m. Jungtinėje Lietuvos ir Lenkijos valstybėje atskiras Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Didysis Kunigaikštis nebebuvo vainikuojamas, nes valstybės vadovas buvo Lenkijos Karalius. Tokia padėtis tęsėsi iki Lietuvos ir Lenkijos valstybės žlugimo, kuris, kaip žinome, įvyko 1795 m.²⁸

Lietuvos Valstybės Tarybai 1918 m. lapkričio 2 d. priėmus laikinąją Lietuvos konstituciją, įstatymų leidžiamąja institucija buvo paskelbta Valstybės Taryba, o vykdomoji valdžia pavesta prezidiumui, kurį sudarė prezidentas ir du viceprezidentai, kurie kartu su viceministru tapo atsakingi Valstybės Tarybai.²⁹ 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos Tarybai paskelbus Lietuvos valstybės nepriklausomybę, iškilo problema dėl valstybės valdymo formos, be abejojimo, taip pat ir dėl valstybės vadovo statuso valstybėje. Po tam tikrų dvejonių, kaip pati optimaliausia valdymo forma, buvo pasirinkta – respublika. Prezidento institucija pirmą kartą buvo numatyta 1919 m. balandžio 4 d. Lietuvos Valstybės Laikinosios Konstitucijos pamatiniuose dėsniuose, pagal kuriuos Prezidentas buvo išaukštintas. Pirmuoju Lietuvos Prezidentu buvo išrinktas Antanas Smetona, kuris perėmė prezidiumo vykdomosios valdžios funkcijas. Tačiau 1920 m. birželio 10 d. Steigiamajame Seime

²⁸ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 734.

²⁹ Eidintas A. Lietuvos Respublikos prezidentai. Kaunas: Kauno šviesa, 1991. P. 61.

buvo paskelbta laikinoji Konstitucija, kurioje jau buvo įtvirtinta nuostata, jog valstybės vadovas yra Respublikos Prezidentas, kurį renka Seimas. Vykdomoji valdžia buvo pavesta Respublikos Prezidentui ir Ministrų Kabinetai. Konstitucijoje buvo numatyta Respublikos Prezidento institucija, o iki tol, kol jis bus išrinktas, jo pareigas turėjo eiti Steigiamojo seimo pirmininkas. Seimo pirmininku išrinkus A. Stulginskį, valstybės prezidentas A. Smetona perdavė savo pareigas jam, tačiau Respublikos prezidento rinkimai vis nebuvo rengiami.³⁰ Taigi Lietuvos Valstybės Laikinojoje Konstitucijoje Prezidento statusas buvo jau labai smarkiai sumenkintas. Apie tai bylojo prezidentui suteikiamų įgaliojimų susiaurinimas, o konstitucinėje praktikoje apskritai prezidento institucija buvo ignoruojama, nes Respublikos Prezidentas buvo nerenkamas, o jo pareigas ėjo Steigiamojo Seimo pirmininkas.³¹

Diskusija dėl prezidento institucijos įsiliepsnojo svarstant Lietuvos nuolatinės Konstitucijos projektą ir jį 1922 m. rugsėjo 1 d. Steigiamajam seimui priėmus.³² Toliau vyravo prezidento galių silpninimo tendencija. 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucija numatė Respublikos Prezidento instituciją su silpnais įgaliojimais ir priklausomą nuo Seimo valios. Pagal Konstituciją Prezidentas buvo tik sudedamoji vykdomosios valdžios dalis.³³ Tokį prezidento institucijos silpninimą lėmė Konstitucijoje įtvirtinta valstybinės santvarkos forma – seimokratija. Seimokratijos atveju aukščiausias konstitucinis organas yra Seimas, kuris, lyginant su kitomis valstybės valdžios institucijomis, turėjo didžiausius įgaliojimus.³⁴

Pagal 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją Respublikos Prezidentas – sudėtinė Vyriausybės dalis. Respublikos Prezidentas buvo renkamas Seimo slaptu balsavimu, absoliučia atstovų balsų dauguma. Respublikos Prezidento rinkimų laikas nustatytas toks pat kaip ir Seimo – treji metai, tačiau ši konstitucinė Respublikos Prezidento kadencija nėra tvirtai nustatyta. Respublikos Prezidento kadencijos ilgumas yra itin glaudžiai susietas priklausomybės ryšiais su Seimo valia. Tokią išvadą leidžia daryti 1922 m. Konstitucijos 44 paragrafo sisteminė analizė. Konstitucijos 44 paragrafo 2 dalyje yra nustatyta, kad Respublikos Prezidentas einas savo pareigas ligi bus išrinktas kitas Respublikos Prezidentas, be to, to paties paragrafo 3 dalis teigia, jog Respublikos Prezidentas gali būti Seimo atstatytas 2/3 visų atstovų balsų dauguma. Ši nuostata suteikė Seimui galią bet kada 2/3 visų atstovų balsų dauguma atstatydinti Respublikos Prezidentą. Respublikos Prezidento atsakomybė Seimui buvo grynai politinė, o ne teisinė. Taigi, kaip pastebi P. Vinkleris, pagal 1922 m. Konstituciją Respublikos Prezidentas buvo priklausomas nuo Seimo valios

³⁰Eidintas A. Lietuvos Respublikos prezidentai. Kaunas: Kauno šviesa, 1991. P. 62.

³¹Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.8.

³²Eidintas A. Lietuvos Respublikos prezidentai, Kauno šviesa, 1991. P. 62.

³³Ten pat.

³⁴Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 8

per du konstitucinės teisės institutus: per Respublikos Prezidento rinkimų būdą ir per Respublikos Prezidento kadencijos priklausomybę nuo Seimo valios.³⁵

Kalbant apie Respublikos Prezidento įgaliojimus, tai Respublikos Prezidentui, kaip ir įprasta, buvo suteikti valstybės atstovavimo įgaliojimai, taip pat Konstitucija pavedė Respublikos Prezidentui skelbti įstatymus arba grąžinti įstatymus su savo pastabomis Seimui antrą kartą apsvarstyti, tačiau Respublikos Prezidento veto teisę Seimas antru svarstymu galėjo įveikti absoliučia visų atstovų balsų dauguma. Pabrėžtina, kad pagal 1922 m. Konstitucijos reguliavimą, Respublikos Prezidento galimybė pasinaudoti veto teise priklausė tik nuo Seimo, nes jeigu Seimas 2/3 balsų dauguma pripažįsta įstatymo paskelbimą esant skubotu, tai Respublikos Prezidento veto teisė praktiškai išnykdavo.³⁶ Kalbant apie įgaliojimus, negalima nepaminėti ir Konstitucijoje įtvirtinto Seimo paleidimo instituto. Šia konstitucine teise pasinaudoti galėjo tik Respublikos Prezidentas, tačiau šios teisės realus įgyvendinimas buvo suvaržytas įtvirtinant Konstitucijos 52 paragrafe nuostatą, jog susirinkus naujam Seimui, Respublikos Prezidentas yra perrenkamas. Taigi šios nuostatos funkcionavimas Respublikos Prezidento teisę paleisti Seimą darė beveik neįmanomą, nes jei Respublikos Prezidentas būtų paleidęs Seimą nepritariant Seimo daugumai, o ši Seimo dauguma vėl laimėtų rinkimus, tai Respublikos Prezidentas vargu ar galėjo tikėtis būti išrinktu dar vienai kadencijai.³⁷

Taip pat svarbu aptarti ir Respublikos Prezidento įgaliojimus Vyriausybės atžvilgiu. Konstitucija Respublikos Prezidentui suteikė teisę: kviesti Ministrį pirmininką, pavesti Ministeriui pirmininkui sudaryti Ministrių kabinetą, tvirtinti jau sudarytą Ministrių kabinetą ir priimti Ministrių kabineto atsistatydinimą. Tokiu būdu Respublikos Prezidentui teko svarbus vaidmuo formuojant Vyriausybę, tačiau Respublikos Prezidento padėtį šiuo klausimu silpnino tai, kad jog jis pats buvo labai priklausomas nuo Seimo, nes bet kada 2/3 visų atstovų balsų dauguma galėjo būti atstatydintas. O be to, suformuota Vyriausybė atsakė tik Seimui.³⁸ Taigi nors formaliai Respublikos Prezidentas ir turėjo nemažus įgaliojimus Vyriausybės formavime, tačiau praktikoje šių įgaliojimų reikšmė nebuvo didelė.

Respublikos Prezidentui 1922 m. Konstitucija pavedė dar vieną svarbų įgaliojimą – Seimo 3/5 visų atstovų balsų dauguma priimtą ir jau paskelbtą Konstitucijos pakeitimą arba papildymą reikalauti perduoti spręsti Tautai visuotinio balsavimo būdu. Manytina, kad šiuo konstituciniu institutu buvo ribojamos Seimo galios. Tačiau ir šiuo atveju pati Konstitucija apribojo šią teisę, nes buvo įtvirtinta, jog Seimo 4/5 visų atstovų balsų dauguma priimtas Konstitucijos

³⁵ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 30-31.

³⁶ Ten pat, P. 32.

³⁷ Ten pat, P. 32-33.

³⁸ Ten pat, P. 33.

pakeitimas ar papildymas įsigalioja nuo jo paskelbimo dienos.³⁹ Bet šis apribojimas vargiai buvo praktiškai įgyvendinamas, nes 4/5 kvalifikuotą daugumą realiai buvo ir šiais laikais yra vargu ar įmanoma pasiekti. Taigi 1922 m. Konstitucijos sukurtame seimokratiname valstybės valdymo modelyje Respublikos Prezidentas nebuvo ta konstitucinė valstybės valdžios institucija, kuri būtų galėjusi varžyti nepaprastai didelę Seimo galią.⁴⁰

Remiantis 1922 m. Konstitucija 1922 m. lapkričio 13 d. Seimas išrinko pirmąjį Respublikos Prezidentą - Aleksandrą Stulginskį. 1923 m. buvo išrinktas Antrasis Lietuvos Respublikos Seimas, kuris taip pat A. Stulginskį išrinko Lietuvos Respublikos Prezidentu. 1926 m. birželio 7d. Lietuvos Respublikos Trečiasis Seimas Prezidentu išrinko Kazį Grinių, tačiau dėl perversmo 1926 m. gruodžio 17d. K. Grinius buvo priverstas atsistatydinti. 1926 m. gruodžio 19d. Antanas Smetona antrą kartą buvo išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu ir šiame poste išbuvo iki 1940 m.

1928 m. buvo priimta naujoji Lietuvos Valstybės Konstitucija. Šios Konstitucijos išskirtinis požymis, skyręs ją nuo prieš tai buvusios Konstitucijos, tas, kad, palyginus su 1922 m. Konstitucija, buvo nueita priešingu keliu – vietoj Seimo galių stiprinimo buvo sustiprinta Respublikos Prezidento konstitucinė padėtis. Tai buvo padaryta reformuojant daugelį Konstitucijos nuostatų, kurios įtvirtino Respublikos Prezidento įgaliojimus ir kitus jo statusą reglamentuojančius elementus.⁴¹ Būdingiausias skiriamasis 1928 m. Konstitucijos bruožas – vykdomosios valdžios, pirmiausia Respublikos prezidento, galių išplėtimas, autoritarinių elementų į valstybės valdymą įdiegimas. Stiprinant Respublikos prezidento galią, pirmiausia jį buvo pamėginta išlaisvinti nuo priklausomybės Seimui. Šiuo tikslu prezidento kadencija išplėsta iki septynerių metų ir jau visiškai nebesiejama su Seimų kaita, atsisakyta prezidento rinkimų Seime nustatant, kad jis bus renkamas specialiai tam tikslui išrinktų rinkikų. Pasak P. Vinklerio, šis tautos rinkimų titulas turėjo daug reikšmės Respublikos Prezidento autoritetui, jis tapo visos tautos pasitikėjimo asmeniu.⁴² Taigi toks Respublikos Prezidento rinkimų būdas taip pat prisidėjo prie prezidento institucijos stiprinimo. Be to, Respublikos Prezidento kadencijų skaičius buvo neberibojamas, o tai reiškė, kad Respublikos Prezidentas gali būti perrinktas iki gyvos galvos.⁴³ Esminiu prezidento teisinės padėties pasikeitimu taip pat buvo tai, kad šioje konstitucijoje jis jau buvo ne tik vienas iš vykdomosios valdžios elementų, bet ir aktyvus ir savarankiškas įstatymų leidžiamosios valdžios subjektas. Lietuvos 1928 m. Konstitucijoje buvo sankcionuota Prezidento įstatymų leidybos teisė, kurią Prezidentas galėjo realizuoti nesant Seimo arba pertraukų tarp jo sesijų metu. Šios nuostatos suformulavimo reikšmę

³⁹Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 35.

⁴⁰Ten pat.

⁴¹Ten pat, P. 9.

⁴²Ten pat, P. 37.

⁴³Ten pat.

pabrėžia ir tas faktas, kad Seimas buvo įtvirtintas kaip ne nuolatinė institucija, terminai sušaukti pirmąjį Seimą iš vis buvo nenumatyti, o toks konstitucinis teisinis reguliavimas sudarė prielaidas Seimą sušaukti beveik po dešimtmetį trukusio neparlamentinio valdymo.⁴⁴ Kaip pastebi P. Vinkleris, tai buvo beprecedentis kitų šalių konstitucinėje praktikoje nepasitaikantis atvejis.⁴⁵ Taigi, nesant Seimo, Respublikos Prezidentas galėjo sukcentruoti savo rankose įstatymų leidybos monopolį, taip pat įgyti kitas teises, padarančias Respublikos Prezidentą pačia stipriausia ir iškilčiausia konstitucine institucija. Kalbant apie įstatymų leidybą svarbu paminėti ir Respublikos Prezidento veto instituto reformavimą. 1928 m. Konstitucijoje buvo panaikinta 1922 m. Konstitucijos nuostata, pagal kurią Seimas galėjo 2/3 visų atstovų balsų dauguma paskelbti įstatymo paskelbimą skubotu ir tokiu būdu išvengti Respublikos Prezidento veto. Taip pat Prezidento veto buvo sustiprintas nustatant, jog Seimas Prezidento veto gali įveikti ne absoliučia dauguma, o kvalifikuota 2/3 dauguma.⁴⁶

1928 m. Konstitucija išplėtė Respublikos Prezidento įgaliojimus ir Ministerių kabineto atžvilgiu. Nuo prezidento ėmė priklausyti ir Ministrų Kabinetas, nes Prezidentas turėjo visus įgaliojimus, reikalingus skirti ir atleisti ministrą pirmininką, o jo teikimu - ir kitus ministrus, taip pat paleisti Ministrų kabinetą arba ministrus. Šiuo atveju prezidento galios šioje srityje nebuvo varžomos.⁴⁷ Konstitucijos 49 straipsnyje buvo nustatyta, kad Respublikos Prezidentas skiria Ministrų pirmininką, kitus ministerius ir Valstybės kontrolierių, ir paleidžia tiek visą Ministrų kabinetą, tiek atskirus ministerius ir valstybės kontrolierių. Pasak P. Vinklerio, šis Respublikos Prezidento įgaliojimas „paleisti“ Ministrų kabinetą ir atskirus ministerius ne tik apima Ministrų kabineto pareikšto atsistatydinimo priėmimą, bet ir Ministrų kabineto paleidimą paties Respublikos Prezidento iniciatyva.⁴⁸ O suteikus Respublikos Prezidentui įgaliojimą bet kada atleisti Ministrų kabinetą, kontrasignacijos institutas, kaip veiksminga Respublikos Prezidento valią varžanti priemonė, neteko savo reikšmės.⁴⁹ Taigi, kaip pastebi P. Vinkleris, pagal 1928 m. Konstitucijos 42 paragrafą iš abiejų valstybės institucijų, sudarančių Vyriausybę, Respublikos Prezidento konstitucinė padėtis buvo žymiai aukščiau nei Ministrų kabineto.⁵⁰

Būtų galima paminėti ir kitus konstitucinės teisės institutus, kuriais buvo stiprinama Respublikos Prezidento konstitucinė padėtis. Iš vis buvo panaikinta politinė Respublikos Prezidento atsakomybė Seimui. Respublikos Prezidentas įgaliotas perduoti Tautos referendumui ne tik Seimo priimtą Konstitucijos pakeitimą ar papildymą, bet ir Seimo atmetą Konstitucijos pakeitimo ar

⁴⁴ Maksimaitis M., Andriulis V., Pakalniškis V. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 355.

⁴⁵ Ten pat, P. 354.

⁴⁶ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 37.

⁴⁷ Maksimaitis M., Andriulis V., Pakalniškis V. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 356.

⁴⁸ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 39.

⁴⁹ Ten pat, P. 40.

⁵⁰ Ten pat, P. 36.

papildymo projektą.⁵¹ Taip pat įtvirtintas iš principo naujas Vyriausybės įgaliojimas - Vyriausybės arba 50 tūkstančių turinčių teisę rinkti Seimą piliečių iniciatyva perduoti tautai spręsti apklausimo būdu Seimo priimtą ar atmetą įstatymą. Tokio įgaliojimo suteikimas Vyriausybei reiškia, kad jo iniciatyvos teisė pavedama Respublikos Prezidentui ir Ministerių kabinetui kartu, o šis įgaliojimas vykdomas formaliu Respublikos Prezidento aktu, kontraspiguojamu Ministerių kabineto nario.⁵² Seimo paleidimo institutas Prezidento naudai sustiprinamas nustatant reguliavimą, pagal kurį Respublikos Prezidentui paleidus Seimą, naujai susirinkęs Seimas nebeturi teisės perrinkti Respublikos Prezidentą.⁵³ Taip pat Respublikos Prezidento konstitucinė padėtis buvo stiprinama suteikiant Respublikos Prezidentui įgaliojimus ratifikuoti tarptautines sutartis, jei tarptautinė sutartis buvo susijusi su klausimais, reguliuojamais įstatyminiu būdu, tai jai ratifikuoti reikėjo Seimo sutikimo. 1928 m. Konstitucija ginkluotųjų pajėgų tvarkymą Respublikos Prezidentui suteikė tiesiogiai, o karo metu Respublikos Prezidentas turėjo teisę pats atlikti Vyriausiojo kariuomenės vado funkcijas.⁵⁴

Apibendrinus galima būtų teigti, kad pagal 1928 m. Konstituciją buvo užprogramuoti du konstitucinės tikrovės modeliai: kai veikia Seimas ir kai Seimo nėra. Susiklosčius tokiai situacijai, kai Seimas, kaip konstitucinė institucija, realiai nefunkcionavo, Respublikos Prezidento reikšmė akivaizdžiai padidėdavo. Nesant Seimo, Respublikos Prezidentas pagal 1928 m. Konstituciją buvo įgaliojamas: tvirtinti valstybės biudžetą ir jo realizavimą, ratifikuoti tarptautines sutartis, kurios susijusios su klausimais, kurie tvarkomi įstatyminiu būdu, iškelti bylą dėl tarnybos nusikaltimų Ministeriui pirmininkui, ministeriams bei valstybės kontrolieriui, leisti įstatymus. Taigi susiklosčius tokiam konstitucinės tikrovės modeliui, kai valstybės valdžios institucijų sistema funkcionuoja be Seimo, šis laikas gali būti apibūdinamas kaip autoritarinio valdymo laikas *de facto*.⁵⁵ Antrasis konstitucinės tikrovės modelis, kuris buvo užprogramuotas 1928 m. Konstitucijoje realią veikimo formą įgavo tik 1936 m., kai buvo išrinktas Seimas.

Prezidento galių stiprinimo tendencija vyravo ir 1938 m. priimtoje Konstitucijoje. Ši Konstitucija Respublikos Prezidentą iškėlė kaip pačią iškiliausią ir didžiausius įgaliojimus turinčią instituciją. Šios Konstitucijos 3 straipsnis skelbė, jog Respublikos Prezidentas vadovauja valstybei. Taip įtvirtinamas dar vienas svarbus konstitucinės santvarkos principas – vedančioji Respublikos Prezidento kaip valstybės vadovo konstitucinė padėtis. 1938 m. Konstitucija labai išplėtė Respublikos Prezidento įgaliojimus Seimo atžvilgiu.⁵⁶ Respublikos Prezidento įgaliojimai buvo

⁵¹ Valančius K. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: Mokslas, 1989. P. 56.

⁵² Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 38.

⁵³ Maksimaitis M., Andriulis V., Pakalniškis V. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002. P. 38 l.

⁵⁴ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 39-40.

⁵⁵ Ten pat, P. 40-41.

⁵⁶ Ten pat, P. 42-43.

tokie dideli, jog Seimas buvo įgaliotas priimti tik įstatymų projektus ir tik nuo Respublikos Prezidento valios priklausė, ar įstatymo projektas bus įtvirtintas kaip įstatymas.⁵⁷ Jei Respublikos Prezidentas pasinaudoja savo įstatymo projekto gražinimo Seimui įgaliojimu, o Seimas pagal Konstitucijos 108 straipsnio 2 dalį antrą kartą priima tą patį įstatymo projektą nepataisytą, Respublikos Prezidentas privalo arba šį įstatymo projektą tvirtinti ir skelbti įstatymu, arba paleisti Seimą. Seimui paliekama tik teorinė galimybė įveikti Respublikos Prezidento valią. Jei naujame Seime bent ketvirtadalis Seimo narių pasiūlo svarstyti tą patį įstatymo projektą ir jeigu Seimas jį nepataisytą priims Seimo narių balsų dauguma, tai Respublikos Prezidentas tokį įstatymo projektą privalėjo skelbti įstatymu. Pasak P. Vinklerio, tokia konstrukcija buvo sumanyta taip, kad konstitucinėje tikrovėje Seimas, nenorėdamas būti paleistas, nesipriešintų Respublikos Prezidento valiai ir nemėgintų priimti įstatymo.⁵⁸ Be to, Konstitucijos 110 straipsnis numatė, kad kai Seimo ar jo sesijos nėra, įstatymus leidžia Respublikos Prezidentas. P. Vinkleris teigia, jog šis įgaliojimas derinamas su Respublikos Prezidento plačiais įgaliojimais, suteikiančiais jam teisę nustatyti Seimo sesijų pradžią ir pabaigą, taip pat paleisti Seimą bei disponuoti Seimo sesijomis, įgauna itin didelį svorį ir konstitucinėje tikrovėje daro Respublikos Prezidentą svarbiausiu įstatymų leidėju.⁵⁹ Su tokia pozicija sutinka ir Liudas Truska, teigiantis, kad Konstitucija darė Prezidentą pagrindiniu ir vieninteliu įstatymų leidėju. Tarp Seimo sesijų, galėjusių trukti ne ilgiau kaip pusšėšto mėnesio per metus, Prezidentas galėjo leisti įstatymus, kuriems nereikėjo Seimo patvirtinimo. Prezidentas skyrė Ministrą Pirmininką, o šio teikimu - ir ministrus. Vyriausybė buvo atsakinga ne Seimui, bet Prezidentui, o pastarasis – „tik Dievui ir istorijai“.⁶⁰ Tokia išvada išplaukia iš 1938 m. Konstitucijos 73 straipsnio, kuris teigia, jog „Respublikos Prezidentas neatsako už savo galios veiksmus., Už kitus veiksmus Respublikos Prezidentas negali būti šaukiamas atsakyti, ligi vadovauja valstybei“.⁶¹

1938 m. Konstitucijoje Respublikos prezidento statusas buvo stiprinamas Prezidentą įtvirtinant kaip savarankišką konstitucinį subjektą, kuris turėjo itin plačius įgaliojimus ir Vyriausybės atžvilgiu. Ministrų Taryba buvo atsakinga Prezidentui. Pasak P. Vinklerio, tokią nepaprastai stiprią Respublikos Prezidento konstitucinę padėtį gerai konservavo Respublikos Prezidento 7 metų kadencijos nustatymas ir Respublikos Prezidento perrinkimas neribotam kadencijų skaičiui.⁶²

Respublikos Prezidentas pagal 1938 m. Konstituciją – reikšmingiausia konstitucinė institucija, išskylanti ne tik virš kitų valstybės institucijų, bet ir virš Tautos savo vadovavimo

⁵⁷ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.46

⁵⁸ Ten pat, P.45.

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Mūsų konstitucionalizmo raida, straipsnių rinkinys, Vilnius, 2003, P.198.

⁶¹ Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos, Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001. P. 49.

⁶² Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 45-46.

valstybei įgaliojimais. Tai galingas, autoritarinis valstybės vadovas, visais svarbiausiais valstybės gyvenimo klausimais įgaliotas priimti vien asmeniškus sprendimus, arba dalyvaujantis ir darantis didžiulę įtaką kitų svarbiausių valstybės institucijų priimamiems sprendimams ir apsaugotas nuo bet kokios teisinės atsakomybės Seimui, Vyriausybei arba Tautai.⁶³ Taigi 1938 m. Konstitucijoje Respublikos Prezidento įgaliojimai buvo išplėsti vos ne iki maksimumo, tačiau Respublikos Prezidento statusas buvo stiprinamas tokių konstitucinių vertybių kaip parlamentarizmas ir demokratija sąskaita.

Iš tarpukario konstitucijų trumpos apžvalgos matome, kad Respublikos Prezidento statusas 1918 – 1940 m. nepriklausomoje valstybėje vis stiprėjo. Lietuvos Respublikos konstitucinės raidos pradžioje pagal 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstituciją buvo sukurtas „silpnas“ iš esmės priklausantis nuo Seimo ir tik reprezentatyvias funkcijas atliekantis Respublikos Prezidentas. Pagal 1928 m. Konstituciją Respublikos Prezidento konstitucinis statusas buvo stiprinamas reformuojant daugybę jo statusą sudarančių elementų. O konstitucinėje tikrovėje Seimas nebuvo renkamas iki 1936 m. Taigi tuo laikotarpiu buvo įgyvendinamas autoritarinis – prezidentinis valdymas. Galiausiai 1938 m. Konstitucijoje buvo pasiekta prezidento galių stiprinimo viršūnė – įtvirtinant galingą, autoritarinį ir niekam neatskaitingą Respublikos Prezidentą.⁶⁴ Įsigalėjus okupaciniam režimui buvo vykdomi valstybės valdymo formos pakeitimai, o šių visų pakeitimų viena iš pasekmių buvo prezidento institucijos eliminavimas iš valstybės valdžios institucijų sistemos.

1990 m. kovo 11 d. atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę, kilo naujai atstatytos valstybės konstitucinių pagrindų problema. Įstatymo „Dėl 1938 metų gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos galiojimo atstatymo“ 3 - 4 d. įtvirtinama, jog yra atnaujinamas 1938 m. gegužės 12 dienos Lietuvos Konstitucijos veikimas visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje, sustabdant galiojamą tų nuostatų, kurios reglamentuoja Respublikos Prezidento, Seimo, Valstybės Tarybos ir Valstybės Kontrolės statusą, todėl Respublikos Prezidento statusas, pagal 1938 m. Konstituciją, nebuvo atkurtas net trumpam laikui. Iškart buvo priimtas įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio įstatymo“, kuriame buvo numatyta, kad valstybės vadovo funkcijas vykdo Aukščiausios Tarybos Prezidiumas ir Aukščiausios Tarybos Pirmininkas. Taigi Laikinis Pagrindinis Įstatymas nenumatė vienasmenio valstybės vadovo institucijos.⁶⁵ Jame buvo kalbama apie aukščiausiąjį Lietuvos Respublikos pareigūną, atstovaujantį Lietuvai tarptautiniuose santykiuose. Šiais žodžiais buvo apibūdinamas Aukščiausiosios Tarybos Pirmininkas. Aukščiausios Tarybos pirmininko institucijoje buvo sujungti tiek Aukščiausiojo

⁶³ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 45-46.

⁶⁴ Ten pat, P. 47.

⁶⁵ Ten pat, P. 50.

Tarybos pirmininko, tiek Valstybės vadovo įgaliojimai.⁶⁶ Aukščiausiosios Tarybos pirmininkas pagal savo kompetenciją turėjo – vadovauti rengiant klausimus, kuriuos turi svarstyti Aukščiausioji Taryba, tai buvo kaip parlamento vadovas, tačiau taip pat Aukščiausiosios Tarybos pirmininkui buvo pavesta pasirašinėti įstatymus, informuoti Aukščiausiąją Tarybą apie šalies padėtį ir kitus svarbius vidaus ir užsienio politikos klausimus, vesti derybas ir pasirašinėti tarptautines sutartis, teikti kandidatus eiti Ministrų Tarybos pirmininko, Aukščiausiojo Teismo pirmininko, Respublikos prokuroro, vyriausiojo valstybinio arbitro pareigas, t.y. dalykai, kurie paprastai priklauso valstybės vadovo kompetencijai. Taigi be parlamento pirmininko pareigų, Aukščiausiosios Tarybos – Atkuriamojo Seimo pirmininkas turėjo ir kai kurias prezidento prerogatyvas.⁶⁷

Tačiau tuo metu vis stiprėjo siekis atkurti Respublikos Prezidento instituciją. 1991 m. lapkričio 30 d. Lietuvos Sąjūdžio Seimas pritarė Sąjūdžio Seimo Tarybos pateiktiems įstatymų projektams dėl prezidento institucijos. Sąjūdžio Seimas įgaliojo Seimo Tarybą šiuo klausimu nedelsiant organizuoti referendumą. Tai buvo pirmasis žingsnis siekiant atkurti Respublikos Prezidento instituciją. Šis procesas truko iki pat 1992 m. gegužės 23 d. referendumo, kuriame nebuvo pritarta pateiktiems įstatymų projektams „Dėl Respublikos Prezidento institucijos atstatymo ir Lietuvos Respublikos Laikinojo Pagrindinio Įstatymo pakeitimo ir papildymo“ ir įstatymo projektui „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento“.⁶⁸ Diskusijas dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo skatino nemažai teisinių ir politinių prielaidų. Objektiviai Respublikos Prezidento institucijos konstitucionalizavimą sąlygojo Laikinojo Pagrindinio Įstatymo ydingumas, kuris buvo išvelgiamas valdžios institucijų sąrangos apibrėžime, taip pat diskusijas dėl Respublikos Prezidento institucijos atkūrimo skatino ir deklaruojamas prieraišumas tarpukario Lietuvos konstitucionalizmo tradicijai. Pasak J. Žylio, 1991 – 1992 metais nebuvo neigiamas pačios Prezidento institucijos reikalingumas, bet buvo polemizuojama dėl jos vietos konstitucinėje sistemoje.⁶⁹ Diskusijas dėl prezidento institucijos užbaigė 1992 m. spalio 25 d. buvo priimta nuolatinė Lietuvos Respublikos Konstitucija, kuri numatė Respublikos Prezidento instituciją su jai būdingais įgaliojimais. 1993 m. vasario 14 d. įvyko pirmieji visuotiniai ir tiesioginiai Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimai.⁷⁰

Taigi valstybės vadovo institucija perėjo gana sudėtingą ir margą savo raidos kelią. Anot E. Šileikio, nė viena kita Lietuvos valstybės institucija nėra taip nenuosekliai pateikta konstitucijose ir prieštaringai vertintina, kaip valstybės vadovo institucija. Būta ir kolegialaus ir

⁶⁶ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 51

⁶⁷ Žilys J. Konstitucinio teismo doktrinos formavimasis ir įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje: daktaro disertacija. Vilnius, 2000. P. 87.

⁶⁸ Ten pat, P. 86.

⁶⁹ Ten pat, P. 86-87.

⁷⁰ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 734.

vienasmienio valstybės vadovo, leidusio ne tik dekretus, bet ir įstatymus, galėjusio pirmininkauti ir Valstybės gynimo tarybos, ir Vyriausybės posėdžiams, rinkto tiek Seimo, tiek specialių rinkikų, tiek visų piliečių trejiems, penkeriems ir septyneriems metams. Tikriausiai visa tai turi įtakos ir tam, jog ir dabar visuomenėje nėra konceptualiai vieningos valstybės vadovo sampratos.⁷¹ Manytume, kad istorinių Respublikos Prezidento pamatų analizė padės suprasti priežastis, lėmusias ribotų galių prezidento instituto įtvirtinimą šiuolaikinėje Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, o galbūt ir padaryti tam tikras išvadas, aktualias šiandienos situacijai, nors pasak P. Vinklerio, Respublikos Prezidento statusas pagal 1922 m. Konstituciją turi per daug trūkumų, kad būtų dabar įdomus ne vien tik kaip istorinis šaltinis, bet ir kaip padedantis spręsti šiandienos konstitucinės santvarkos problemas, o 1938 m. Konstitucijoje Respublikos Prezidento statusas buvo stiprinamas negatyvia linkme – kitų itin svarbių vertybių: demokratijos ir parlamentarizmo, sąskaita, todėl taip pat negali būti laikomas pavyzdžiu šių dienų valstybėje.⁷²

2.2. Valstybės vadovo institutas 1920 m. Čekoslovakijos Respublikos Konstitucijoje

Čekijos valstybės istorijoje taip pat būta įvairių vingių, tačiau Čekijos valstybės vadovo instituto evoliucionavimo kelias nėra toks margas ir sudėtingas kaip Lietuvos valstybės vadovo, nors respublikos prezidento institutas abiejose valstybėse pirmą kartą ir buvo įtvirtintas beveik tuo pačiu laikotarpiu. Čekijos valstybė turi senas valstybingumo tradicijas, ji ilgai gyvavo kitu – Bohemijos Karalystės vardu. Valstybei vadovavo monarchas. Bohemijos Karalystė buvo savarankiška valstybė, tačiau Bohemijos geografinė ir politinė padėtis nebuvo palanki išsaugoti nepriklausomybę. Ilgainiui čekų valstybė pateko Habsburgų valdomos Austrijos įtakon. Čekija iki pat 1918 m., kuomet susikūrė Čekoslovakijos Respublika, buvo tam tikra autonomijos teisę turinti karalystė Austrijos ir Vengrijos imperijoje. Žlugus Austrijos ir Vengrijos imperijai, susikūrė nemažai nepriklausomų valstybių. 1918 m. spalio 18 d. buvo paskelbta Čekoslovakijos nepriklausomybė, o Nacionalinis susirinkimas 1918 m. lapkričio 14 d. gavęs Čekų nacionalinio komiteto ir Slovakijos nacionalinės tarybos pritarimą paskelbė apie Čekoslovakijos Respublikos sukūrimą. Pirmuoju prezidentu tapo T. G. Masarykas. 1920 m. buvo priimta tarpukario Čekoslovakijos Konstitucija, kuri pradėjo Čekijos konstitucionalizmo raidą. Pažymėtina, kad ši Konstitucija, atspindėjusi visus konceptualiausius to meto konstitucionalizmo doktrinos aspektus, tuo laikotarpiu buvo viena iš pažangiausių visoje Europoje. Čekoslovakijos 1920 m. konstitucija bent *de jure* lygmeniu įtvirtino parlamentinę valdymo formą.⁷³ E. Brokova analizuodama

⁷¹ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 443.

⁷² Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.48

⁷³ G. Mesonis Tomáš Garrigue Masaryk ir Mykolas Romeris: dvi asmenybės, du požiūriai į valstybę ir konstituciją // Jurisprudencija. 2009, Nr. 1(115), P. 24.

konstitucinių debatų dėl valdymo formos pasirinkimo turinį, rašo, kad parlamentinės valdymo formos pasirinkimą lėmė tai, kad ši „Konstitucija buvo kuriama jokia būdu ne T. G. Masarykui, o jo pasekėjui“.⁷⁴ Taigi parlamentinės valdymo formos pasirinkimas išreiškė demokratiniais pagrindais pradėtos tvarkyti valstybės siekį ateityje išvengti autoritarizmo užuomagų šalyje. Manytume, jog tai buvo protinga konstitucijos kūrėjų įžvalga. Apie tai byloja ir Lietuvos valstybės istorija, kai 1928 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija suteikus plačius įgaliojimus valstybės vadovui buvo lengvai nukeliauta autaritarizmo keliu.

1920 m. Konstitucija skelbė, kad Čekoslovakija yra respublika, kurios vadovas yra prezidentas. Konstitucija nustatė tautos suvereniteto ir valdžių padalijimo principą, dviejų rūmų parlamentą, vykdomąją valdžią, kurią sudarė Prezidentas ir Vyriausybė, nepriklausomą teismų sistemą, įtvirtino išsamų žmogaus teisių katalogą. Šioje Konstitucijoje pirmą kartą buvo įtvirtintas konstituciniu lygmeniu prezidento institutas, tačiau apskritai Konstitucijoje buvo įtvirtinta daugiau parlamentinės demokratijos bruožų nei kad prezidentinės.⁷⁵ Pasak G. Mesonio, nesuteikiant *de jure* plačių įgaliojimų prezidentui buvo siekiama eliminuoti potencialias autoritarizmo grėsmes, kurios tuo metu buvo siejamos ne su T. G. Masaryko asmenybe, o su neapibrėžta ateitimi.⁷⁶ Čekoslovakijos politinė sistema, paremta 1920 m. Konstitucija, atrodė nusižiūrėta iš prancūzų, tačiau lyginant su Prancūzija buvo nepalyginamai stabilesnė.⁷⁷ Kaip pastebi G. Mesonis, valstybės valdžios institucijų veiklos ir darnos stabilumą lėmė ir milžiniškas T. G. Masaryko autoritetas, filosofiskai pagrįstas politinis nuosaikumas, evoliucinių, o ne revoliucinių metodų taikymo prioritetas. T. G. Masaryko prezidentavimo laikotarpiu Čekijos Respublikos konstitucinė sąranga buvo viena stabiliausių Europoje.⁷⁸

Pagal 1920 m. Konstituciją, vykdomoji valdžia priklausė Vyriausybei ir Respublikos Prezidentui. Vyriausybės formavime svarbų vaidmenį vaidino Respublikos Prezidentas, tačiau Vyriausybė buvo atsakinga parlamentui, ypač Deputatų rūmams. Manytume, kad valstybės vadovo institucijos reikšmę stiprino tai, kad Konstitucijos 1 skyriaus 2 straipsnyje buvo įtvirtintas Respublikos Prezidento kaip valstybės vadovo statusas. Respublikos Prezidentas buvo parlamento renkamas septyneriems metams, taip pat galėjo būti renkamas tik dviem kadencijom iš eilės, tačiau šis dviejų kadencijų apribojimas nebuvo taikomas pirmajam valstybės vadovui dėl išskirtinių to

⁷⁴ G. Mesonis Tomáš Garrigue Masaryk ir Mykolas Romeris: dvi asmenybės, du požiūriai į valstybę ir konstituciją // Jurisprudencija. 2009, Nr. 1(115), P. 24.

⁷⁵ Milos Calda, Constitution-Making in Post-Communist Countries: A Case of the Czech Republic // <http://instituty.fsv.cuni.cz/~calda/APSA99.pdf>; prisijungimo laikas: 2012-01-12.

⁷⁶ G. Mesonis Tomáš Garrigue Masaryk ir Mykolas Romeris: dvi asmenybės, du požiūriai į valstybę ir konstituciją // Jurisprudencija. 2009, Nr. 1(115), P. 24.

⁷⁷ Mesonis G. Čekijos Respublikos Konstitucinė sąranga // Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P.184.

⁷⁸ G. Mesonis Tomáš Garrigue Masaryk ir Mykolas Romeris: dvi asmenybės, du požiūriai į valstybę ir konstituciją // Jurisprudencija. 2009, Nr. 1(115), P. 25-26.

laikotarpio ypatybių. XX a. pradžia buvo epochos socialinių, geopolitinių ir kultūrinių pokyčių laikotarpis, todėl siekiant stabilumo valstybės valdžios institucijų sistemoje, Konstitucijos 58 straipsnio 4 dalyje buvo įtvirtinta tokia išimtinė tvarka. Remiantis šia išimtimi pirmasis valstybės prezidentas buvo perrenkamas net keturias kadencijas iš eilės.

Iš esmės Respublikos Prezidento įgaliojimų apimtis, įtvirtinta Konstitucijos 64 straipsnyje, nesiskyrė nuo šių dienų ČR Prezidento įgaliojimų. Respublikos Prezidentas turėjo teisę skirti ir atšaukti valstybės ambasadorius, formuoti Vyriausybę ir priimti jos atsistatydinimą, skirti aukšto rango valstybės tarnautojus. Respublikos Prezidento įgaliojimai įstatymų leidybos srityje buvo gana menki. Valstybės vadovas neturėjo jokių galimybių inicijuoti įstatymo priėmimą, pagrindinis jo įgaliojimas, galėjęs daryti nors kokią įtaką įstatymų leidybos procesui, tai, taip vadinama, suspensyvinio veto teisė, kurios esmė ta, jog Respublikos Prezidentas galėjo įstatymo projektą grąžinti parlamentui tolesniems svarstymams. Tačiau parlamentas tokį valstybės vadovo veto galėjo nesunkiai įveikti ir pakartotinai priimti reikiamą įstatymą. Konstitucijos 31 straipsnis suteikė teisę valstybės vadovui paleisti parlamentą, t.y. šią teisę valstybės vadovas galėjo panaudoti prieš bet kuriuos iš parlamento rūmų. Pažymėtina, kad Konstitucijoje nebuvo įtvirtintos tam tikros teisinių santykių situacijos, kurios galėjo būti pagrindu norint inicijuot kažkurių iš parlamento rūmų paleidimą, tačiau ši valstybės vadovo teisė buvo ribojama per kontrasignacijos institutą, taip pat šia teise nebuvo galima pasinaudoti, jei iki parlamento kadencijos pabaigos buvo likę mažiau nei šeši mėnesiai. Taigi praktiškai valstybės vadovas negalėjo pasinaudoti šia savo teise be Ministro Pirmininko pritarimo. Kalbant apie paties Respublikos Prezidento teisės aktus, tai visi valstybės vadovo priimami teisės aktai turėjo būti kontrasignuojami atitinkamos srities ministro, ir tik tokiu būdu Respublikos Prezidento aktai galėjo tapti juridiskai reikšmingi.⁷⁹

Taigi, apibendrinus galima sakyti, jog ČR Prezidentas pagal 1920 m. Konstitucijoje *expressis verbis* įtvirtintą įgaliojimų apimtį ir kitus jo statuso elementus nebuvo ta valstybės valdžios institucija, kuri galėtų daryti reikšmingą įtaką šalies gyvenimui pagal jai suteiktą įgaliojimų apimtį, tačiau pirmojo ČR Prezidento asmenybės šie menki konstituciniai įgaliojimai neužgožė. Nepaisant menkų konstitucinių galių, pirmasis valstybės vadovas turėjo itin didelį autoritetą visuomenėje, o tai nors ir neformaliai, bet šiek tiek išryškino valstybės vadovo vaidmenį šalies gyvenime. T. G. Masarykas buvo itin ryškus politinis veikėjas Čekijoje. Jis netgi yra tituluojamas demokratinės Čekijos Respublikos tėvu. Tokia visuotinė pagarba leido pirmajam šalies prezidentui viršijant savo *de jure* įgaliojimus išspręsti atrodo neišsprendžiamas problemas. Net ir šiomis dienomis Čekijoje T. G. Masarykas yra laikomas demokratijos simboliu.

⁷⁹1920 m.Čekijos Respublikos Konstitucija // http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html; prisijungimo laikas: 2012-01-08.

Ta pati ČR Konstitucija galiojo iki 1947 m., kuomet komunistinis režimas visiškai užgniaužė demokratiją Čekoslovakijoje. Po Antrojo pasaulinio karo Sovietų Sąjungai primetant Vidurio ir Rytų Europos valstybėms komunistinį režimą, Čekoslovakijos 1920 m. Konstitucija buvo pakeista. 1948 ir 1960 m. buvo priimtos naujos Konstitucijos, kurios, žinoma, įtvirtino Komunistų partijos monopolį šalies valdyme. Situacija keitėsi tik atkūrus demokratinį politinį režimą. Čekoslovakija tautos valia buvo transformuota į Čekijos ir Slovakijos Federacinę Respubliką, o 1993 m. sausio 1 d. nustojo egzistuoti Čekijos ir Slovakijos Federacinė Respublika, o jos vietoje buvo sukurtos dvi – nepriklausomos Čekijos ir Slovakijos Respublikos. Čekijos Respublikos sukūrimo dieną pradėjo galioti ir naujoji šalies Konstitucija, kuri įtvirtino tokį valstybės vadovo konstitucinį teisinį statusą koks ir funkcionuoja dabar, nelabai besiskiriantį nuo valstybės vadovo teisinio statuso, kuris buvo įtvirtintas 1920 m. Čekoslovakijos Konstitucijoje.⁸⁰

Taigi valstybės vadovo instituto evoliucionavimo kelias, lyginant su Lietuvos valstybės atveju, buvo gana tiesus, nes visą laiką buvo eita viena kryptimi – buvo įtvirtinamas parlamentinei respublikai būdingas valstybės vadovo institutas.

3. PREZIDENTO RINKIMŲ, PAVADAVIMO IR ĮGALIOJIMŲ NETEKIMO KONSTITUCINIAI PAGRINDAI IR KITI KONSTITUCINIO STATUSO ELEMENTAI PAGAL 1992 M. LIETUVOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJĄ IR 1992 M. ČEKIJOS RESPUBLIKOS KONSTITUCIJĄ

3.1. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų tvarka

Demokratiniai rinkimai yra esminis demokratinės valstybės požymis, nes tik demokratinį rinkimų būdu išrinkti Tautos ir Valstybės atstovai gali suteikti šioms valstybės valdžios institucijoms teisėtumo ir legitimumo požymius. 1992 m. Konstitucijoje yra numatyti trijų rūšių bendranacionaliniai rinkimai: Seimo, Respublikos Prezidento ir Savivaldybių tarybų. Pagrindiniai Respublikos Prezidento rinkimų principai įtvirtinti Konstitucijos VI skirsnyje bei 1992 m. gruodžio 22 d. priimtame Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatyme. Konstitucinėse nuostatose numatyti reikalavimai kandidatams, jų kėlimo tvarka, rinkimų vykdymo laikas bei rinkimų rezultatų nustatymo tvarka. Taigi visi svarbiausi Respublikos Prezidento rinkimų sistemos elementai yra *expressis verbis* įtvirtinti Konstitucijos 78 - 81 ir 87 straipsniuose. V. Sinkevičius atkreipdamas dėmesį į šias nuostatas ir į tai, kad nei Seimo narių, nei savivaldybių tarybų narių rinkimų sistema Konstitucijoje nėra tiesiogiai įtvirtinta, daro išvadą, kad tokiu būdu yra pabrėžiamas Respublikos Prezidento institucijos svarbumas valstybės valdžios institucijų

⁸⁰ Mesonis G. Čekijos Respublikos Konstitucinė sąranga // Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 183 -185.

sistemoje.⁸¹ Be to, toks konstitucinis reguliavimas, galima sakyti, suteikia Respublikos Prezidentui ir ypatingą statusą, nes įtvirtina, jog tik tauta ir tik pagal savo pačios nustatytas Respublikos Prezidento rinkimų taisykles sprendžia, kokį asmenį išrinkti Respublikos Prezidentu.

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 78 straipsnį Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai penkeriems metams remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Visuotiniai ir tiesioginiai valstybės vadovo rinkimai, pasak garsaus italų politologo G. Sartori, yra svarbus prezidentinio valdymo modelio kriterijus.⁸² Tačiau G. Mesonis pabrėžia, jog tai daugiau politologinis aspektas, intuityviai leidžiantis prognozuoti, jog visuotiniuose rinkimuose išrinktas prezidentas turėtų būti aktyvesnis, todėl *de facto* galių aspektu reikšmingesnis konstitucinių teisinių santykių subjektas nei atstovų ar parlamento rinktas valstybės vadovas. Tačiau tokia įžvalga galėtų būti traktuojama tik kaip prognozė, kuri nėra paremta jokiais teisinėmis galiomis, įtvirtintomis konstitucijose ar kituose norminiuose teisės aktuose. Tiesioginis prezidento rinkimų būdas nekeičia šalies vadovo galių *de jure*, kurias numato teisės aktai. Kaip akivaizdų to pavyzdį G. Mesonis pateikė Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentą, kuris yra renkamas netiesiogiai, tačiau Jungtinių Amerikos Valstijų valdymo formos jokių būdu negalėtų būti įvardyta kitaip nei kad prezidentinė respublika.⁸³ Dažnai kartojamas argumentas, jog tiesiogiai rinktas prezidentas turi visos tautos mandatą, todėl jo negalima lyginti su valstybės vadovu, kurį renka parlamentas. Tačiau pabrėžtina, kad visos tautos mandatas neduoda teisės peržengti konstitucinio reguliavimo ribų, todėl tas argumentas gali būti svarbus tik tiek, kiek tautos mandatą turintis pareigūnas gali naudotis tuo argumentu siekdamas daugiau galių *de facto*, kurių ribos bet kuriuo atveju turi atspindėti galiojančias teisės normas ir jokių būdu nekeisti galių *de jure* ribų.⁸⁴

Taigi LR Prezidento tiesioginiai, visuotiniai rinkimai negalėtų būti traktuojami kaip itin svarbus akcentas kalbat apie valstybės vadovo konstitucinį teisinį statusą. Šis rinkimų būdas tikriausiai valstybės vadovui suteikia didesnę psichologinę pasitikėjimą savimi, sukuria artimesnę ryšį tarp tautos ir šalies prezidento ir tokiu būdu suteikia realų pagrindą siekti daugiau galių *de facto*. Kaip tokią nuomonę iliustruojantį pavyzdį galbūt būtų galima išskirti valstybės vadovo teisę žodžiu pareikšti tam tikrą poziciją svarbiais visuomenės gyvenimo klausimais. Iš pirmo žvilgsnio valstybės vadovo tam tikros nuomonės pareiškimas neturi įpareigojančio atspalvio, tačiau atsižvelgiant į valstybės vadovo autoritetą toks pareiškimas gali būti rezultatyvus ir visuomenės gyvenime sukelti tam tikrus padarinius, nors valstybės vadovas *de jure* ir neturi jokių įgaliojimų tam tikroje srityje. Pavyzdžiui, valstybės vadovas žodžiu pareiškė nepasitikėjimą premjeru, kuris

⁸¹ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 84.

⁸² Sartori G. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Vilnius: Pradai, 2001. P. 93.

⁸³ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurios ir Rytų Europos kontekste. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2003. P. 52-53.

⁸⁴ Ten pat. P. 54.

sąlygojo Ministro Pirmininko G. Vagnoriaus ir jo vadovaujamos Vyriausybės atsistatydinimą 1999 m. gegužės mėnesį. Pagal Konstituciją Prezidentas be Seimo pritarimo neturi įgaliojimų atleisti Ministrą Pirmininką. Atsižvelgiant į tuometinę politinę situaciją Seimo paramos šiuo klausimu sulaukti buvo neįmanoma, nes Ministras Pirmininkas buvo ir valdančiosios konservatorių partijos valdybos pirmininkas. Suvokdamas tokią situaciją ir suprasdamas, kad neturi jokių konstitucinių galių priversti Ministrą Pirmininką atsistatydinti, Respublikos Prezidentas per televiziją kreipėsi į Tautą, nurodydamas priežastis, dėl kurių jo, kaip valstybės vadovo, netenkino tuometinio Ministro Pirmininko asmenybė ir veikla. Pasak K. Jovaišos, esminė G. Vagnoriaus atsistatydinimo priežastis buvo ta, kad konflikto metu Prezidento reitingas visuomenėje buvo žymiai aukštesnis nei Ministro Pirmininko. Prezidentas, remdamasis Tautos mandatu, savo autoritetu ir turėdamas pagrindą teigti, kad jis, kaip visuotiniuose rinkimuose išrinktas valstybės vadovas, išreiškia Tautos suverenias galias ir valią, priverstė atsistatydinti Vyriausybės vadovą, kurį atstatydinti jis neturėjo konstitucinių įgaliojimų.⁸⁵ Panašią situaciją galime rasti ir nesižvalgydami toli į praeitį, 2011 m. vasario mėnesį Prezidentė pareiškė žodinį nepasitikėjimą LR ūkio ministru. Šio išreikšto nepasitikėjimo pasekmės taip pat buvo analogiškos kaip ir anksčiau pateiktoje situacijoje – ministras atsistatydino. Taigi nors nei iš implicitinio, nei eksplisicinio konstitucinio teisinio reguliavimo neišplaukia LR Prezidento įgaliojimai reikšti nepasitikėjimą ministrais ar ministru pirmininku ir reikalauti šių valstybės pareigūnų atsistatydinimo, tačiau žvelgiant į besiklostančią praktiką akivaizdžiai matome, kad valstybės vadovo galios *de facto* šiuo klausimu gana kryptingai yra plečiamos. O kaip vienas iš motyvų, leidžiančių valstybės vadovui siekti didesnių galių šioje srityje, galėtų būti įvardijamas pačios Tautos suteiktas mandatas Respublikos Prezidentui. Laikantis tokios pozicijos, tai valstybės vadovas savo ruožtu tik išreiškia Tautos suverenias galias. Šią poziciją sukritikavo E. Šileikis atkreipdamas dėmesį į Konstitucijos 2, 4 ir 55 straipsnių sisteminį ryšį, pagal kurį Respublikos Prezidentas nėra vienintelė valdžios institucija, betarpiškai kildintina iš tautos suvereniteto principo, juk Seimas taip pat renkamas tiesioginiais ir visuotiniais rinkimais ir legitimacijos požiūriu neturėtų nublankti prieš valstybės vadovą.⁸⁶ Tiesiogiai rinktą prezidentą atsižvelgti į parlamento valią skatina konstitucija ir įstatymai, numatantys tam tikrą sugyvenimo formą, o ne prezidento rinkimų būdas. Negalima pamiršti, kad visos tautos mandatą turintis šalies vadovas negali savivaliauti, o privalo griežtai vykdyti valstybės vadovo funkcijas remdamasis konstitucija ir kitais norminiais aktais. G. Mesonis pabrėžia, kad tautos mandatas neduoda teisės peržengti konstitucinio reguliavimo ribų.

⁸⁵ K. Jovaišas Konstitucijos I skirsnio: "Lietuvos valstybė" 1-8 straipsnių komentaras // Teisės problemos. 2000, Nr. 1. P. 11.

⁸⁶ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 432.

Galių *de facto* ribos turi atspindėti galiojančias teisės normas ir todėl nekeičia galių *de jure* ribų. Tiesioginis rinkimų būdas negali garantuoti, kad šalies vadovas įgis daugiau *de facto* galių.⁸⁷

Kalbant apie tiesioginius valstybės vadovo rinkimus, negalima pamiršti, kad Respublikos Prezidentas, kaip tiesiogiai renkamas valstybės vadovas, turi ir savo „programinių siekių“, kuriuos deklaruoja savo rinkiminės kampanijos metu. Kitaip tariant, Konstitucinis Teismas akcentavo, kad rinkėjai, rinkdami Respublikos Prezidentą, kartu balsuoja ir už jo programinius siekius, kuriuos vėliau Prezidentas, vykdydamas jam Konstitucijoje numatytas funkcijas, privalo įgyvendinti. Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo, kad Prezidentas savo programinius siekius gali įgyvendinti teikdamas atitinkamus įstatymo projektus, pasinaudodamas veto teise, kreipdamasis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės teisės aktų atitikimo Konstitucijai ir įstatymams, pranešdamas apie padėtį Lietuvoje, šalies vidaus ir užsienio politiką.⁸⁸ Vertindamas tokią Konstitucinio Teismo poziciją, S. Arlauskas prieina prie išvados, kad nors Prezidentas Lietuvos valstybės konstitucinėje valdžių sąrangoje neturi galimybių formuoti savo pasitikėjimo Vyriausybę, ir veikti kaip prezidentinės valstybės vadovas, tačiau jis vis dėlto yra įgaliotas turėti savo programinių siekių ir per Konstitucijoje numatytas teises procedūrinis formas juos įgyvendinti.⁸⁹ Taigi tiesiogiai renkamas LR Prezidentas tiesiogiai iš rinkėjų gauna įgaliojimus įgyvendinti savo „programinius siekius“. S. Arlauskas atkreipia dėmesį, kad Konstitucijoje nėra numatyta, kuri programa: Prezidento ar Vyriausybės, turi aukštesnę juridinę galią. Praktikoje tikėtinos ir tokios situacijos, kai Vyriausybės programos ir Prezidento programos atskiros nuostatos gali ir nesutapti. Tokia situacija praktiškai galėtų susiklostyti, jei rinkimus laimėtų opozicijos valdančiajai parlamentinei daugumai partijos remiamas kandidatas arba netgi ne partinis kandidatas.⁹⁰ Manytume, jog tokios situacijos, esant palankioms aplinkybėms, sukuria prielaidas valstybės vadovui atitinkama linkme plėsti savo įgaliojimus. E. Jarašiūnas konstatuoja, kad tokie Prezidento ir Seimo santykiai skatina valstybės valdymo formos „dreifavimą“ ryškaus pusiau prezidentinio ar net prezidentinio modelio link.⁹¹

Respublikos Prezidento rinkimai yra organizuojami laikantis pagrindinių rinkimų teisės principų: lygios rinkimų teisė, visuotinės rinkimų teisė, tiesioginių rinkimų, slapto balsavimo. Konstitucijos 78 straipsnyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentą renka Lietuvos Respublikos piliečiai remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Būtent šioje

⁸⁷ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurios ir Rytų Europos kontekste. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2003. P. 54.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.

⁸⁹ S. Arlauskas, Lietuvos Respublikos Prezidento status ir įgaliojimų tobulinimo galimybės parlamentinėje valdymo formoje // Jurisprudencija. 2008, Nr. 4(106). P. 12.

⁹⁰ Ten pat.

⁹¹ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 183.

konstitucinėje nuostatoje įvardinti principai teisės literatūroje dažniausiai įvardijami kaip esminiai rinkimų principai.⁹² Jie taip pat atitinka tarptautinės teisės dokumentuose suformuluotus laisvų rinkimų pagrindinius standartus. Pasak V. Sinkevičiaus, šios nuostatos neabejotinai yra rinkimų principai, tačiau jis tvirtina, jog iš Konstitucijoje įtvirtintų normų būtų galima išskirti ir daugiau rinkimų nuostatų, kurios taip pat gali būti pagrįstai laikomos ir Respublikos Prezidento rinkimų principais.⁹³ V. Sinkevičius atkreipia dėmesį į tai, kad LR Prezidentas gali būti ir turi būti renkamas tik tokiuose rinkimuose, kurie yra demokratiški ir laisvi.⁹⁴ Taigi tikriausiai nebūtų jokio realaus pagrindo diskusijoms dėl demokratiškos ir laisvų rinkimų principų, kurie išplaukia iš konstitucinio reguliavimo visumos, egzistavimo. Taip pat, anot V. Sinkevičiaus, Konstitucijoje įtvirtintas Respublikos Prezidento rinkimų būtinumas ir rinkimų periodiškumas.⁹⁵ Tai reiškia, kad pagal Konstituciją negali susiklostyti tokia situacija, kai Respublikos Prezidento rinkimai nėra rengiami arba kai jie rengiami ne Konstitucijoje numatytais periodais. Vienintelė išimtis, kai Respublikos Prezidento rinkimai gali būti nerengiami Konstitucijoje įtvirtintu periodiškumu, yra *expressis verbis* numatyta pačioje Konstitucijoje. Pagal Konstitucijos 143 straipsnį „jeigu karo veiksnių metu turi būti rengiami eiliniai rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas priima sprendimą pratęsti Seimo, Respublikos Prezidento ar savivaldybių tarybų įgaliojimus“, tačiau ir tokiu atveju Konstitucijoje yra įtvirtintas saugiklis, kuris neleistų piktnaudžiauti susiklosčiusia karo veiksnių situacija: „Šiuo atveju rinkimai turi būti skiriami ne vėliau kaip po trijų mėnesių karui pasibaigus.“

Be to, V. Sinkevičius išskiria ir daugiau Respublikos Prezidento rinkimų principų, kuriuos kildina iš įvairių Konstitucijos ir jos preambulės nuostatų. Respublikos Prezidento rinkimai turi būti konkurenciniai, visos Respublikos Prezidento rinkimuose dalyvaujančios politinės partijos turi turėti vienodą teisę vienodomis sąlygomis kelti kandidatus į Respublikos Prezidentus, visos politinės partijos ir kandidatai į Respublikos Prezidentus turi turėti teisę vienodomis sąlygomis dalyvauti Respublikos Prezidento rinkimų kampanijoje, galimybė Respublikos Prezidento rinkimuose balsuoti laisvai, nepatiriant jokios tiesioginės ar netiesioginės prievartos, grasinimų ar kitokio spaudimo, taip pat nepatiriant jokio materialinio ar kitokio „skatinimo“ dalyvauti Respublikos Prezidento rinkimuose ar nedalyvauti, valstybės valdžios ir kitos valstybės institucijų nešališkumas rinkimų kampanijos atžvilgiu, Respublikos Prezidento viešumas ir skaidrumas, reali pažeistų rinkimų teisių gynyba, įskaitant teisminę gynybą, sąžiningas Respublikos Prezidento rinkimų rezultatų nustatymas, o Respublikos Prezidento rinkimus turi organizuoti ir vykdyti, jų

⁹² Žr., pvz., Normantas A. Rinkimai ir referendumai, Lietuvos konstitucinė teisė, Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 624-630; Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 158; Jovaiša K. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (2 dalis). Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 7.

⁹³ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 83.

⁹⁴ Ten pat, P. 83 – 84.

⁹⁵ Ten pat, P. 85.

galutinius rezultatus nustatyti nešališka institucija.⁹⁶ Kaip matome, daugelis iš šių principų persipina tarpusavyje ir neretai yra kito rinkimų principo dalis. Žinoma, šių principų išskyrimas yra santykinis, tai pabrėžia ir pats V. Sinkevičius, nes pasirinkus atitinkamą kriterijų būtų galimas ir kitoks principų skirstymas. Tačiau, kad ir kaip tie principai bebūtų skirstomi, esmė išlieka ta pati – iš Konstitucijos valstybei kyla pareiga užtikrinti, kad Respublikos Prezidento rinkimai būtų demokratiški ir laisvi ir kad jie vyktų paisant Konstitucijoje įtvirtintų principų ir normų.

LR Prezidento rinkimus skelbia LR Seimas. Skelbdamas Prezidento rinkimus Seimas priima atitinkamą nutarimą. Eiliniai Respublikos Prezidento rinkimai vykdomi paskutinį sekmadienį likus dviem mėnesiams iki Respublikos Prezidento kadencijos pabaigos. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas numato mažoritarinę rinkimų sistemą. Išrinktu į Respublikos Prezidento postą laikomas tas kandidatas, kuris pirmą kartą balsuojant ir dalyvaujant ne mažiau nei pusei visų rinkėjų, gavo daugiau nei pusę visų rinkimuose dalyvavusių rinkėjų balsų. Jeigu rinkimuose dalyvavo mažiau nei pusė visų rinkėjų, išrinktu laikomas tas kandidatas, kuris gavo daugiausia, bet ne mažiau nei 1/3 visų rinkėjų balsų. Jeigu pirmajame balsavimo rate nė vienas kandidatas nesurenka reikiamos balsų daugumos, tai po dviejų savaičių rengiamas pakartotinis balsavimas dėl dviejų kandidatų, gavusių daugiausiai balsų. Išrinktu laikomas kandidatas surinkęs daugiausiai balsų. Jeigu pirmajame rate dalyvavo ne daugiau kaip du kandidatai ir nė vienas nesurenka reikiamo balsų skaičiaus, rengiami pakartotiniai rinkimai. Galutinius Respublikos Prezidento rinkimų rezultatus ne vėliau kaip per 5 dienas nuo pakartotinio balsavimo dienos taip pat skelbia Vyriausioji rinkimų komisija.

Lietuvos Respublikos vadovas – tai depolitizuota valstybės valdžios institucija. Asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu, turi sustabdyti savo veiklą politinėse partijose ir politinėse organizacijose iki naujos Respublikos Prezidento rinkimų kampanijos pradžios. Tokį pareiškimą Respublikos Prezidentas turi paskelbti kitą dieną po to, kai Respublikos Prezidento rinkimų komisija įteikia jam LR Prezidento pažymėjimą. Šios imperatyvios nuostatos tikslas nutraukti Respublikos Prezidento ir jį rėmusių politinių struktūrų ryšius, kad Respublikos Prezidentas galėtų nepriklausomai atstovauti visos Tautos interesams, o ne tam tikrų struktūrų interesams.⁹⁷

Reikalavimai asmeniui, kuris gali būti renkamas Respublikos Prezidentu. Tokie reikalavimai *expressis verbis* yra nustatyti Konstitucijos 78 straipsnyje. V. Sinkevičius apibendrinamas Konstitucinio eksplicitinio ir implicitinio teisinio reguliavimo nuostatas, pateikia tokį reikalavimų sąrašą: Lietuvos Respublikos pilietis pagal kilmę, nesusijęs priesaika ar

⁹⁶ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 85-86.

⁹⁷ Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E. ir kt. Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002. P. 737-738.

pasižadėjimu užsienio valstybei, rinkimų dieną yra ne jaunesnis kaip 40 metų amžiaus, ne mažiau kaip pastaruosius trejus metus gyvenęs Lietuvoje. Taip pat pagal Konstituciją Respublikos Prezidentu negali būti renkamas: asmuo, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir asmuo dar nėra baigęs atlikti minėtos bausmės, asmuo teismo pripažintas neveiksniu, teisėjai, kol jie nėra pasitraukę iš teisėjo pareigų, asmenys, atliekantys tikrąją karo arba alternatyvią tarnybą, taip pat neišėję į atsargą krašto apsaugos sistemos, policijos ir vidaus tarnybos karininkai, puskarininkiai ir liktiniai, kitų sukarintų ir saugumo tarnybų apmokami pareigūnai, kol jie nėra nutraukę tarnybos ar pasitraukę iš pareigų, Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyti asmenys, kurie apkaltos proceso tvarka buvo pašalinti iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar priesaikos sulaužymą.⁹⁸

Taip pat LR Konstitucijos 78 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta asmens, atitinkančio Konstitucijos 78 straipsnio pirmos dalies sąlygas, registravimo kandidatu į Respublikos Prezidentus papildoma sąlyga – jis turi būti surinkęs ne mažiau kaip 20 tūkstančių rinkėjų parašų. Pasak K. Jovaišos, šios nuostatos esmė – organizuotai vesti Prezidento rinkimų kampaniją, kad ji būtų prognozuojama ir kartu būtų išvengta situacijos, kai yra suteikiama galimybė kandidatuoti į Prezidentus asmenims, kurie neturi bent minimalaus autoriteto ir paramos visuomenėje ir naudotis rinkiminės kampanijos teikiamomis savireklamos galimybėmis.⁹⁹ Konstitucijos 79 straipsnio antrojoje dalyje įtvirtinta demokratinių ir laisvų rinkimų principus atitinkanti nuostata, kad „kandidatų į Respublikos Prezidento vietą skaičius yra neribojamas“. Ši nuostata iš pirmo žvilgsnio nėra suderinama su reikalavimais, kurie yra keliami asmeniui, norinčiam iškelti savo kandidatūrą, tačiau nelaikoma, kad šią nuostatą pažeidžia kandidatams į Respublikos Prezidentus keliami reikalavimai, kurie akivaizdžiai tokį „neribojamą“ pretendentų skaičių iš esmės apriboja. Nors kandidatams keliami reikalavimai ir riboja kandidatų į Respublikos Prezidentus skaičių, tačiau, manytume, jog šie ribojimai turėtų būti laikomi kaip proporcingi siekiamam tikslui ir būtent dėl to teisėti, teisingi ir pateisinami demokratinėje visuomenėje.

Daugelio išvardintų konstitucinių reikalavimų turinys yra gana aiškus ir suprantamas, tačiau išskiriami keli konstituciniai reikalavimai, kurių turinys kelia tam tikrų diskusijų ir nesusipratimų. P. Vinkleris išskiria šiuos probleminius konstitucinius reikalavimus: „gyventi Lietuvoje pastaruosius trejus metus“ ir „nebūti susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“, be šių probleminių aspektų, V. Sinkevičius išskiria ir reikalavimo „būti atlikus teismo nuosprendžiu paskirtą bausmę“ problematiškumą. Taigi šių reikalavimų konstitucinė samprata gali pasirodyti ne visiškai aiški ir dažnai suprantama dviprasmiškai.

Vienas iš Konstitucijos 78 straipsnyje nustatytų reikalavimų, kurį turi atitikti asmuo, kad galėtų būti renkamas Respublikos Prezidentu, yra reikalavimas ne mažiau kaip pastaruosius

⁹⁸ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 87-88.

⁹⁹ K. Jovaiša. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, 2 dalis, Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 138.

trejus metus gyventi Lietuvoje. Neaiškumą sukelia tai, kad Konstitucijoje nėra atskleista, koks asmuo laikomas gyvenančiu Lietuvoje, taip pat nėra numatyta, koks asmuo laikomas ne mažiau kaip pastaruosius trejus metus gyvenančiu Lietuvoje. Pažymėtina, kad šis konstitucinis reikalavimas turi tik jam būdingą konstitucinį turinį, kurio esmė, pasak V. Sinkevičiaus, ta, jog Respublikos Prezidentu gali būti renkamas tik toks Lietuvos Respublikos pilietis, kuris tikrai nuolat gyvena Lietuvoje, t.y. realiai (faktiškai) gyvena Lietuvoje ne mažiau kaip pastaruosius trejus metus. Plėtodamas toliau šią mintį, V. Sinkevičius teigia, jog vien asmens duomenų apie gyvenamąją vietą įrašymas Lietuvos Respublikos gyventojų registre prieš trejus metus, dar nėra tinkamas pagrindas laikyti asmenį gyvenančiu Lietuvoje šio konstitucinio reikalavimo prasme.¹⁰⁰ Manytume, kad būtent tokia šio reikalavimo esmė yra atskleidžiama atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje gyvenančių žmonių poreikių bei lūkesčių, visuomenės ir valstybės raidos problemų ir jų sprendimo būdų geras suvokimas, kuris gali būti pasiekiamas tik realiai gyvenant Lietuvoje, yra labai svarbi Konstitucijoje įtvirtinto reikalavimo įgyvendinimo prielaida.

Kitas konstitucinis reikalavimas, kurį ir V. Sinkevičius, ir P. Vinkleris traktuoja kaip probleminį, yra imperatyvas būti nesusijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Šio reikalavimo formuluotė gana abstrakti ir gali būti suvokiama ir interpretuojama labai įvairiai, nes nėra aišku nei kokią konkrečiai priesaiką ar pasižadėjimą asmuo turi būti davęs užsienio valstybei, nei koku būdu jis tai turėjo būti padaręs, nei kokia užsienio valstybės institucija ir koku būdu turėjo konstatuoti tokios priesaikos ar pasižadėjimo užsienio valstybei davimą, kad asmenį būtų galima laikyti susijusiu priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei. Norint įnešti į šią situaciją šiek tiek aiškumo, šio konstitucinio reikalavimo turinys buvo bandomas iš dalies atskleisti LR Konstitucinio Teismo 1998 m. lapkričio 11 d. nutarime. Pasak Konstitucinio Teismo, sąvoka „nesusijęs priesaika ar pasižadėjimu užsienio valstybei“ yra abstraktaus pobūdžio ir ją reikėtų suprasti kaip bet kokią priesaiką ar pasižadėjimą užsienio valstybei. Taip pat Konstitucinis Teismas pabrėžė ir tikslus, dėl kurių šis reikalavimas buvo įtvirtintas. Pagrindinis tokios gramatinės konstrukcijos įtvirtinimo tikslas yra užtikrinti aukščiausios politinės valstybės institucijos tinkamą suformavimą, todėl, atsižvelgiant į šio tikslo svarbą, bet kokie politinio pobūdžio įsipareigojimai negali būti toleruojami ir turi būti traktuojami kaip pasižadėjimas užsienio valstybei.¹⁰¹ Taigi, manytume, jog šios nuostatos pagrindinis tikslas yra užkirsti kelią bet kokioms abejonėms dėl valstybės vadovo politinio pobūdžio ryšių su užsienio valstybėmis.

Taip pat Konstitucija draudžia rinkti Respublikos Prezidentu tokį asmenį, kuriam teismo nuosprendžiu buvo paskirta bausmė ir ta bausmė dar nėra atlikta. Anot V. Sinkevičiaus,

¹⁰⁰ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. Mesonis G. Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P.91.

¹⁰¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.

Konstitucijos 56 straipsnio 2 dalies formuluotė suponuoja tai, kad asmeniui turėjo būti paskirta bausmė ne už bet kokį teisės pažeidimą, bet už nusikalstamą veiką, kad bausmė buvo skirta teismo, kad bausmė buvo skirta priimant ne bet kokį teismo dokumentą, o būtent teismo nuosprendį. Konstitucinės nuostatos „nebaigęs atlikti bausmės pagal teismo paskirtą nuosprendį“ turinys konstitucinėje jurisprudencijoje dar nėra aiškintas. V. Sinkevičius tvirtina, kad Konstitucija reikalauja, kad bausmė būtų atlikta visiškai: jokios išlygos ar „tarpiniai“ variantai, pavyzdžiui, bausmės vykdymo atidėjimas ar lygtinis atleidimas, Konstitucijoje nėra numatyti. Respublikos Prezidentu turi būti renkami tik tokie asmenys, kurie galėtų laisvai ir niekieno nevaržomi reikšti Tautos valią, vykdyti valstybės vadovo įgaliojimus, savo veikloje vadovautis tik Konstitucija, valstybės bei tautos interesais ir savo sąžine.¹⁰² Taigi Respublikos Prezidentas turi nekelti nė menkiausių abejonių dėl savo bet kokio pobūdžio nepriklausomumo.

Taigi atsižvelgiant į tai, jog valstybės vadovas yra viena iš aukščiausių valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, kandidatui į Respublikos Prezidentus yra keliami aukšti reikalavimai, o rinkimai yra organizuojami laikantis tarptautiniu mastu pripažintų rinkimų principų, kurių tikslas yra užtikrinti tinkamo Respublikos Prezidento išrinkimą, kuris sugebėtų geriausiai atstovauti valstybę. Tam tikra prasme tiesiogiai tautos visuotiniuose rinkimuose išrinktas valstybės vadovas yra labiau legitimizuota institucija nei netiesioginiuose rinkimuose išrinktas valstybės vadovas, o šis motyvas tam tikrais atvejais sukuria palankias galių *de facto* ribų plėtimo galimybes nekeičiant galių *de jure* ribų, kiek tai leidžia visuminis konstitucinis reguliavimas. Tačiau bet kuriuo atveju tiesioginiai valstybės vadovo rinkimai neturėtų būti traktuojami kaip itin svarbus valstybės vadovo konstitucinio statuso elementas.

3.2. Čekijos Respublikos Prezidento rinkimų tvarka

ČR Prezidento rinkimų tvarka iš esmės skiriasi nuo LR Prezidento rinkimų tvarkos. Esminis skirtumas yra tas, kad ČR Prezidentas yra renkamas netiesiogiai, t.y. pagal Čekijos Respublikos konstituciją tauta tiesiogiai šiuo klausimu savo valios pareikšti negali. Taigi rinkimų principai, kuriuos analizavome kalbėdami apie LR Prezidento rinkimus, ČR Prezidento rinkimams didžiąja dalimi yra neaktualūs.

Čekijos Respublika priklauso Europos valstybių mažumai, kuriose prezidentai renkami netiesiogiai. ČR Prezidento rinkimų klausimas yra dalis ČR Parlamento kompetencijos. Tai vienas iš Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos ypatumų. Netiesioginiai ČR Prezidento rinkimai yra tradicinis Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos bruožas, nes nuo 1918 metų iki

¹⁰² Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. Mesonis G. Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 105 – 111.

dabar Čekijos Respublikos valstybės vadovas buvo renkamas būtent netiesioginių rinkimų būdu.¹⁰³ Tačiau, pasak J. Kudrna, tiesioginių valstybės vadovo rinkimų klausimas yra aktualus jau dvidešimt metų, o rimtos politinės diskusijos šiuo klausimu netyla paskutinius dešimt metų. Diskusijos šiuo klausimu aktyviai yra plėtojamos ne tik visuomenėje, bet ir parlamente, tačiau J. Kudrna pažymi, jog tokios diskusijos parlamente ypač suaktyvėja tik priešrinkiminiu laikotarpiu, kai parlamentariai nori sulaukti daugiau visuomenės dėmesio ir palankumo. Buvo teikta įvairių konstitucijos keitimo projektų, kuriuose buvo bandoma teisiškai įtvirtinti tiesioginius valstybės vadovo rinkimus, bet realių rezultatų šiuo klausimu nebuvo pasiekta iki 2012 metų.¹⁰⁴ Tačiau 2012 m. vasario 8 d. buvo pasekta kaimyninės Slovakijos pavyzdžiu ir pagaliau buvo priimta ČR Konstitucijos pataisa, kuri įtvirtino tiesioginius valstybės vadovo rinkimus. Slovakijos Respublikos 1992 m. Konstitucija taip pat numatė, jog šalies vadovą renka parlamentas, tačiau visuomenei išreiškus pageidavimą Prezidentą rinkti visuotiniuose rinkimuose, Konstitucija buvo pakeista suteikiant galimybę piliečiams patiems rinkti šalies vadovą. Analogiška situacija susiklostė ir Čekijos Respublikoje. Tokie pavyzdžiai puikiai iliustruoja tai, jog tauta dažniausiai sureikškina valstybės vadovo instituciją, sieja ją su dideliais lūkesčiais, todėl žmonėms itin svarbu šalies vadovą išsirinkti visuotiniuose, tiesioginiuose rinkimuose. Po tokios ČR Konstitucijos pataisos būsimieji ČR Prezidento rinkimai, kurie vyks 2013 m., bus organizuojami remiantis visuotinių rinkimų principais. Kaip šiuos pakeitimus pavyks įgyvendinti praktiškai parodys ateitis, o pakol kas apsistosime ties ČR Prezidento netiesioginiais rinkimais, kurie jau turi senas tradicijas šioje valstybėje.

Respublikos Prezidento rinkimų procese svarbiausią vaidmenį iki naujausių Konstitucijos pataisų įsigaliojimo atliko Parlamentas. Prezidento kandidatūrą turėjo teisę siūlyti ne mažiau kaip 10 deputatų arba ne mažiau kaip 10 senatorių. Rinkimai turėjo įvykti likus 30 dienų iki valstybės vadovo kadencijos pabaigos arba per 30 dienų nuo to momento, kai valstybės vadovo postas tapo laisvas. Kandidatas buvo laikomas išrinktu Respublikos Prezidentu, jei už jį balsavo daugiau kaip pusė visų deputatų ir daugiau kaip pusė visų senatorių. Tačiau susiklosčius tokiai situacijai, kai nė vienas kandidatas nesurinkdavo daugiau kaip pusė visų deputatų ir daugiau kaip pusė visų senatorių balsų, tokiu atveju buvo vykdomas antrasis rinkimų turas, kuriame dalyvaudavo kandidatas, surinkęs daugiausiai balsų Deputatų rūmuose, ir kandidatas, surinkęs daugiausiai balsų Senate. Jei keli kandidatai surinkdavo vienodą skaičių balsų Deputatų rūmuose arba Senate, tai tokiu atveju buvo skaičiuojami balsai, kuriuos jie surinko abejuose rūmuose. Antrajame ture dalyvaudavo daugiausia balsų surinkęs kandidatas. Išrinktu buvo laikomas kandidatas, už kurį balsavo daugiau kaip pusė dalyvaujančių deputatų ir daugiau kaip pusė dalyvaujančių senatorių. Jeigu Respublikos Prezidento nepavykdavo išrinkti ir antrajame ture, tai buvo organizuojamas

¹⁰³ J. Kudrna The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Years) // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4). P. 1297.

¹⁰⁴ Ten pat, P. 1296.

trečiasis rinkimų turas, o išrinktu buvo laikomas tas antrajame ture dalyvavęs kandidatas, už kurį balsavo daugiau kaip pusė dalyvaujančių deputatų ir senatorių. Pabrėžtina, kad trečiajame ture abiejų parlamento rūmų narių balsai buvo skaičiuojami kartu. Jeigu trečiasis turas nebuvo vainikuojamas prezidento išrinkimu, tai tokiu atveju buvo vykdomi nauji Respublikos Prezidento rinkimai, kuriuose buvo keliamos naujos kandidatūros. Taigi ČR Konstitucijoje buvo įtvirtinti trijų turų rinkimai. Pirmieji du turai savo specifika skyrėsi nuo trečiojo turo, nes per pirmus du balsavimus Deputatų rūmai ir Senatas savo poziciją išreiškė atskirai, o trečiojo turo metu abiejų parlamento rūmų susivienydavo vardan to, kad būtų lengviau pasiektas konsensusas ir išrinktas valstybės vadovas. Trečiojo balsavimo atveju parlamento rūmai balsuodavo drauge, o išrinktu buvo laikomas tas kandidatas, kuris gaudavo daugumos palaikymą.

Aptartas netiesioginis valstybės vadovo rinkimų mechanizmas, pasak Jan Kudrna, atspindėjo klasikinį netiesioginių valstybės vadovo rinkimų mechanizmą. Visame naujojo valstybės vadovo rinkimų procese pradedant nuo kandidatūrų iškėlimo ir priesaikos priėmimo dominavo parlamentas.¹⁰⁵ Nors, anot Jan Kudrna, ČR Konstitucijos 2 straipsnis kalba apie tris valdžias, tačiau nėra įtvirtinama, kad tos valdžios savo konstitucinių įgaliojimų galia yra lygiavertės. Akivaizdu, kad visas Čekijos Respublikos konstitucinis mechanizmas byloja apie parlamento dominavimą kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu, taip pat ir netiesioginis ČR Prezidento rinkimų būdas, pasak Jan Kudrna, suponavo apie silpnesnę valstybės vadovo padėtį kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu nei kad būtų tiesioginių valstybės vadovo rinkimų atveju. Be to, tiesioginiai valstybės vadovo rinkimai apskritai galėtų suteikti šiek tiek kitokį atspalvį Respublikos Prezidento įgaliojimams. Tiesiogiai iš tautos gautas mandatas suteikia valstybės vadovui stipresnę poziciją kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu, nors konstitucinių valstybės vadovo įgaliojimų tai ir neišplečia.¹⁰⁶ Jan Kudrna daro išvadą, kad tiesioginiai valstybės vadovo rinkimai stiprintų demokratiją šalyje ir valstybės vadovo įgaliojimams suteiktų ryškesnį atspalvį, nes Respublikos Prezidentas taptų aktyvesnis politinis veikėjas, jeigu jam įgyvendinant savo rinkimų programą reiktų siekti tautos palankumo rinkimuose.¹⁰⁷

Reikalavimai kandidatui į ČR Prezidentus konstitucijoje yra apibrėžti gana lakoniškai. Esminis reikalavimas, keliamas kandidatui į Čekijos Respublikos valstybės vadovo postą, yra teisė būti renkamam Senato nariu. Tokia Konstitucijos nuostata mus nukreipia į Konstitucijos 19 straipsnio 2 dalį, kuri teigia, kad Senato nariu gali būti išrinktas kiekvienas pilietis, kuris turi teisę balsuoti ir yra sulaukęs 40 metų amžiaus. Konstitucijos 57 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas

¹⁰⁵ J. Kudrna The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Years) // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4). P.1298.

¹⁰⁶ Ten pat, P. 1299.

¹⁰⁷ Ten pat, P. 1303.

imperatyvas, kad tas pats asmuo valstybės vadovu negali būti išrenkamas daugiau nei dvi kadencijas iš eilės. Taigi asmuo, kuris Respublikos Prezidentu išbuvo dvi kadencijas iš eilės, vėl valstybės vadovu galės tapti tik po penkerių metų pertraukos. Manytina, kad tokiu būdu tradiciškai yra bandoma užkirsti kelią autoritarizmo užuomazgoms, kurios gali užsimegzti neribojant valstybės vadovo kadencijų skaičiaus.

Taigi dabartinis ČR Prezidentas neturi visos tautos mandato, suteikto visuotiniuose ir tiesioginiuose valstybės vadovo rinkimuose. Įgaliojimus veikti Čekijos Respublikoje valstybės vadovui suteikė vienintelė tautos atstovybė – parlamentas. Tačiau situacija pasikeitė iš esmės 2012 m. vasario 8 d. parlamente priėmus ČR Konstitucijos pataisą, įtvirtinančią tiesioginius Respublikos Prezidento rinkimus. Toks sprendimas visuomenėje sukėlė daug įvairių diskusijų, kaip reikėtų koreguoti Konstituciją, kad nebūtų išbalansuota pusiausvyra tarp įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžių, taip pat kai kurių visuomenės veikėjų pasipriešinimą tokiai reformai. Tiesioginių valstybės vadovo rinkimų idėjai nepitaria ir dabartinis ČR Prezidentas V. Klaus.¹⁰⁸ Pateikiama tokių nuomonių, kad ši Konstitucijos pataisa yra tarsi implantas Čekijos Respublikos konstitucinėje sistemoje, kuris gali išbalansuoti nusistovėjusią pusiausvyrą tarp valstybės valdžios institucijų.¹⁰⁹ Manytume, jog tokios diskusijos neturi realaus teisinio pagrindo, nes pasikeitus ČR Prezidento rinkimų tvarkai, valstybės vadovo įgaliojimų apimtis *de jure* nepakis. Priėmus tokią Konstitucijos pataisą, dabar ČR Parlamento laukia didžiulis darbas – priimti tokią nuostatą įgyvendinti padėsiančius teisės aktus, nes svarbu yra ne tik konstituciškai įtvirtinti tam tikrą institutą, bet ir sukurti jo realizavimo mechanizmą. Nepaisant to, kad tiesioginiai valstybės vadovo rinkimai tam tikra prasme sustiprina demokratines tradicijas šalyje, J. Kudrna teigia, jog netiesioginiai Respublikos Prezidento rinkimai yra didesnė vertybė nei kad blogi tiesioginiai rinkimai.¹¹⁰

3.3. Prezidento pavadavimo institutas Lietuvos Respublikoje ir Čekijos Respublikoje

Skirtingose šalyse prezidentų pavadavimo problema yra sprendžiama skirtingai. Vienose šalyse prezidentą pavaduoja viceprezidentas, kitose – valstybės vadovo funkcijas laikinai perima ministras pirmininkas, tuo tarpu LR Prezidentą, laikinai negalintį eiti savo pareigų, pavaduoja Seimo Pirmininkas, o ČR Prezidentą - Ministras Pirmininkas ir Deputatų rūmų pirmininkas.

¹⁰⁸ Vaclav Klaus against direct presidential elections in Czech Republic // <http://presidentialactivism.wordpress.com/2011/03/15/vaclav-klaus-against-direct-presidential-elections-in-czech-republic/>; prisijungimo laikas: 2012-02-20.

¹⁰⁹ What? A direct presidential elections in Czech? // <http://czechmatediary.com/2012/02/11/what-a-direct-presidential-elections-in-czech/>; prisijungimo laikas: 2012-02-20.

¹¹⁰ J. Kudrna The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Year Kudrna J. The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Years) // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4). P.1319.

Tokios situacijos, kai LR Prezidentas negali laikinai eiti savo pareigų susiklosto tada, kai valstybės vadovas yra laikinai išvykęs į užsienį arba susirgęs, ir būtent dėl šių priežasčių negalinti eiti savo pareigų valstybės vadovą laikinai pavaduoja Seimo Pirmininkas. Pabrėžtina, kad tai nereiškia, kad kiekvieną kartą, kai Prezidentas išvyksta į užsienį oficialaus ar darbo vizito, jis turi pasirašinėti dekretą dėl laikino savo pareigų perdavimo parlamento vadovui, nes juk būtina ir antroji sąlyga - negalėjimas eiti savo pareigų išvykus į užsienį arba susirgus. LR Konstitucinis Teismas atkreipė dėmesį, kad toks Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalies nuostatos interpretavimas, kad vien Respublikos Prezidento laikinas išvykimas į užsienį arba susirgimas būtų laikomas pakankamu konstituciniu pagrindu Seimo Pirmininkui laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą, būtų konstituciškai nepagrįstas. Tik esant šių sąlygų visumai susidaro būtinybė laikinai savo pareigų negalinti eiti šalies prezidentą pavaduoti.¹¹¹ Kitaip interpretuojant Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalį būtų sudarytos prielaidos Seimo Pirmininką, kuris pagal Konstitucijos 89 straipsnio 2 dalį laikinai pavaduoja Respublikos Prezidentą, traktuoti kaip valstybės vadovą, nors Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas ir savo, kaip Respublikos Prezidento, teisinio statuso ir jam Konstitucijos bei įstatymų nustatytų įgaliojimų nepraranda net ir tada, kai yra laikinai išvykęs į užsienį arba susirgęs. Respublikos Prezidentas yra valstybės vadovas net ir tada, kai dėl laikino išvykimo į užsienį arba susirgimo jis negali eiti savo pareigų ir jį tuo laiku pavaduoja Seimo Pirmininkas. Pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas, net pavaduodamas Respublikos Prezidentą tuo laiku, kai šis laikinai negali eiti savo pareigų dėl laikino išvykimo į užsienį arba susirgimo, yra ne valstybės, o vienos iš valstybės valdžios institucijų - Seimo, vadovas. Valstybės vadovas Lietuvoje yra tik vienas - Respublikos Prezidentas.

Prezidentą pavaduojančio Seimo Pirmininko statusas ir įgaliojimai nėra analogiški Prezidento statusui ir įgaliojimams. Pagal Konstituciją Seimo Pirmininkas, laikinai pavaduodamas Prezidentą, nepraranda savo pareigų parlamente, tačiau jo įgaliojimai valstybės vadovo pozicijoje yra silpnesni - jis negali skelbti pirmalaikių Seimo rinkimų, be Seimo sutikimo negali atleisti ar skirti ministrų, o tuo laikotarpiu Seimas negali svarstyti klausimo dėl nepasitikėjimo savo vadovu. Jokiais kitais atvejais ir jokiems kitiems asmenims ar institucijoms negalima vykdyti Respublikos Prezidento įgaliojimų.

Konstitucijoje numatoma, kad Seimo Pirmininkas tam tikrais atvejais arba laikinai pavaduoja Prezidentą, arba laikinai eina valstybės vadovo pareigas. Taigi, akivaizdu, jog Konstitucijoje yra įtvirtinti du skirtingi institutai, turintys skirtingą tik jiems būdingą turinį.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 62 – 2515.

Respublikos Prezidentui mirus, atsistatydinus, pašalinus jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka ar Seimui nutarus, kad Respublikos Prezidento būklė neleidžia jam eiti pareigų, jo pareigas laikinai eina Seimo pirmininkas. Visais tokiais atvejais yra reikalingas parlamento nutarimas, konstatuojantis vakuumą prezidentinėje valdžioje, kurį būtina kuo greičiau užpildyti. Šiuo atveju Seimo pirmininkas netenka savo įgaliojimų Seime, jo pareigas Seimo pavedimu laikinai eina jo pavaduotojas. Minėtais atvejais Seimas ne vėliau kaip per dešimt dienų privalo paskirti Respublikos Prezidento rinkimus, kurie turi būti surengti ne vėliau kaip per du mėnesius. Seimui negalint susirinkti ir paskelbti Respublikos Prezidento rinkimų, rinkimus skelbia Vyriausybė. Laikinai einantis Prezidento pareigas turi visas valstybės vadovui būdingas funkcijas.

Taigi Seimo Pirmininkas yra vienintelis valstybės pareigūnas, galintis laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas arba laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą. Konstitucijos 89 straipsnio 4 dalyje įtvirtintas imperatyvas, kad jokiais kitais atvejais ir jokiems kitiems asmenims ar institucijoms negalima vykdyti Respublikos Prezidento įgaliojimų. Šios nuostatos patvirtinta išskirtinį Respublikos Prezidento statusą valstybėje.

Tuo tarpu ČR Konstitucijoje yra įtvirtintas kitoks prezidento pavadavimo schemos modelis. Susidarius tokioms situacijoms, kai Respublikos Prezidento postas tampa laisvas ir naujas prezidentas dar nėra prisiekęs arba kai Respublikos Prezidentas dėl objektyvių priežasčių negali eiti tinkamai savo pareigų, Senatas ir Deputatų rūmai sprendžia šį klausimą. Respublikos Prezidento įgaliojimai nėra sukoncentruojami vienos rankos, kaip LR Prezidento pavadavimo atveju. ČR Prezidento įgaliojimai yra padalijami dviejų skirtingų valstybės valdžios institucijų atstovams: Ministrui Pirmininkui ir Deputatų rūmų pirmininkui. Jeigu iškilus būtinybei perimti valstybės vadovo įgaliojimus Deputatų rūmai yra paleisti, tai tokiu atveju dalis Respublikos Prezidento funkcijų yra perduodama Senato rūmų pirmininkui.¹¹² ČR Konstitucija įsakmiai nurodo, kurie įgaliojimai yra priskiriami Ministrui Pirmininkui, o kurie Deputatų rūmų pirmininkui.

Ministras pirmininkas perima valstybės reprezentavimo funkcijas, ginkluotųjų pajėgų vado pareigas, tarptautinių sutarčių ratifikavimo funkciją, skiria ir atšaukia diplomatinis atstovus užsienio valstybėse, priima užsienio valstybių diplomatinis atstovus, skiria teisėjus, turi teisę skelbti amnestiją, taip pat atlieka kitas funkcijas, kurias valstybės vadovui paveda ne konstitucija, o įstatymai. Tuo tarpu Deputatų rūmų pirmininkas priima Vyriausybės atsistatydinimą ir prireikus paveda jai toliau eiti pareigas arba paveda vienam iš ministrų eiti Ministro Pirmininko pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė, priima ministrų atsistatydinimą ir gali pavesti jiems eiti pareigas, kol bus paskirtas naujas ministras, skiria ir atleidžia ministrą pirmininką ir kitus vyriausybės narius,

¹¹² Čekijos Respublikos Konstitucija // <http://legislationline.org/download/action/download/id/1586/file/b525fba0a0ffcf188d5453679804.htm/preview>; prisijungimo laikas: 2012-02-05.

priima jų atsistatydinimus, sušaukia Deputatų rūmus sesijas, paleidžia Deputatų rūmus, skiria konstitucinio teismo teisėjus ir jų pirmininką bei Čekijos Nacionalinio banko valdybos pirmininką. Tikriausiai būtų galima teigti, jog toks valstybės vadovo pavadavimo modelis buvo pasirinktas siekiant kuo efektyviau įgyvendinti valdžių padalijimo principą valstybės vadovo pavadavimo atveju. Manytina, kad tokią išvadą suponuoja konkrečių funkcijų priskyrimas būtent tam tikriems valstybės valdžios institucijų atstovams, pavyzdžiui, Deputatų rūmų pirmininkui yra pavedamos visos funkcijos, susijusios su Vyriausybės formavimu, tuo tarpu Ministras Pirmininkas perima reprezentacines funkcijas, ginkluotųjų pajėgų vado pareigas, kurios nėra tiesiogiai susijusios su Vyriausybės veikla, jos formavimu. Tokiu būdu yra išvengiama funkcijų dubliavimo, kai, pavyzdžiui, Ministras Pirmininkas pavaduodamas valstybės vadovą įgautų tam tikrus įgaliojimus formuojant Vyriausybę.

Lietuvos Respublikos ir Čekijos Respublikos valstybės vadovo pavadavimo modeliai iš esmės yra skirtingi, tačiau abiem atvejais yra sukurtas racionalus pavadavimo mechanizmas, atspindintis demokratinis valstybės valdžios institucijų funkcionavimo principus.

3.4. Lietuvos Respublikos ir Čekijos Respublikos prezidentų įgaliojimų trukmė ir įgaliojimų pasibaigimo konstituciniai pagrindai

Įvairiose valstybėse valstybės vadovo įgaliojimų trukmė skiriasi, dažniausiai konstitucijose būna įtvirtinta nuo 4 iki 7 metų trunkanti valstybės vadovo kadencija. Tiek Lietuvos Respublikos, tiek Čekijos Respublikos konstitucijose yra įtvirtinta optimali penkerių metų prezidento kadencija. Įgaliojimų pradžia abiejose konstitucijose yra siejama su priesaikos davimu. Taigi priesaika yra būtinoji respublikos prezidento įgaliojimų įgijimo sąlyga, tik prisiekęs išrinktas respublikos prezidentas tampa pilnateisiu valstybės vadovu.

Pagal LR Konstituciją Respublikos Prezidentas savo pareigas pradeda eiti rytojaus dieną pasibaigus Respublikos Prezidento kadencijai, po to, kai jis nustatyta tvarka, be išlygų prisiekia. Konstitucijos 82 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Respublikos Prezidentas, pradėdamas eiti savo pareigas, prisiekia Tautai būti ištikimas Lietuvos Respublikai ir Konstitucijai, sąžiningai eiti savo pareigas ir būti visiems lygiai teisingas. Išrinkto Respublikos Prezidento priesaikoje atsispindi universalios konstitucinės vertybės, kurias Tauta sieja su Respublikos Prezidento - valstybės vadovo, pareigybe. LR Konstitucinis Teismas ne kartą pabrėžė, kad Respublikos Prezidento priesaika nėra vien formalus ar simbolinis aktas, ji nėra vien iškilmingas aktas. Kadangi Respublikos Prezidento priesaikos institutas ir priesaikos turinys yra įtvirtinti Konstitucijoje, Respublikos Prezidento duota priesaika turi konstitucinę teisinę reikšmę ir sukelia konstitucinius teisinius padarinius: tol, kol Respublikos Prezidentas neprisiekė, jis negali pradėti eiti savo pareigų.

Atsisakymas prisiekti, priesaikos davimas su išlyga arba priesaikos teksto pakeitimas, atsisakymas pasirašyti Respublikos Prezidento priesaikos tekstą pagal Konstituciją reiškia, kad Respublikos Prezidentas negali pradėti eiti savo pareigų. Jeigu asmuo, išrinktas Respublikos Prezidentu, neprisiekė, turi būti skelbiami nauji Respublikos Prezidento rinkimai.¹¹³ Pastebėtina, kad prisiekia ir perrinktas Respublikos Prezidentas. Manytume, jog tai dar labiau pabrėžia priesaikos svarbą ir parodo, jog priesaika nėra vien simbolinis aktas, priesaikos davimas yra tiesiogiai susijęs su valstybės vadovo įgaliojimų įgyvendinimo pradžia ir yra konstitucinių sankcijų už netinkamą įgaliojimų įgyvendinimą taikymo sąlyga.

ČR Konstitucijos 60 straipsnis taip pat įtvirtina imperatyvią nuostatą, kad jei išrinktas Respublikos Prezidentas neprisiekia arba prisiekia su išlyga, tai jis negali būti laikomas išrinktu ir pradėti eiti savo pareigų. Taigi ir ČR Prezidento priesaikos davimas nėra vien simbolinis ritualas, priesaika taip pat yra siejama su valstybės vadovo įgaliojimų pradžia.

Pagal LR Konstituciją Respublikos Prezidento priesaikos aktas yra konstituciškai teisiškai reikšmingas ir dėl to, kad Respublikos Prezidentas - valstybės vadovas, duodamas priesaiką Tautai, viešai ir iškilmingai įsipareigoja veikti tik taip, kaip jį įpareigoja ši priesaika, ir jokiais aplinkybėmis šios priesaikos nesulaužyti. Pagal Konstitucijos 74 straipsnį priesaikos sulaužymas yra vienas iš pagrindų, kuriems esant Respublikos Prezidentas apkaltos proceso tvarka gali būti pašalintas iš užimamų pareigų.¹¹⁴ Tuo tarpu ČR Konstitucija nenumato tokio konstitucinio apkaltos iniciavimo pagrindo, priesaiko institutas siejamas tik su pareigų ėjimo pradžia.

Pažymėtina ir tai, kad Respublikos Prezidentas – Tautos tiesiogiai renkamas valstybės vadovas yra vienintelis Konstitucijoje nurodytas asmuo, kuris prisiekia ypatingam subjektui – Tautai. Tuo tarpu ČR Prezidentas prisiekia Deputatų rūmų pirmininkui bendrame rūmų posėdyje. Taigi Lietuvos Respublikos vadovas prisiekia pabrėžtinai tik Tautai, o Čekijos Respublikos vadovas prisiekia kitos valstybės valdžios atstovui - Deputatų rūmų pirmininkui. Manytume, kad tokį skirtingą teisinį reguliavimą lėmė valstybės vadovo rinkimų būdas. Logiška, kad valstybės vadovas prisiekia tam subjektui, iš kurio ir gavo įgaliojimus veikti.

Taigi bet kuriuos atveju išrinkto valstybės vadovo priesaika yra ne simbolinis, o teisiškai reikšmingas aktas, sukeliantis konstitucinius teisinius padarinius.

Įgaliojimų pasibaigimo pagrindai. Įprastai įgaliojimų pabaiga yra siejama su laikotarpiu, kuriam prezidentas buvo išrinktas, pasibaigimu, su atsistatydinimu ar prezidento mirtimi. Be šių bendrųjų įgaliojimų pasibaigimo pagrindų LR Konstitucija išskiria ir pirmalaikius

¹¹³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85– 3094.

¹¹⁴ Ten pat.

prezidento rinkimus, pašalinimą iš pareigų apkaltos proceso tvarka bei Seimo teisę, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priimti nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų. Pabrėžtina, kad įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas yra baigtinis, jis negali būti aiškinamas plečiamai.

Iš ČR Konstitucijos 65 straipsnio nuostatų galime padaryti išvadą, kad be atsistatydinimo ir laikotarpio, kuriam prezidentas buvo išrinktas, pasibaigimo, valstybės vadovo įgaliojimai taip pat baigiasi jų pašalinus iš valstybės vadovo posto apkaltos proceso tvarka.

Mokslinėje konstitucinės teisės literatūroje pateikiamos įvairios apkaltos koncepcijos. Platesniu požiūriu apkalta suvokiama kaip valdžių padalijimo principo, demokratinės teisinės valstybės, konstitucijos apsaugos priemonė, kaip priemonė, padedanti įgyvendinti stabdžių ir atsvarų mechanizmą. Siauresniu požiūriu apkalta gali būti suprantama kaip konstitucinės atsakomybės priemonė, naudojama prieš asmenis, padariusius teisės pažeidimą ir turinčius imunitetą nuo teismo persekiojimo, kuria siekiama šiuos asmenis pašalinti iš pareigų. Taigi apibendrinamas E. Jarašiūnas konstatuoja, jog apkalta yra ypatinga konstitucijoje numatyta procedūra, kuria sprendžiamas aukščiausių valstybės pareigūnų atleidimo iš pareigų už padarytus teisės pažeidimus klausimas. Apkalta – vienas pilietinės tautos apsaugojimo nuo piktnaudžiavimo valdžia būdų, vienas konstitucinės „imuninės sistemos“, saugančios nuo antikonstitucinių veikų, elementų.¹¹⁵ LR Konstitucinis Teismas nurodo, kad apkalta yra „Konstitucijoje numatyta ypatinga procedūra, kai yra sprendžiamas Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytų aukščiausiųjų valstybės pareigūnų konstitucinės atsakomybės klausimas, t.y. jų pašalinimas iš pareigų už šiuos Konstitucijoje nustatytus veiksmus: šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, nusikaltimo padarymą“.¹¹⁶ Pažymėtina, kad konstitucinėje jurisprudencijoje išdėstyta apkaltos instituto konstitucinė doktrina pakankamai išplėtotą, joje detalios atskleisti esminiai apkaltos elementai.¹¹⁷

Įvairiose valstybėse konstitucinis apkaltos reguliavimas skiriasi, tačiau demokratinėje teisinėje valstybėje apkaltos institutas apima keletą esminių elementų. Pirma, ji gali būti taikoma tik tam tikriems pareigūnams, kurie paprastai išvardijami konstitucijoje. Antra, apkalta galima tik specialiai nustatytais pagrindais. Tokie pagrindai paprastai yra priesaikos sulaužymas, konstitucijos pažeidimas, valstybės išdavimas, taip pat įvairaus sunkumo nusikaltimai. Trečia, apkaltos procesas

¹¹⁵ E. Jarašiūnas. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 2 (80). P. 36.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // *Valstybės žinios*. 2004. Nr. 49-1600.

¹¹⁷ Žr. Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d., 2000 m. kovo 30 d., 2004 m. balandžio 15 d., 2004 m. gegužės 25 d. ir kt. nutarimus, 2004 m. kovo 31 d. išvadą.

dažniausiai vyksta parlamente, laikantis taisyklių, būdingų teisminiam nagrinėjimui, o sprendimui priimti reikalinga kvalifikuota balsų dauguma. Ketvirta, rezultatyvaus apkaltos proceso padarinys yra specifinė konstitucinė sankcija - asmens pašalinimas iš pareigų arba jo mandato panaikinimas. Tai lemia esminį apkaltos skirtumą nuo kitų asmens pašalinimo iš pareigų ar jo mandato panaikinimo būdų.

Apkaltos iniciavimo subjektai ir pagrindai. Apkaltos procedūrą ČR Prezidentui Senatas gali inicijuoti esant tik dviem Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindams: valstybės išdavimo ir valstybės paslapties atskleidimo atvejais. Taigi apkaltos pagrindų ratas yra gana siauras, apkalta valstybės vadovui taikoma tik už veikas, kuriomis iš esmės kėsinama į pamatines vertybes, laiduojančias pilietinės bendruomenės teisinį gyvenimą.

Lietuvoje Prezidento pašalinimą iš pareigų taip pat gali inicijuoti tik LR Seimas už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog buvo įvykdytas nusikaltimas. Galimybė pašalinti Respublikos Prezidentą iš pareigų apkaltos proceso tvarka Lietuvos konstitucinėje sistemoje įtvirtinta pirmą kartą. Tokią nuostatą Tauta įtvirtino siekdama, kad eidamas savo pareigas Respublikos Prezidentas paklustų pačios Tautos priimtai Konstitucijai, besąlygiškai vadovautųsi Konstitucija ir teise, tautos ir Lietuvos valstybės interesais. LR Konstitucinis Teismas konstatavo, kad apkalta yra viena iš pilietinės visuomenės savisaugos priemonių. Demokratiškos valstybių konstitucijose apkalta traktuojama kaip ypatingas procesas, kai yra sprendžiamas pareigūno konstitucinės atsakomybės klausimas. Numatant ypatingą aukščiausiųjų pareigūnų atleidimo iš pareigų ar jų mandato panaikinimo tvarką užtikrinama vieša demokratinė jų veiklos kontrolė, kartu jiems suteikiamos papildomos garantijos atlikti savo pareigas vadovaujantis įstatymu ir teise.¹¹⁸

Konstitucinis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, kad Respublikos Prezidento, kaip ir bet kurio kito Konstitucijos 74 straipsnyje nurodyto asmens, sulaužiusio priesaiką, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją, pašalinimas iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka nėra savitiksliis. Apkaltos instituto konstitucinė paskirtis yra ne tik vienkartinis tokių asmenų pašalinimas iš užimamų pareigų, bet daug platesnė - užkirsti kelią asmenims, šiurkščiai pažeidusiems Konstituciją, sulaužiusiems priesaiką, užimti tokias Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Respublikos Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų tik šiurkščiai pažeidęs Konstituciją arba sulaužęs priesaiką, taip pat paaiškėjus, jog įvykdė nusikaltimą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Respublikos

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // Valstybės žinios. 1999. Nr. 42-1345.

Prezidento priesaikos sulaužymas kartu yra ir šiurkštus Konstitucijos pažeidimas, o šiurkštus Konstitucijos pažeidimas kartu yra ir priesaikos sulaužymas.¹¹⁹

Tiesa, daugumoje respublikų apkaltos procesas neturi tiesioginio poveikio iš pareigų pašalinto valstybės vadovo rinkimų ar kitoms politinėms teisėms. Tačiau, pavyzdžiui, Austrijoje, jeigu Federacijos Prezidentas pašalinamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka ir jei yra ypač sunkinančių aplinkybių, Konstitucinis Teismas gali laikinai atimti „politines teises“. Panašiai yra ir Lenkijoje, kurioje specialus teismas, kompetentingas spręsti tokias bylas, be prezidento pašalinimo iš pareigų gali laikinai apriboti tam tikras politines teises. Pagal Slovakijos Respublikos Konstitucijos 107 straipsnį, asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka, visam laikui netenka teisės būti renkamas prezidentu, bet gali būti kandidatu kituose rinkimuose, Rusijoje draudžiama tik būti renkamam prezidentu rinkimuose, surengtuose dėl pašalinimo iš pareigų.¹²⁰ Tuo tarpu pagal Lietuvos Respublikos konstitucinį teisinį reguliavimą, anot Konstitucinio Teismo, kaip jau buvo minėta, konstitucinė apkaltos instituto paskirtis yra daug platesnė nei kad pašalinti asmenį iš užimamų pareigų. Be pašalinimo iš pareigų sankcijos turinį sudaro ir draudimas ateityje užimti tokias pareigas, kurias asmuo gali pradėti eiti tik po to, kai duoda Konstitucijoje numatytą priesaiką.

Respublikos Prezidento pašalinimas iš pareigų yra vienas iš Konstitucijoje įtvirtinto valdžių padalijimo principo elementų. Konstitucinis Teismas konstatavo, kad pagal Konstituciją įgaliojimus apkaltos procese turi tik dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. „Kiekvienai iš šių valstybės valdžios institucijų Konstitucijoje yra nustatyti jos funkcijos apkaltos procese atitinkantys įgaliojimai: apkaltos byla gali būti pradėta tik Seimo narių siūlymu; išvadą, ar asmens, kuriam pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai, teikia Konstitucinis Teismas; jeigu Konstitucinis Teismas padaro išvadą, kad asmuo, kuriam pradėta apkaltos byla, šiurkščiai pažeidė Konstituciją, Seimas ne mažesne kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma gali tokį asmenį pašalinti iš užimamų pareigų, gali panaikinti jo Seimo nario mandatą.“¹²¹ Taigi kyla klausimas, kokią įtaką Konstitucinio Teismo išvada daro Seimui? Konstitucinio Teismo išvada, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, susaisto Seimą tuo atžvilgiu, kad pagal Konstituciją Seimas neturi

¹¹⁹ Žr. Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas.

¹²⁰ Apibedrinti pasiūlymai dėl Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimo *byloje Paksas prieš Lietuvą* vykdymo // http://www.lrv.lt/bylos/Naujienos/Aktualijos/Apibendrinti%20pasiulymai_05_30.pdf; prisijungimo laikas: 2012-02-12.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. balandžio 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 230 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2004 m. kovo 12 d. dekreto Nr. 397 „Dėl siūlymo pradėti apkaltos procesą Lietuvos Respublikos Seimo nariui Artūriui Paulauskui“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 56-1948; Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004. Nr. 85-3094.

įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, – teisinį faktą, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas, o Seimas sprendžia, ar už veiksmus, kurie prieštarauja Konstitucijai, asmenį pašalinti iš jo užimamų pareigų. Seimas neturi įgaliojimų spręsti, ar Konstitucinio Teismo išvada yra pagrįsta ir teisėta, Seimas negali šios išvados pakeisti, negali jos paneigti ar kvestionuoti, tokia Konstitucinio Teismo išvada negali būti pakeista ar panaikinta nei referendumu, nei rinkimų ar kuriuo kitu būdu. Tokiu būdu yra atsveriami Seimo įgaliojimai apkaltos procese, tai garantija, kad Respublikos Prezidentui nebus nepagrįstai taikoma konstitucinė atsakomybė.

Pagal Lietuvos Respublikos konstitucinį teisinį reguliavimą konstitucinė Respublikos Prezidento atsakomybė yra ypatinga tuo, jog taikomos ypatingos sankcijos. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai ir Konstitucijoje jam nustatytos garantijos, Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, konstitucinis teisinis statusas suponuoja ir jo ypatingą atsakomybę valstybinei bendruomenei.¹²² Šiuo atveju ypatingumas slypi tame, kad Respublikos Prezidentas yra ne tik pašalinamas iš pareigų, tačiau sulaužiusiam priesaiką Respublikos Prezidentui yra užkertamas kelias ateityje užimti Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra siejama su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Toks principas kilo iš Konstitucinio Teismo išaiškinimo, o Konstitucinio Teismo nutarimai yra galutiniai ir privalomi visiems, taip pat ir pačiam teismui.¹²³ Pasak V. Sinkevičiaus, šis draudimas, kuris išplaukė iš Konstitucijos aiškinimo, yra Konstitucijos imanentinė dalis. Konstitucinio Teismo sprendimų privalomumas ir paklusimas jiems – tai konstitucinės kontrolės pagrindas, konstitucinės kontrolės aksioma.¹²⁴

Taigi Respublikos Prezidento, sulaužiusio priesaiką, šiurkščiai pažeidusio Konstituciją pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka nėra savitiksliis. Respublikos Prezidentas, kuris buvo pašalintas iš pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą, priesaikos sulaužymą, niekada negali būti renkamas Respublikos Prezidentu, Seimo nariu, jis negali būti Vyriausybės nariu, teisėju, taip pat valstybės kontrolieriumi, nes visų nurodytų pareigų ėjimo pradžia pagal Konstituciją yra susijusi su priesaikos davimu.

Po to, kai LR Konstitucinis Teismas suformulavo tokia apkaltos teisinių pasekmių doktriną, Europos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT) 2011 m. sausio 6 d. sprendime

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85–3094.

¹²³ Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.

¹²⁴ V. Sinkevičius *Byla Paksas prieš Lietuvą* arba mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą // Jurisprudencija. 2012, Nr. 4(1), P. 202.

konstatavo, kad draudimas asmeniui, kurį Seimas apkaltos proceso tvarka pašalino ir Respublikos Prezidento pareigų už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ir priesaikos sulaužymą, būti bet kada ateityje renkamam Seimo nariu yra neproporcingas ir pažeidžia Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 1 protokolo 3 straipsnį. Pasak EŽTT, suvaržymai negali apriboti ginčijamos teisės tiek, kad būtų paneigta pati jos esmė ar ji netektų veiksmingumo. EŽTT pabrėžė, kad sprendimą uždrausti aukštam pareigūnui, kuris pasirodė esąs netinkamas eiti savo pareigas, kada nors tapti parlamento nariu visų pirma turėtų priimti rinkėjai, kurie rinkimų metu turi galimybę pasirinkti, ar vėl pasitikėti atitinkamu asmeniu. Tai akivaizdu iš 1 Protokolo 3 straipsnio formuluotės, kurioje minima „žmonių nuomonės raiškos laisvė renkant įstatymų leidybos institucijas“. EŽTT sutiko, kad negali būti neatsižvelgiama į ypatingas Lietuvos Prezidento pareigas, tačiau to nepakanka, kad nuolatinis ir negrįžtamas draudimas būti renkamam būtų proporcingas atsakas į reikalavimą saugoti demokratinę santvarką. EŽTT manymu, suprantama, kad valstybė turėtų šiurkštų Konstitucijos pažeidimą ar konstitucinės priesaikos sulaužymą laikyti ypač rimtu dalyku, reikalaujančiu griežtos reakcijos, kai tokius veiksmus padaro minėtas pareigas einantis asmuo, tačiau „žmonių nuomonės raiškos laisvė renkant įstatymų leidybos institucijas“ privalo būti užtikrinta visais atvejais.¹²⁵ Nors pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 46 straipsnio 1 dalį šios Konvencijos aukštosios susitariančiosios šalys yra įsipareigojusios vykdyti galutinį EŽTT sprendimą kiekvienoje byloje, kurios šalys jos yra, tačiau V. Sinkevičius pabrėžia, kad po to, kai buvo priimtas EŽTT sprendimas, Konstitucija nepasikeitė, nepakito ir Seimo rinkimų įstatymas, įtvirtinantis minėtą draudimą, todėl šiuo klausimu būtinos Konstitucijos pataisos.¹²⁶ Konstitucinis Teismas taip pat padarė specialų pareiškimą, kuriame pažymėjo, kad, įgyvendinant minėtą Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą, turi būti daromos atitinkamos LR Konstitucijos pataisos.¹²⁷ Manytume, jog akivaizdu, kad susidariusi situacija prasilenkia su teisine logika, todėl būtina tam tikra įstatymų leidėjo intervencija į susidariusią situaciją.

Tuo tarpu Čekijos Respublikoje sprendimą dėl Respublikos Prezidento pašalinimo iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka pagal konstitucinį Senato skundą priima ČR Konstitucinis Teismas, taigi galutinio sprendimo teisė priklauso ne politinei institucijai, o nepriklausomai ir nešališkai konstitucinės justicijos institucijai, kuri Respublikos Prezidento apkaltos klausimą

¹²⁵ *Case of Paksas v. Lithuania*. No. 34932/04, Grand Chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011 // <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=h tml&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=hudoc-en>; prisijungimo laikas: 2012-02-24.

¹²⁶ V. Sinkevičius Byla *Paksas prieš Lietuvą* arba mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą // *Jurisprudencija*. 2012, Nr. 4(1), P. 207.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 10 d. pareiškimas // <http://www.lrkt.lt/Pranešimai/txt-2011/L20110110c.htm>; prisijungimo laikas: 2012-02-24.

sprendžia plenarinių posėdžių metu pritarus ne mažiau nei 9 Konstitucinio Teismo teisėjams. Tokiu būdu yra užkertamas kelias politinių motyvų įsikišimui į apkaltos procesą, kuris Čekijos Respublikoje turi daugiau teisinį atspalvį. Pagal ČR Konstitucijos 65 straipsnį asmuo, pašalintas iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka taip pat visam laikui netenka teisės būti renkamas prezidentu. Respublikos Prezidentas gali būti patrauktas atsakomybėn už valstybės išdavimą Konstitucinio Teismo sprendimu, remiantis Senato pateiktu kaltinimu, ir gali būti baudžiamas nušalinant nuo prezidento pareigų ir atimant teisę būti renkama prezidentu.¹²⁸ Tačiau tokia Konstitucijoje įtvirtinta sankcija neapriboja asmens, pašalinto iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka, teisės būti kandidatu kituose rinkimuose. Taigi sankcija lyginant su Lietuvos atveju yra akivaizdžiai švelnesnė, nors lyginant su kitomis valstybėmis, tai šios sankcijos negalėtume pavadinti itin švelnia, pavyzdžiui, kaip jau buvo minėta, Rusijos Federacijos prezidentui, pašalintam iš pareigų apkaltos proceso tvarka, yra draudžiama tik būti renkamam prezidentu rinkimuose, surengtuose dėl jo ar jos pašalinimo iš pareigų.

Gana griežtų sankcijų įtvirtinimą tikriausiai būtų galima paaiškinti istorinėmis, politinėmis, kultūrinėmis aplinkybėmis. Lietuva neturi stiprių demokratiškumo tradicijų, totalitarinio režimo pėdsakai dar nėra visai išnykę iš tautos sąmonės, nėra susiformavęs pasitikėjimas valstybės valdžios institucijomis. Čekija taip pat turi karčios nedemokratinio režimo patirties, kuri be abejo taip pat paliko ryškų pėdsaką tautos mentaliteto formavimesi. Atsižvelgiant į šias aplinkybes, gal ir būtų galima tokią priemonę pateisinti, nors senas tradicijas turinčioje demokratinėje santvarkoje tokia priemonė ir atrodo šiek tiek per griežta. Tačiau apskritai sankcijų taikymas valstybės vadovams yra išimtinis dalykas, nes paprastai valstybės vadovai naudojami imuniteto teikiamomis privilegijomis.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 86 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Respublikos Prezidento asmuo neliečiamas: kol eina savo pareigas, jis negali būti suimtas, patrauktas baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn.“ Ši Konstitucijos nuostata įtvirtina asmens neliečiamybės papildomas garantijas, kurios yra būtinos tam, kad asmuo galėtų tinkamai atlikti jam pavestus konstitucinius įgaliojimus ir tinkamai atstovauti Lietuvos valstybei. Pasak K. Jovaišos, neliečiamybės režimas reiškia valstybės vadovo pareigas einančio, bet ne Prezidento vardą iki gyvos galvos išlaikančio asmens, imunitetą baudžiamajai ir administracinei atsakomybei.¹²⁹ Pabrėžtina, kad Respublikos Prezidentui, kol jis eina savo pareigas, yra taikomas absoliutus asmens neliečiamybės režimas. Neliečiamas taip pat yra ir kandidato į Respublikos Prezidentus asmuo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime konstatavo, kad Respublikos Prezidento imunitetas turi užtikrinti Respublikos Prezidentui nekliudomai vykdyti jam

¹²⁸ Jarašiūnas E., Mesonis G., Žilys J. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 198.

¹²⁹ Jovaiša K., Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, 2 dalis. Vilnius: Teisės institutas, 2002. P. 164.

Konstitucijos ir įstatymų pavestas funkcijas ir pareigas.¹³⁰ Respublikos Prezidento garbę ir orumą gina Lietuvos Respublikos įstatymai, kurie numato atsakomybę už viešą Respublikos Prezidento įžeidimą ar šmeižimą. ČR Prezidentas taip pat naudojasi itin plačiais imuniteto įgaliojimais. Pagal ČR Konstitucijos 65 straipsnio 1 dalį jis negali būti sulaikytas baudžiamojo proceso tvarka arba būti persekiojamas už administracinį pažeidimą. Taip pat Konstitucijos 65 straipsnio 3 dalis numato, jog baudžiamasis persekiojimas už nusikaltimus, įvykdytus prezidento kadencijos metu, visiškai neįmanomas. Šiuo aspektu ČR Prezidento imuniteto apimtis yra platesnė už LR Prezidento imuniteto apimtį, nes, kaip jau buvo minėta, LR Prezidento imunitetas yra apribotas laike, t.y. Respublikos Prezidentas turi absoliutaus imuniteto teikiamas privilegijas tik savo pareigų ėjimo laikotarpiu. ČR Prezidentas gali būti patrauktas atsakomybėn tik už valstybės išdavimą ČR Konstitucinio Teismo sprendimu, remiantis Senato pateiktu kaltinimu, ir gali būti baudžiamas nušalinant nuo prezidento pareigų ir atimant teisę būti renkamam prezidentu.¹³¹ Tuo tarpu LR Konstitucija įtvirtina daugiau valstybės vadovo atsakomybės pagrindų. Lietuvos Respublikos Prezidentas gali būti prieš laiką pašalintas iš pareigų šiurkščiai pažeidęs Konstituciją, sulaužęs priesaiką, taip pat paaiškėjęs, jog padarytas nusikaltimas. Respublikos Prezidento pašalinimo iš pareigų klausimą, kaip jau buvo išdėstyta anksčiau, sprendžia Seimas apkaltos proceso tvarka, o Respublikos Prezidentą pašalinus apkaltos proceso tvarka iš pareigų, daugiau jis negali kandidatuoti į pareigas, kurių ėjimo pradžia yra susijusi su priesaikos davimu.

4. LIETUVOS RESPUBLIKOS IR ČEKIJOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO KOMPETENCIJA

Prezidento įgaliojimai įvairiose šalyse apibūdinami skirtingai, nes priklauso nuo politinių tradicijų, prezidento santykių su kitomis valstybės valdžios rūšimis ir pan. Valstybės vadovo dalyvavimas įgyvendinant realią valdžią iš esmės priklauso nuo šalies, kurioje jis išrinktas, valdymo formos. Parlamentinėse respublikose prezidentas užtikrina bendradarbiavimą ir veiksmų tarp trijų valdžios rūšių suderinamumą bei sąveiką, nes realių galių, taip pat ir vykdomosios valdžios srityje, jis neturi arba jos ribojamos parlamento (pvz., Italijoje, Vokietijoje ir kt.). Minėtos valdymo formos respublikose prezidentas neįeina į vyriausybės sudėtį ir negali turėti tiesioginės įtakos jos įgyvendinamai politikai. Prezidentinėse respublikose kasdieninė vykdomoji valdžia

¹³⁰Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89–1105.

¹³¹Jarašiūnas E., Mesonis G., Žilys J. Konstitucinio reguliavimo įvairovė. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 198.

sutelkta prezidento rankose: jis – valstybės ir kartu vykdomosios valdžios vadovas, pagrindinė figūra valstybės valdymo mechanizme. Pavyzdžiui, Jungtinių Valstijų Konstitucijos 2 straipsnyje įtvirtinta, kad vykdomąją valdžią įgyvendina Prezidentas¹³². Mišrios (pusiau prezidentinės) valdymo formos valstybėse sujungiami tiek prezidentinės, tiek parlamentinės respublikos bruožai. Tipiškiausias šios valdymo formos pavyzdys – V Prancūzijos Respublika. Pažymėtina, kad Čekijos Respublikos ir Lietuvos Respublikos valdymo formos yra įvardijamos skirtingai. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo garsiajame 1998 m. sausio 10 d. nutarime konstatavo, kad Lietuva yra parlamentinė respublika su pusiau prezidentinės respublikos bruožais.¹³³ Tuo tarpu Čekija, atsižvelgiant į visuminį konstitucinį reguliavimą, yra įvardijama kaip parlamentinė respublika.

4.1. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai

Labai detaliam Prezidentui suteikti įgaliojimai yra įvardinti 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarime, kuriam konstatuota, kad Prezidentas turi Konstitucijoje nustatytus reikšmingus įgaliojimus. Dalis valstybės vadovo konstitucinių įgaliojimų yra susiję su galimybe formuoti kitas valstybės valdžią įgyvendinančias institucijas ir/arba daryti poveikį jų veiklai, priimamiems sprendimams, teisėkūros procesui.¹³⁴

Manytume, jog būtų galima teigti, kad Lietuvos Respublikos Prezidentas turi tam tikrų įgaliojimų įvairiose valstybinio gyvenimo srityse. Respublikos Prezidento įgaliojimams įtvirtinti Konstitucijoje yra skirtas 84 straipsnis, taip pat įgaliojimai yra nustatyti ir kituose Konstitucijos straipsniuose. Be konstitucinių Respublikos Prezidento įgaliojimų, dar yra įgaliojimai, kuriuos įtvirtina ordinarinės teisės aktai. P. Vinkleris pastebi, kad Lietuvoje apskritai stiprėja tendencija įstatymu suteikti Respublikos Prezidentui vis daugiau įgaliojimų. Pasak P. Vinklerio tokiam įgaliojimų plėtimui palankias sąlygas sukuria Konstitucijos 84 straipsnio 10 punktas, kuris teigia, jog Respublikos Prezidentas nustatyta tvarka skiria ir atleidžia įstatymų nustatytus valstybės pareigūnus.¹³⁵ Taigi ši Konstitucijos nuostata suteikia teisę įstatymų leidėjui plėsti Respublikos Prezidento įgaliojimus valstybės pareigūnų skyrimo ir kai kurių institucijų formavimo srityje. Be to, daugeliui iš Konstitucijoje numatytų LR Prezidento įgaliojimų juos realizuojant įstatymu yra

¹³² The Constitution of the United States. – California, 1991.

¹³³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85–3094.

¹³⁵ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir jo įgaliojimai. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 91.

suteikiamas normatyvinis turinys, todėl kartu su konstitucine norma turi būti analizuojamas ir ją realizuojančios normos turinys.

Pažymėtina, kad vieni Respublikos Prezidento įgaliojimai priklauso išimtinai šalies vadovo kompetencijai, o kitų įgaliojimų įgyvendinimas yra susijęs su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais ir jų realizavimu. Respublikos Prezidento įgaliojimus pagal įgyvendinimo pobūdį galima skirstyti į savarankiškus ir įgyvendinamus kartu su Seimu, Ministru Pirmininku arba Vyriausybe. Be minėtų klasifikacijų, Konstitucijos 84 straipsnyje reglamentuotus Respublikos Prezidento įgaliojimus galima diferencijuoti ir pagal jų santykį su valstybės valdžios rūšimis. Remiantis šiuo kriterijumi galima skirti: 1) įgaliojimus įstatymų leidžiamosios valdžios srityje; 2) įgaliojimus vykdomosios valdžios srityje; 3) įgaliojimus teisminės valdžios srityje. Būtent remdamiesi šiuo įgaliojimu skirstymu ir bandysime aptarti Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimus.

4.1.1. Įgaliojimai santykiuose su Seimu

LR Prezidentui pagal Konstituciją numatomi įvairūs įgaliojimai, kuriuos realizuodamas jis susiduria su Seimu. Išskirsime kelias pagrindines įgaliojimų, susijusių su Seimu, sritis: įgaliojimai, kurių objektu yra pats Seimas kaip valstybės institucija, įgaliojimai legislatyvinėje srityje (įstatymų iniciatyvos teisė, veto teisė, promulgavimas), vyriausybės formavimo ir aukštų valstybės pareigūnų skyrimo srityse, įgaliojimai ypatingųjų įgaliojimų srityje. Manytume, jog tai esminiai Lietuvos Respublikos Prezidento ir Lietuvos Respublikos Seimo įgaliojimų sąlyčio taškai.

Įgaliojimai, kurių objektu yra pats Seimas kaip valstybės institucija. Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalis numato dvi teisinių santykių situacijas, kai Respublikos Prezidentas gali paskelbti pirmalaikius rinkimus. Pirmoji situacija susiklosto tada, jei Seimas per 30 dienų nuo pateikimo nepriėmė sprendimo dėl naujos Vyriausybės programos arba nuo Vyriausybės programos pirmojo pateikimo per 60 dienų du kartus iš eilės nepritarė Vyriausybės programai. G. Mesonis pastebi, kad praktikoje tokia situacija yra sunkiai įsivaizduojama, kai Seimas pritaręs Prezidento siūlomai premjero kandidatūrai, nepritarš šio asmens vadovaujamos Vyriausybės programai.¹³⁶ Antroji sąlyga numato teisę pačiai Vyriausybei siūlyti Prezidentui paleisti parlamentą, jei Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe. Tačiau ir šiuo atveju egzistuoja tik hipotetiškai galima situacija, kad vykdomoji valdžia inicijuotų Seimo paleidimą, nes išrinkus naują Seimą reikės formuoti ir naują Vyriausybę. P. Vinkleris taip pat sutinka, kad ši Konstitucijos norma

¹³⁶ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurios ir Rytų Europos kontekste. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2003. P. 160

sukuria tik teorinę Respublikos Prezidento arbitražinę funkciją tarp Vyriausybės ir Seimo. P. Vinkleris šią galimybę įvardina daugiau kaip teorinę, nes konflikto tarp Seimo ir Vyriausybės tikimybė yra maža, kai Seimui formuojant Vyriausybę konstitucinėje tikrovėje tenka esminis vaidmuo, o be to Seimas ir Vyriausybė, kurios didžiąją dalį sudaro Seimo nariai, veikia ne kaip atskiros valdžios, o iš esmės kaip vieninga valdžia.¹³⁷ Tačiau galutinis konflikto sprendėjas bet kuriuo atveju lieka Tauta, nes pagal Konstituciją Respublikos Prezidentui paskelbus pirmalaikius Seimo rinkimus, naujai išrinktas Seimas 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma per 30 dienų nuo pirmosios posėdžio gali paskelbti pirmalaikius Respublikos Prezidento rinkimus, kuriuose gali dalyvauti ir Respublikos Prezidentas. Tautai pareiškus atitinkamą savo valią, Prezidentu gali būti išrinktas tas pats valstybės vadovas. Taigi, žiūrint vien formaliai, gal tai ir būtų svarbus valstybės vadovo įgaliojimas, tačiau atkreipus dėmesį į turiningą šių įgaliojimų aspektą, pastebime, kad Konstitucijos 58 straipsnyje numatytos Respublikos Prezidento teisės savo turiniu nėra pakankamos, kad galėtų daryti realią įtaką šalies politiniam gyvenimui.

Taip pat Respublikos Prezidentas turi teisę šaukti neeilines Seimo sesijas. Konstitucija išsamiai numato teises situacijas, kurioms susiklosčius Respublikos Prezidentas gali pasinaudoti nurodyta teise. Tai ginkluoto užpuolimo atvejis, kai kyla grėsmė valstybės suverenumui ar teritorijos vientisumui ir Respublikos Prezidentas nedelsdamas priima sprendimą dėl gynybos nuo ginkluotos agresijos, įveda karo padėtį visoje valstybėje ar jos dalyje, paskelbia mobilizaciją arba visoje valstybės teritorijoje ar jos dalyje įveda nepaprastąją padėtį. Dar vienas Respublikos Prezidento įgaliojimas Seimo funkcionavimo atžvilgiu yra numatytas Konstitucijos 143 straipsnyje. Jei karo veiksmų metu turi būti rengiami eiliniai rinkimai, Seimas arba Respublikos Prezidentas gali priimti sprendimą pratęsti Seimo įgaliojimus. Taigi visi paminėti atvejai yra susiję su išimtinėmis situacijomis, todėl, manytume, jie taip pat neturi didesnio svorio Respublikos Prezidento įgaliojimų багаže.

Įgaliojimai legislatyvinėje srityje. Lietuvos Respublikoje pagrindinis įstatymų leidėjas yra Seimas, kurį sudaro Tautos išrinkti atstovai, atstovaujantys įvairius visuomenės interesus. Reiktų pažymėti, kad ne tik parlamentas, bet ir pati tauta tiesiogiai gali priimti įstatymus, tačiau daugelis įstatymų yra priimami parlamente laikantis sudėtingų įstatymų leidybos procedūrų. Tai ypač reikšminga sritis, nes įstatymais yra reglamentuojami svarbiausi visuomenės gyvenimo santykiai. LR Konstitucija numato, kad valstybės vadovas taip pat turi galimybę daryti įtaką Seimo priimamiems įstatymams. P. Ragauskas išskiria tris pagrindines valstybės vadovo kompetencijos įstatymų leidybos procese sritis: įstatymų projektų teikimas svarstyti Seimui (įstatymų leidybos iniciatyvos teisė); tarptautinių sutarčių teikimas ratifikuoti Seimui (ratifikavimo iniciatyvos teisė);

¹³⁷ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 142-143.

Seimo priimtų įstatymų pasirašymas arba gražinimas pakartotinai svarstyti Seime (pasirašymo arba atidedamojo veto teisė).¹³⁸

Lietuvos autorių darbuose galima aptikti nuomonę, kad LR Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje daugiausia priklauso ne tik nuo Konstitucijoje ar Seimo statute įtvirtintų valstybės vadovo teisių ir pareigų šioje srityje, bet ir nuo paties Prezidento asmenybės ir jo santykių su Seimo dauguma.¹³⁹ Pabrėžtina, kad pozityviosios teisės kontekste valstybės vadovo teisės ir pareigos nepriklauso nuo konkretaus Respublikos Prezidento postą užimančio piliečio asmenybės ar jo santykių su Seimo dauguma, tačiau kiekvienas teisės normas įgyvendinantis subjektas turi individualią teisinę sąmonę ir teisinę kultūrą, yra veikiamas ne vien tik teisinių veiksnių, todėl galutinis naudojimosi Konstitucijos suteiktais įgaliojimais rezultatas visais atvejais gali būti skirtingas.

Respublikos Prezidento įstatymų leidybos iniciatyvos teisę įtvirtina konstitucijos 68 straipsnio 1 dalis. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė tai - galimybė prisidėti prie valstybės politinės ir teisinės valios formavimo teikiant įstatymų leidėjui įstatymų projektus, kurie praėję visas įstatymų leidybos procedūras gali virsti pozityviosios teisės dalimi. Valstybės vadovo įstatymų leidybos iniciatyvos teisė nėra ribojama, tačiau galutinė jos sėkmė priklauso nuo parlamento valios.

Apskritai kalbant apie prezidento kompetenciją tarptautinių sutarčių ratifikavimo srityje, tai galima pastebėti, kad vienokia ar kitokia forma ratifikavimo procese prezidentas dalyvauja beveik visada. Tiesa, prezidento vaidmuo šioje srityje įvairiose konstitucinėse sistemose yra skirtingas, tačiau paprastai prezidentas remdamasis vien savo diskrecija neturi teisės ratifikuoti tarptautinių sutarčių. Pabrėžtina, kad LR Prezidentas taip pat nėra įgaliotas pats ratifikuoti tarptautines sutartis. LR Konstitucija ir Tarptautinių sutarčių įstatymas jam šioje srityje suteikia gana svarbias dvejopo pobūdžio teises: pirma, jis yra vienintelis subjektas, kuris gali tarptautines sutartis teikti ratifikuoti Seimui, antra, jei Seimas sutartį ratifikuoja be Prezidento siūlomų išlygų, arba, atvirkščiai, numato Prezidentui nepriimtinas išlygas, prezidentas tokį ratifikavimo įstatymą gali vetuoti. Tarptautinių sutarčių įstatyme nustatyta, kad tarptautines sutartis Seimui ratifikuoti teikia Prezidentas savo iniciatyva arba Vyriausybės siūlymu. Taigi prezidento teisės šioje srityje yra gana reikšmingos, nors, kita vertus, prezidentas neturi teisės priimti vienasmeniškų sprendimus. Tai viena iš sričių, kurioje Prezidentas ir Seimas yra priversti bendradarbiauti, kad būtų pasiektas sėkmingas galutinis rezultatas. P. Ragauskas analizuodamas apie šią prezidento kompetencijos sritį padaro išvadą, kad tarptautinių sutarčių ratifikavimo srityje tarptautiniame kontekste Lietuvos Respublikos Prezidento teisės nepasižymi išskirtinumu: jos nėra nei ypač siauros, nei ypač

¹³⁸ P. Ragauskas, Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje. // Politologija. 2002, Nr. 4 (28). P. 12.

¹³⁹ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000. P. 562.

plačios.¹⁴⁰ Tokiai išvadai pritartina, nes Respublikos Prezidentas turi ratifikavimo iniciatyvos teisės monopolį, nors pats vienasmeniškai ir negali tarptautinės sutarties ratifikuoti, tačiau be Respublikos Prezidento iniciatyvos tarptautinė sutartis negali įgyti ratifikuotos tarptautinės sutarties statuso. Tokiu būdu yra subalansuojami Respublikos Prezidento ir Seimo įgaliojimai šioje srityje nei vienai iš valstybės valdžios institucijų nesuteikiant per daug įtakos tarptautinių sutarčių ratifikavimo procese.

Respublikos Prezidento teisė pasirašyti ir oficialiai paskelbti Seimo priimtus įstatymus. Kad ir kokia būtų valstybės valdymo forma, kad ir koks būtų teisinis politinis režimas, valstybės vadovas skelbia įstatymus, jo parašas yra galutinis „formalumas“ - būtina įstatymo įsigaliojimo sąlyga. Galima sakyti, kad nuo šių Respublikos Prezidento įgaliojimų realizavimo priklauso Seimo priimtų įstatymų įsigaliojimas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 71 str. 1 d. numato Respublikos Prezidentui pareigą Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų arba pasirašyti ir oficialiai paskelbti, arba motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti. LR Konstitucinis Teismas savo 2002 m. birželio 19 d. nutarime konstatavo, kad Respublikos Prezidentas negali pasielgti kitaip: jis privalo pasirinkti vieną iš dviejų minėtų elgesio variantų.¹⁴¹ Respublikos Prezidento teisė pasirašyti ir paskelbti įstatymą nėra absoliuti. Konstitucija nustato tam tikrus saugiklius, kad valstybės vadovas negalėtų piktnaudžiauti šiuo savo įgaliojimu. Pabrėžtina, kad referendumu priimtą įstatymą ar kitą aktą, kuriuo tauta pareiškia savo valią, Respublikos Prezidentas turi pasirašyti ir oficialiai paskelbti per 5 dienas. Šiuo atveju prezidento teisė pasirašyti ir oficialiai paskelbti įstatymą tampa konstitucine pareiga, nes jokiai valstybės valdžios institucijai nėra suteikta teisė kvestionuoti autentišką Tautos valią. Konstitucijos 71 straipsnio 1 dalis Respublikos Prezidentui numato dvi alternatyvas: Seimo priimtą įstatymą ne vėliau kaip per dešimt dienų po įteikimo arba pasirašyti ir oficialiai paskelbti, arba motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti, jeigu Respublikos Prezidentas nė viena iš nurodytų alternatyvų nepasinaudoja, tai toks įstatymas įsigalioja po to, kai jį pasirašo ir oficialiai paskelbia Seimo Pirmininkas.

Jei Respublikos Prezidentas Seimo priimto įstatymo nepasirašo, jis gali pasinaudoti Konstitucijos jam suteikta veto teise. Veto įgaliojimais besivadovaujantis prezidentas tam tikra apimtimi gali dalyvauti įstatymų leidybos, t. y. jų turinio korekcijos, procese. Ne teisės literatūroje veltui prezidento veto neretai įvardijamas trečiaisiais įstatymų leidybos institucijos rūmais.¹⁴²

¹⁴⁰ P. Ragauskas, Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje. // Politologija. 2002, Nr.4 (28). P. 13.

¹⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 62 – 2515.

¹⁴² John F. Knutsen Additional comments on the Presidents's veto powers // www.basiclaw.net/Appendices/Veto_Powers.htm; prisijungimo laikas: 2012-02-28.

Panaudotas veto parlamento priimtiems aktams gali priversti parlamentą keisti savo nuomonę, derėtis derinant skirtingas pozicijas dėl įstatymų turinio siekiant abipusio kompromiso. Valstybės vadovas pasinaudodamas veto teise, pasak A. Vaišvilos, pakyla virš įvairovės interesų ir su savo veto teise gali patikrinti, kiek Seimo priimami įstatymai atitinka vadinamąją „solidarumo normą“.¹⁴³ A. Vaišvila teigia, kad Prezidentui suteikta veto teisė pagrįstai laikoma bene svarbiausia prezidento konstitucinės teisės dalyvauti teisėkūroje dalimi.¹⁴⁴ G. Mesonis tvirtina, kad veto įgaliojimų įtvirtinimas yra būdas visuomeniniam interesui išreikšti. Jei visuomeninis interesas neatsispindi parlamento priimto įstatymo turinyje, tai prezidentas tampa paskutiniu subjektu, kuris nepasirašydamas įstatymo bando apginti visuomeninį interesą.¹⁴⁵ Be to, pasak G. Mesonio, prezidento veto teisė yra vienas iš stabdžių ir atsvarų konstrukcijos elementų.¹⁴⁶ Ta pati stabdžių ir atsvarų sistema numato parlamentui galimybę įveikti prezidento veto pakartotinai priimant prezidento vetuotus įstatymus. Atsižvelgdamas į šias aplinkybes G. Mesonis padaro išvadą, jog prezidento veto tikroji galia glūdi ir parlamento įgaliojimuose, apibrėžiančiuose veto įveikimo sąlygas.¹⁴⁷ Konstitucinis Teismas konstatavo, jog valstybės vadovas turi konstitucinius įgaliojimus vetuoti Seimo priimtus įstatymus remdamasis teisiniais, ekonominiais, politiniais, moraliniais, tikslingumo, susijusius su Lietuvos valstybės tarptautiniais įsipareigojimais, ir kitais motyvais. Taip pat ir abejonė dėl įstatymo konstitucingumo gali būti pagrindas pasinaudoti veto teise.¹⁴⁸ Pasak G. Mesonio, Konstitucinis Teismas, paminėdamas „ir kitus“ galimus veto pagrindimo argumentus, parodė didelę Prezidento diskreciją pasirenkant vetavimo motyvus.¹⁴⁹ Tačiau suteikdamas plačią laisvę pasirinkti argumentaciją, Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad motyvai turi būti racionalūs, aiškūs ir suprantami. Respublikos Prezidentas turi vadovautis tautos gerovės, atsakingo valdymo, pilietiškumo, socialinės darnos, teisingumo, teisės viešpatavimo imperatyvais, kitomis Konstitucijos saugomomis vertybėmis. Tačiau vien tai, kad Respublikos Prezidento motyvai, kuriais remiantis

¹⁴³ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000. P.558.

¹⁴⁴ Ten pat.

¹⁴⁵ G. Mesonis Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos // Jurisprudencija. 2005, Nr. 64(56), P. 87.

¹⁴⁶ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 194.

¹⁴⁷ Ten pat.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 23 – 853.

¹⁴⁹ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 198.

Seimo priimtas įstatymas buvo grąžintas pakartotinai svarstyti, gali būti vertinami kaip neteisingi, negali būti dingstis kvestionuoti atitinkamo Respublikos Prezidento dekreto atitiktį Konstitucijai.¹⁵⁰

Nemažai nacionalinės mokslo doktrinos atstovų konstatuoja, kad Lietuvoje egzistuojantis prezidento veto modelis nėra labai efektyvus, nes Seimas nesunkiai gali jį įveikti. Pagal Konstitucijos 72 straipsnį Respublikos Prezidento grąžintą įstatymą Seimas gali iš naujo svarstyti ir priimti. Pakartotinai Seimo apsvarstytas įstatymas laikomas priimtu, jei buvo priimtos Respublikos Prezidento teikiamos pataisos ir papildymai arba jeigu už įstatymą balsavo daugiau kaip 1/2 (konstitucinį įstatymą ne mažiau kaip 3/5) visų Seimo narių. Tačiau Seimas, pakartotinai apsvarstęs tokį įstatymą, gali jį priimti ir mažesne balsų dauguma, kartu priimdamas Respublikos Prezidento pateiktas pataisas ir papildymus, taip pat gali nuspręsti laikyti tą įstatymą nepriimtu. A. Vaišvila, teigiantis, jog veto teisė yra neefektyvi, siūlo kartelę pakelti iki 2/3 visų Seimo narių balsų daugumos.¹⁵¹ P. Vinkleris taip pat pabrėžia prezidentinio veto silpnumą ir svarsto, kad jį reikėtų keisti remiantis JAV veto teisės įgyvendinimo modeliu.¹⁵² G. Mesonis taip pat sutinka, kad prezidento veto yra nesunkiai įveikiamas, tačiau kelia klausimą, kodėl Lietuvoje egzistuojantis toks veto yra nepakankamas? Gal toks veto yra optimalus stabdžių ir atsvarų sistemos elementas?¹⁵³ Iškėlęs šiuos klausimus, G. Mesonis pats į juos ir atsako. Pasak G. Mesonio, galima teigti, kad bet kurioje demokratinėje valstybėje realizuotas veto modelis negali būti įvardijamas kaip blogas, nepakankamas ir keistinas. Valstybės vadovo veto nėra privalomas ir nepakeičiamas stabdžių ir atsvarų mechanizmo elementas, kiekviena valstybės valdymo forma gali turėti specifinius stabdžių ir atsvarų mechanizmo realizavimo modelius. Svarbiausia, kad valdymo forma užtikrintų svarbiausius uždavinius: garantuotų žmogaus teises ir laisves bei užtikrintų efektyvų valstybės valdžios institucijų funkcionavimą.¹⁵⁴ Manytume, jog Lietuvos Respublikos stabdžių ir atsvarų mehanizmas yra pakankamai subalansuotas, o tokia Prezidento veto teisė, kurią numato Konstitucija, yra integrali šio subalansuoto mechanizmo dalis.

Tikriausiai būtų galima daryti išvadą, kad prezidento veto yra vienas iš esminių įrankių valstybės vadovo rankose, kurio pagalba valstybės vadovas gali pareikšti savo poziciją dėl Seimo priimamų įstatymų. Visgi reikėtų pritarti ir daugelio Lietuvos konstitucionalistų ir kitų teisės mokslo atstovų (E. Jarašiūno, G. Mesonio, E. Šileikio, Alfonso Vaišvilos, P. Vinklerio) nuomonei,

¹⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 23 – 853.

¹⁵¹ Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. Vilnius: Litimo, 2000. P. 559.

¹⁵² Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir jo įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 148

¹⁵³ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 200.

¹⁵⁴ Ten pat, P. 200-201.

jog Lietuvos Prezidento veto yra gana silpnas, nes nesunkiai (dviejų trečdalių Seimo narių balsų dauguma) įveikiamas, tačiau tai jokių būdu nereiškia, jog toks veto modelis, kuris yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, yra netinkamas ir keistinas.

Įgaliojimai Vyriausybės formavimo ir aukštų valstybės pareigūnų skyrimo srityse. Įgaliojimai formuojant teisminę valdžią. Manytume, jog LR Prezidentui yra pavestos labai svarbios funkcijos valstybės pareigūnų skyrimo srityje. Kaip ir daugelyje demokratiškas valstybių, Lietuvoje teisėjai įgaliojimus gauna skyrimo keliu, o ne demokratiškas rinkimų būdu. Manytina, kad Konstitucijoje įtvirtinti Respublikos Prezidento įgaliojimai formuojant teisminę valdžią – reikšmingas valstybės vadovo konstitucinio statuso elementas. Iš esmės Respublikos Prezidento įgaliojimų formuojant teisminę valdžią sąvoka sietina su įgaliojimais paskirti, paaugštinti, atleisti iš pareigų teisėjus, taip pat perkelti teisėjus. Pagal Konstitucijos 112 straipsnį Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu (112 straipsnio 2 dalis); Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų - pirmininką, skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu (112 straipsnio 3 dalis); apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas (112 straipsnio 4 dalis). Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 84 straipsnio 12 punktą Respublikos Prezidentas teikia Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Konstitucinio Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Konstitucinio Teismo pirmininko kandidatūrą. Kaip matyti iš Konstitucijos nuostatų, vienu bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus Respublikos Prezidento teikimu skiria ir atleidžia tik Seimas. Seimas dalyvauja skiriant ir atleidžiant ne visų, o tik dviejų aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir šių teismų pirmininkus, o Respublikos Prezidentas dalyvauja skiriant ir atleidžiant visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus, tačiau jo įgaliojimai skirtingų bendrosios kompetencijos teismų teisėjų atžvilgiu yra skirtingi. Skiriant ir atleidžiant apylinkių ir apygardų teismų teisėjus arba šių teismų pirmininkus, reikia tik Respublikos Prezidento sprendimo, tuo tarpu paskirti ar atleisti Apeliacinio teismo teisėjus ar šio teismo pirmininką Respublikos Prezidentas gali tik gavęs Seimo pritarimą, taip pat gali nepaskirti atitinkamo asmens Apeliacinio teismo teisėju ar to teismo pirmininku ir teikti Seimui kitą kandidatūrą, arba neatleisti atitinkamo Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko. Labiausiai apriboti Respublikos Prezidento įgaliojimai yra skiriant ir atleidžiant Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir jo pirmininką. Respublikos Prezidentas privalo teikti Seimui atitinkamą asmenį paskirti arba atleisti, o galutinį sprendimą šiais klausimais visada priima Seimas. Kalbant apie specializuotus teismus, tai skiriant arba atleidžiant Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo arba apygardos administracinio teismo teisėjus ar pirmininką, reikia tik Respublikos Prezidento sprendimo, Konstitucija Seimui šioje srityje nesuteikia jokių įgaliojimų. Manytina, kad administracinių teismų hierarchijos viršuje esančio teismo formavimo

procese turėtų dalyvauti ir įstatymų leidžiamoji valdžia. Dabar šie teisėjai skiriami „įprasta tvarka“ t.y. apsiribojant Prezidento sprendimu ir Teisėjų tarybos patarimu. Manytina, kad Prezidento teikimu šio teismo teisėjus skiriant Seimui būtų dar vienu atveju įgyvendinamas konstitucinis stabdžių ir atsvarų principas. Iš dabar galiojančio konstitucinio reguliavimo galima daryti išvadą, kad Seimas dalyvauja teisminės valdžios formavime būtent tais atvejais, kai formuojama „aukščiausioji teisminė valdžia“, o į „žemesniosios teisminės valdžios“ formavimą nesikiša. Tai pasireiškia per Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimą, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų ir pirmininko skyrimą ir Lietuvos apeliacinio teismo teisėjų ir pirmininko skyrimą. Logika diktuoja tai, kad Lietuvos Vyriausiąją administracinį teismą reikia pripažinti kaip aukščiausiąją administracinių teismų instituciją, nes tai yra paskutinė ir apeliacinė instancija administracinėse bylose. O pripažinus tai, manytina, jog ji turėtų turėti analogišką statusą ir visoje teismų sistemoje, todėl ir jos formavimas turėtų būti analogiškas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formavimui. Todėl būtų galima daryti išvadą, kad Seimo dalyvavimo Vyriausiojo administracinio teismo formavime įtvirtinimas būtų vienas iš teisminės valdžios formavimo tobulinimo aspektų.

Aptartos Konstitucijos nuostatos negali būti aiškinamos atsietai nuo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Teisėjų skyrimas potencialiai kelia pavojų, kad atitinkamas galias turinčios politinės valstybės valdžios institucijos ims jomis piktnaudžiauti siekdamos suformuoti sau palankią teisminę valdžią. Siekiant to išvengti Konstitucijoje yra įtvirtintas specialios teisėjų institucijos institutas. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime konstatavo, kad specialios teisėjų institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios specialios teisėjų institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų. Šios specialios institucijos patarimo negalima traktuoti kaip rekomendacijos. Jeigu minėtas patarimas būtų tik rekomendacija, tai ši Konstitucijoje numatyta speciali teisėjų institucija neatliktų vienos iš teisminės valdžios atsvarų vykdomajai valdžiai. Tokiu atveju formuojant teisėjų korpusą vykdomoji valdžia dominuotų teisminės valdžios atžvilgiu, o tai keltų abejones dėl teismų nepriklausomumo principo įgyvendinimo.¹⁵⁵

¹⁵⁵Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos

Taigi Respublikos Prezidento įgaliojimai formuojant teisminę valdžią yra akivaizdūs, tačiau neabsoliutūs, nes Respublikos Prezidentas yra saistomas specialios teisėjų institucijos patarimo, o aukščiausiųjų grandžių bendrosios kompetencijos teismų formavime svarbų vaidmenį atlieka kita valstybės valdžios institucija – Seimas, tačiau nepaisant šių aplinkybių, valstybės vadovo vaidmuo teisminės valdžios formavimo procese yra reikšmingas.

Kitų valstybės pareigūnų skyrimas. Respublikos Prezidentas daugeliu atveju skirdamas arba atleisdamas valstybės pareigūnus yra suvaržytas kitų valstybės subjektų valios, tačiau kai kuriuos valstybės pareigūnus jis skiria vien savo nuožiūra. Konstitucijoje reglamentuojant aukščiausių valstybės pareigūnų skyrimą ir atleidimą iš pareigų, diferencijuotai vartojamos trys skirtingos sąvokos: „skyrimas“, „teikimas“, ir „pritarimas“. Kai Respublikos Prezidentui numatomas tik kandidatų pareigoms užimti teikimo įgaliojimas, tai reiškia, kad Respublikos Prezidentas įgaliojamas tik parinkti kandidatūrą, o šių valstybės pareigūnų skyrimo įgaliojimai numatomi Seimui. Respublikos Prezidentas įgaliojamas teikti Seimui skirti asmenis į šias pareigas ir atleisti iš jų: Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką, o Aukščiausiojo Teismo pirmininkui patarus teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo skyrių pirmininkus; skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus, teikia Seimui trijų Konstitucinio Teismo teisėjų kandidatūras; teikia valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdybos pirmininko kandidatūras; gali teikti Seimui pareikšti nepasitikėjimą Valstybės kontrolieriumi ir Lietuvos banko valdybos pirmininku.

Kitas Respublikos Prezidento įgaliojimas yra valstybės pareigūnų skyrimo įgaliojimas Seimo pritarimu. Vadovaujantis tokia tvarka yra skiriamas Ministras Pirmininkas, Apeliacinio teismo teisėjai, o iš paskirtų Apeliacinio Teismo teisėjų – Apeliacinio teismo pirmininkas, kariuomenės vadas, saugumo tarybos vadovas, specialiųjų tyrimų tarnybos direktorius. Šiuo atveju Respublikos Prezidentas nėra varžomas Seimo pritarimo jo pateiktai kandidatūrai, nes po jo jis gali teikti jau kitą kandidatūrą toms pačioms pareigoms.

Dar kitus valstybės pareigūnus į pareigas Respublikos Prezidentas skiria kitų valstybės institucijų arba aukštesnių valstybės pareigūnų teikimu arba patarimu. Pastebėtina, jog tokia valstybės pareigūnų skyrimo tvarka realizuojant Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio 10 punktą, pagal kurį Respublikos Prezidentas įgaliojamas skirti ir atleisti įstatymu numatytus valstybės pareigūnus, neretai numatoma įstatymu. Tokiu būdu valstybės vadovo įgaliojimai pareigūnų skyrimo srityje gali būti plečiami įstatymu. Akivaizdžiausias tokios tvarkos įgyvendinimo pavyzdys yra ministrų skyrimo atvejis.

Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 D. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 51 – 1894.

Ypatingųjų įgaliojimų sritis. Valstybės vadovai dažnai naudojami platesniais įgaliojimais esant ypatingoms valstybės gyvavimo aplinkybėms. Suteikiant platesnius įgaliojimus mėginama išsaugoti didesnes vertybes nei valdžių pusiausvyra. Tokie įgaliojimai yra numatyti ir Lietuvos Respublikos Prezidentui. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnis skelbia, kad Prezidentas „įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais skelbia nepaprastąją padėtį ir pateikia šį sprendimą tvirtinti artimiausiam Seimo posėdžiui“. Seimas gali nepritari sprendimui skelbti nepaprastąją padėtį. Tokiomis aplinkybėmis Prezidento įvesta nepaprastoji padėtis nustoja galioti. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio 17 dalis nukreipia į Nepaprastosios padėties įstatymą, kuriame detaliau reglamentuojami nepaprastosios padėties aspektai. Šis įstatymas ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnis įtvirtina, kad tik Seimas „įveda tiesioginį valdymą, karo ir nepaprastąją padėtį, skelbia mobilizaciją ir priima sprendimą panaudoti ginkluotąsias pajėgas“. Taigi Prezidento teisę įstatymo nustatyta tvarka ir atvejais skelbti nepaprastąją padėtį reikėtų vertinti kaip ribotų įgaliojimų suteikimą valdžios institucijai, kuri, pasak G. Mesonio, gali operatyviau sureaguoti į ekstremalias situacijas.¹⁵⁶ Prezidento įgaliojimų sąlygotumą šioje srityje patvirtina ir Konstitucijos 85 straipsnis, kuris reikalauja, kad Prezidento dekretą, kuriuo įvedama nepaprastoji padėtis, turi pasirašyti Ministras Pirmininkas arba atitinkamos srities ministras. Taigi tam, kad nepaprastoji padėtis būtų teisiškai įvesta, būtina tokia veiksmų seka: prezidentas išleidžia dekretą, šį dekretą turi pasirašyti Konstitucijos 85 straipsnyje įvardintas Vyriausybės narys ir tik tada šis sprendimas turi būti pateiktas tvirtinti artimiausiame Seimo posėdyje. Tik nuoseklus šių veiksmų įgyvendinimas sąlygoja nepaprastosios padėties įvedimą šalyje.

Galima daryti išvadą, jog *de jure* tiek Seimas, tiek šalies Prezidentas turi stiprius, plataus pobūdžio konstitucinius įgaliojimus, todėl rezultatyvus valstybės valdžios įgyvendinimas didžiąja dalimi priklauso nuo sėkmingų tarpinstitucinių santykių, valstybės vadovo gebėjimo rezultatyviai pasinaudoti jam suteiktais įgaliojimais, Seimo politinės sudėties ir kitų aplinkybių.

4.1.2. Įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe

Prezidentas ir vyriausybė – dualistinė vykdomoji valdžia. Nors pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas nėra vykdomosios valdžios vadovas, tačiau jo vaidmuo, funkcijos ir įgaliojimai šioje srityje gana reikšmingi ir įvairiapusiški. Pasak A. Bakavecko, apie tai įtikinamai liudija Konstitucija, įstatymai ir Respublikos Prezidento teisės aktai (dekretai).¹⁵⁷

Pagal Konstituciją Lietuvoje vykdomąją valdžią vykdo Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė. Nors Respublikos Prezidentas pagal konstitucinę doktriną ir priskirtinas vykdomajai

¹⁵⁶ Mesonos G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurios ir Rytų Europos kontekste, Vilnius, Lietuvos Teisės universitetas, 2003, P. 164.

¹⁵⁷ Bakaveckas A. Lietuvos vykdomoji valdžia, Vilnius: „Eugrimas“, 2007. P. 244.

valdžiai, tačiau jo konstitucinis statusas negali būti sutapatinamas su Vyriausybės statusu. Tai mums atskleidė Konstitucinis Teismas 2000 m. gegužės 8 d. nutarime, kuriame aiškindamas Konstitucijos 77 straipsnį konstatavo, jog „valstybės vadovo statusą Konstitucijoje nustatytam laikui įgyja tik vienas asmuo, t.y. Respublikos Prezidentas, kurį išrenka Lietuvos Respublikos piliečiai. Respublikos Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisinis statusas yra individualus, besiskiriantis nuo visų kitų piliečių teisinio statuso“.¹⁵⁸ Darytina išvada, jog Respublikos Prezidentas yra reikšminga pareigybė, kuri savo funkcijomis priskirtina vykdomajai valdžiai. Respublikos Prezidento ir Vyriausybės kaip dviejų dualistinės vykdomosios valdžios atšakų įgaliojimai yra skirtingi ir vienas kito atžvilgiu savarankiški. Pasak T. Birmontienės, Respublikos Prezidento ir Vyriausybės įgaliojimų autonomiškumo nepaneigia ir tai, jog Konstitucijoje *expressis verbis* yra nurodyti tam tikri Respublikos Prezidento ir Vyriausybės įgaliojimai, kuriuos šių dviejų skirtingų valstybės valdžios institucijų atstovai įgyvendina kartu.¹⁵⁹ Tačiau, kaip pastebėjo E. Jarašiūnas, „neretai Respublikos Prezidento ir Vyriausybės įgaliojimai konkrečioje srityje taip persipina, jog ne taip paprasta nustatyti konkrečias galių ribas“.¹⁶⁰

Analizuojant Vyriausybės ir Respublikos Prezidento santykius, kurie atsiskleidžia dualistinei vykdomajai valdžiai įgyvendinant įgaliojimus kartu, reiktų išskirti kelias, mūsų manymu, svarbiausias sritis: vyriausybės formavimo procesą, užsienio politikos įgyvendinimą ir valstybės vadovo teisės aktų kontrasignavimą. Remdamiesi tokiu įgaliojimų skirstymu ir bandyme kiekvieną iš jų aptarti atskirai.

Atskleidžiant Prezidento ir Vyriausybės teisinių santykių konstitucinius pagrindus, pirmiausia tikriausiai reiktų pradėti nuo Vyriausybės formavimo. Anot P. Vinklerio, Respublikos Prezidento įgaliojimai Vyriausybės formavimo procese yra pagrindinis Respublikos Prezidento santykių su Vyriausybe probleminis aspektas.¹⁶¹ Taip pat P. Vinkleris pastebi, jog būtent šiame Vyriausybės formavimo etape, atsižvelgiant į tai, jog ministro pirmininko kandidatūrą teikia visai kita, nuo Seimo nepriklausanti valstybės institucija, kaip Respublikos Prezidentas, yra labiausiai tikėtinas konfliktinės situacijos atsiradimas.¹⁶² Tuo metu, kai yra teikiama Ministro Pirmininko kandidatūra Seimui, dar nėra pačios vyriausybės programos, teikiama tik kandidatūra, todėl apsisprendimą lemia Seimo pozicija pačios teikiamos kandidatūros atžvilgiu. Ir tik vėliau posėdyje

¹⁵⁸Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamoją procesą kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 2000, Nr. 39-1105.

¹⁵⁹ Sinkevičius V., Birmontienė T., Mesonis G. ir kt. Parlamentas ir valstybės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovas Juršėnas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 117.

¹⁶⁰ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003. P. 214.

¹⁶¹ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 114.

¹⁶² Ten pat, P. 117.

dalyvavusių Seimo narių balsų dauguma yra pritariama arba nepitariama Vyriausybės programai.¹⁶³ Teisinius diskursus šia tematika kiek nuramino garsusis 1998 m. sausio 10 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, kuris nubrėžė aiškias Seimo ir Respublikos Prezidento įgaliojimų ribas Vyriausybės formavimo procese.

Respublikos Prezidento vaidmuo Vyriausybės formavimo procese visų pirma pasireiškia ministro pirmininko kandidatūros parinkimu ir jos teikimu Seimo pritarimui. Jei Seimas pritaria Respublikos Prezidento teikiamai ministro pirmininko kandidatūrai, Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją įgaliojamas skirti ministrą pirmininką, pavesti jam sudaryti Vyriausybę ir tvirtinti jos sudėtį. O po 1998 m. sausio 10 d. Konstitucinio Teismo nutarimo Vyriausybės formavimo problema iškyla tik po naujų Seimo rinkimų.

Priklausomai nuo valstybės valdymo formos ir parlamento vaidmens sudarant vyriausybę skiriami du pagrindiniai vyriausybės sudarymo procedūrų modeliai: parlamentinis ir neparlamentinis. Lietuvos Respublika, kaip konstatavo Konstitucinis Teismas, pagal konstitucijoje nustatytą valstybės valdžios institucijų kompetenciją yra parlamentinė respublika, nors jai būdingi ir kai kurie pusiau prezidentinės valdymo formos ypatumai. Lietuvos Respublikos.¹⁶⁴ Konstitucijoje įtvirtintas Vyriausybės atsakingumo Seimui principas, tai Vyriausybės sudarymo būdas esąs neabejotinai parlamentinis. Konstitucinėje valdžių struktūroje įtvirtinta, jog tik Seimo pasitikėjimą turinti Vyriausybė gali vykdyti savo įgaliojimus. Seimo pasitikėjimas yra išreiškiamas pritariant Vyriausybės programai. Vyriausybės programos teisinės reikšmės pripažinimas – pagrindinis argumentas, dėl kurio, pasak Konstitucinio Teismo, prezidentui tenka skirti Seimo daugumos palaikomą ministrą pirmininką ir tvirtinti tik tokią vyriausybę, kurios programai pritarė Seimas.¹⁶⁵

Kai kurie doktrinos atstovai šiuo klausimu turi priešingą nuomonę. Pavyzdžiui, E. Kūris teigia, jog Prezidento galios formuojant Vyriausybę yra ne mažiau svarbios. Tokią savo poziciją E. Kūris motyvuoja tuo, jog esant Seimo pritarimui, galutinis žodis skiriant Ministrą Pirmininką priklauso Prezidentui, nes tik Prezidentas yra įgaliojamas pasirašyti dekretą dėl Vyriausybės, o Vyriausybės įgaliojimai visais atvejais yra grąžinami tik Prezidentui. Be to, pabrėžiama, kad Prezidento įgaliojimai Vyriausybei visada yra pirminiai, nes jų pakanka, kad

¹⁶³ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P.117.

¹⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.

¹⁶⁵ Ten pat.

Vyriausybė galėtų rengti savo programą, kuriai turi pritarti Seimo dauguma.¹⁶⁶ Šiai nuomonei neprieštarauja ir P. Vinkleris teigdamas, jog Vyriausybės formavimas apima daugybę Respublikos Prezidento ir Seimo veiksmų, todėl pačiame Vyriausybės formavimo procese Respublikos Prezidento įgaliojimai tikrai ne mažiau reikšmingesni nei Seimo, kuris tėra įgaliotas pritarti arba nepritarti teikiamai Ministro Pirmininko kandidatūrai.¹⁶⁷ G. Mesonis iš dalies pritaria, kad tokia pozicija turi savo logiką ir yra pagrįsta, tačiau analizuodamas šią loginę schemą ir nagrinėdamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės formavimo procesą išskiria netgi penkis etapus: 1) Prezidentas derina Ministro Pirmininko kandidatūrą su Seimo dauguma; 2) Prezidentas siūlo pritarti jau aptartai Ministro Pirmininko kandidatūrai; 3) Seimas pritaria arba nepritaria Ministro Pirmininko kandidatūrai; 4) Prezidentas dekretu skiria Ministrą Pirmininką, jei siūlomai kandidatūrai pritarė Seimas; 5) naujai suformuota Vyriausybė siekia gauti Seimo pritarimą savo veiklos programai.¹⁶⁸ Tik po šios nuoseklios veiksmų sekos naujoji Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti. Esant tokiai Vyriausybės formavimo schemai, akivaizdu, kad Vyriausybės formavimo procese lemiamu veiksmiu tampa Seimo daugumos valia. O į argumentą, kad Vyriausybė savo įgaliojimus visada grąžina tik Prezidentui, G. Mesonis atsako, jog šis faktas nepakeičia įgaliojimų balanso, nes formuojant naują Vyriausybę šis procesas turi vykti pagal jau aptartą schemą.¹⁶⁹ Taigi ta aplinkybė, kad įgaliojimai visada yra grąžinami tik Respublikos Prezidentui, neturi jokios realios įtakos Vyriausybės formavimo procesui, kuris seka po Vyriausybės įgaliojimų grąžinimo. Tokiai pozicijai pritarina, nes faktas, kad Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus priima valstybės vadovas, nekeičia Respublikos Prezidento įgaliojimų apimtį vyriausybės formavimo procese, kuri yra nustatyta Konstitucijoje.

Be to, Konstitucinis Teismas 1998 m. sausio 10 d. nutarime yra pažymėjęs, jog „Vyriausybę – kolegialią vykdomosios valdžios instituciją formuoja Seimas ir Respublikos Prezidentas, tačiau jų vaidmuo ir uždaviniai nevienodi. Respublikos Prezidentas šiame procese dalyvauja kaip valstybės vadovas, atliekantis Konstitucijoje numatytas funkcijas, tuo tarpu Seimas veikia kaip tautos atstovybė, kuriai atsakinga Vyriausybė“.¹⁷⁰ Valstybės vadovo prioritetas visada turi būti sudaryti stabilią Vyriausybę ir užtikrinti valstybės valdžios institucijų sklandų funkcionavimą. Tiesa, pažymėtina, kad Prezidento, kaip valstybės vadovo, teisė teikti Seimui ministro pirmininko kandidatūrą nėra griežtai formaliai determinuota, tačiau pasirinkimo laisvė yra

¹⁶⁶ E. Kūris Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *orbiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą // Politologija. Nr.1, 1998. P. 45-47.

¹⁶⁷ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 119

¹⁶⁸ Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurios ir Rytų Europos kontekste. Vilnius: Lietuvos Teisės universitetas, 2003. P. 151-152.

¹⁶⁹ Ten pat, p. 152.

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.

santykiinė, nes vyrauja bendras interesas – sudaryti stiprią vyriausybę, o vyriausybė be Seimo pasitikėjimo egzistuoti negali. Nors kita vertus, tvirtinant Vyriausybės sudėtį Prezidento pasirinkimo teisė nėra visiškai iš anksto nulemta politinės daugumos Seime, nes toks teigimas prasilenktų su Prezidento teise paleisti Seimą, kai šis du kartus iš eilės nepitaria Vyriausybės programai. Taigi Vyriausybės sudarymas yra politinis procesas, vykstantis derybų pagrindu, nes visi yra suinteresuoti stabilios vyriausybės sudarymu, o Respublikos Prezidento prioritetas šiame procese visada turi išlikti siekis garantuoti veiksmingą valstybės valdžios institucijų funkcionavimą.

Pastebėtina, kad Lietuvoje Seimas yra svarbesnis vyriausybės formavimo proceso dalyvis ir tuo aspektu, kad, kaip pastebi P. Vinkleris, Vyriausybės formavimo procedūra pagal Seimo dalyvavimo lygį yra dviguba: Seimas pritaria arba nepitaria Prezidento siūlomai ministro pirmininko kandidatūrai ir vėliau pritaria arba nepitaria Vyriausybės programai.¹⁷¹ Tik po šių dviejų teisinių procedūrų vyriausybė laikoma gavusia įgaliojimus veikti. Būtų galima teigti, kad pritardamas vyriausybės programai, Seimas užbaigia visą pasitikėjimo Vyriausybe ir įgaliojimų jai teikimo procesą, kurį pradeda Respublikos Prezidentas teikdamas Seimui ministro pirmininko kandidatūrą. Taigi, pasak P. Vinklerio, pagal šį dvigubą Seimo dalyvavimą Vyriausybės formavimo procesas Lietuvos Respublikoje yra unikalus visoje Rytų Europoje, nes kitų valstybių konstitucijos tokio dvigubo parlamento įsikišimo nereikalauja.¹⁷² Parlamentinėse respublikose parlamentas dažniausiai tik formavimo proceso pabaigoje taria lemiamą žodį. Taigi šiuo atžvilgiu prezidento teisė formuoti vyriausybę Lietuvoje yra labiau apribota.

Valstybės vadovo teisės aktų kontrasignavimas. Dualistinis vykdomosios valdžios pobūdis lemia tai, kad kai kurių Respublikos Prezidento dekretų, priskirtinų vykdomosios valdžios sričiai, įsigaliojimo tam tikrus ypatumus lemia tai, kad jie įsigalioja tik esant kontrasignacijai – „antrajam parašui“. Konstitucijos 85 straipsnyje nustatyta: "Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus - dekretus. Kad Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose, turėtų galią, jie privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro. Atsakomybė už tokį dekretą tenka jį pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui arba ministrui." Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2003 m. gruodžio 30 d. nutarime „Dėl Respublikos Prezidento dekreto“ konstatavo, kol Konstitucijoje nurodyti dekretai nėra pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamos srities ministro, tol Respublikos Prezidento dekretas negali įsigaliojti, taigi negali sukelti jokių teisinių

¹⁷¹ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 117.

¹⁷² Ten pat.

pasekmių.¹⁷³ Tai kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas negali vienasmeniškai be atitinkamo vyriausybės nario pritarimo vykdyti minėtų įgaliojimų, Konstitucinis Teismas įvertino kaip konstitucinį reguliavimą, atspindintį stabdžių ir atsvarų sistemos įtvirtinimą įgyvendinant vykdomąją valdžią.¹⁷⁴ Konstitucijos 84 straipsnyje, taip pat kituose Konstitucijos straipsniuose yra įtvirtinti įvairūs Respublikos Prezidento įgaliojimai, kuriuos vykdydamas Respublikos Prezidentas leidžia dekretus. Dauguma Respublikos Prezidento leidžiamų dekretų pagal Konstituciją nėra pasirašomi Ministro Pirmininko arba ministro - pagal Konstituciją Ministras Pirmininkas arba atitinkamas ministras pasirašo tik tuos dekretus, kurie nurodyti Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose. Toks konstitucinis reguliavimas suponuoja tai, kad Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose nurodyti Respublikos Prezidento įgaliojimai yra laikomi ypač svarbia vykdomosios valdžios sritimi ir kad pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas negali vienasmeniškai be atitinkamo Vyriausybės nario pritarimo vykdyti minėtų įgaliojimų.

Plėtodamas kontrasignavimo instituto konstitucinę doktriną, Konstitucinis Teismas prieina prie išvados, kad atsižvelgiant į tai, kad atsakomybė už Respublikos Prezidento dekretus, nurodytus Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose, tenka juos pasirašiusiam Ministrui Pirmininkui ar ministrui, tai darytina išvada, kad pagal Konstitucijos 85 straipsnį Ministras Pirmininkas ar ministras turi teisę ir pareigą spręsti, ar pasirašyti Respublikos Prezidento dekretą, ar jo nepasirašyti. Ministras Pirmininkas ar ministras neturi pareigos pasirašyti tokį dekretą, kuris išleistas nepaisant Konstitucijos ar nesilaikant atitinkamuose įstatymuose nustatytos tvarkos, kitų nustatytų reikalavimų, nes priešingu atveju Ministrui Pirmininkui arba ministrui tektų atsakomybė už veiksmus, kuriuos jis privalėtų atlikti neturėdamas pasirinkimo, t. y. nepriklausomai nuo savo valios. Demokratinėje teisinėje valstybėje tokio teisinio reguliavimo negali būti, nes tai nesiderintų su teisinės valstybės ir teisingumo principais, kuriais yra grindžiama ir pati Lietuvos Konstitucija, ir visa Lietuvos teisės sistema. Taigi Konstitucijos 85 straipsnyje nustatytas teisinis reguliavimas, pagal kurį Respublikos Prezidento dekretai, nurodyti Konstitucijos 85 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose, kad įgytų galią, privalo būti pasirašyti Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro, įtvirtina Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro teisę ir pareigą dalyvauti įgyvendinant Respublikos Prezidento įgaliojimus, nurodytus Konstitucijos 84 straipsnio 3, 15, 17 ir 21 punktuose, taip

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas "Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto nr. 40 "Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai" // Valstybės žinios. 2003, Nr.124 – 5643.

¹⁷⁴ Ten pat.

pat Ministro Pirmininko arba atitinkamo ministro teisę ir pareigą neleisti įsigaliooti tokiam Respublikos Prezidento dekretui, kuris išleistas nepaisant Konstitucijos ar įstatymų nustatytų reikalavimų bei nustatytos tvarkos. Tai yra atsvara Respublikos Prezidento sprendimams, jeigu jais būtų nepaisoma Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintų reikalavimų, būtų piktnaudžiaujama Respublikos Prezidento įgaliojimais, jam nustatytais Konstitucijoje ir įstatymuose. Kita vertus, tai, kad atsakomybė už Respublikos Prezidento dekretą tenka ne pačiam Respublikos Prezidentui, o Ministrui Pirmininkui arba atitinkamam ministrui, yra grindžiama nuostata, kad Respublikos Prezidentas, kol eina savo pareigas, nėra atsakingas už savo sprendimus, išskyrus Konstitucijos 74 straipsnyje tiesiogiai numatytus atvejus, t. y. už tuos sprendimus, kuriais Respublikos Prezidentas šurkščiai pažeidžia Konstituciją, sulaužo priesaiką, padaro nusikaltimą. Tokiais atvejais yra sprendžiamas Respublikos Prezidento konstitucinės atsakomybės klausimas. Taigi atsakomybė už nurodytus dekretus, kuriais šurkščiai pažeidžiama konstitucija arba sulaužoma priesaika arba padaromas nusikaltimas tenka ne tik tokį dekretą kontrasignavusiam vyriausybės nariui, bet ir jį išleidusiam Respublikos Prezidentui. Kartu pažymėtina, jog vien tai, kad Respublikos Prezidento dekretas yra pripažįstamas prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymui, savaime nereiškia, kad išleidęs dekretą, pripažintą prieštaraujančiu Konstitucijai ar įstatymui, Respublikos Prezidentas šurkščiai pažeidė Konstituciją arba sulaužė priesaiką, arba padarė nusikaltimą. Sprendžiant, ar išleidęs Konstitucijai ar įstatymui prieštaraujantį dekretą Respublikos Prezidentas šurkščiai pažeidė Konstituciją arba sulaužė priesaiką, arba padarė nusikaltimą, būtina įvertinti ne tik Respublikos Prezidento dekreto turinį, bet ir tai, ar išleidžiant šį Respublikos Prezidento dekretą buvo įvykdyti Konstitucijoje ir atitinkamuose įstatymuose nustatyti reikalavimai, ar buvo laikomasi nustatytos tvarkos, taip pat būtina įvertinti kitas faktines tokio dekreto išleidimo aplinkybes.

Respublikos Prezidento santykis su Vyriausybe sprendžiant pagrindinius užsienio politikos klausimus ir vykdant valstybės užsienio politiką. Priklausomai nuo Respublikos Prezidento ir Vyriausybės santykių yra galimas tiek glaudus Respublikos Prezidento ir Vyriausybės bendradarbiavimas vykdant užsienio politiką, tiek abiejų šių valstybės valdžios institucijų konkurencija sprendžiant užsienio politikos klausimus ir juos vykdant. Vyriausybė svarsto ir teikia Respublikos Prezidentui įvairius dokumentus dėl tarptautinių sutarčių teikimo ratifikuoti Seimui ir kitų tarptautinių sutarčių ratifikavimu susijusių veiksnių atlikimo, Lietuvos Respublikos diplomatinė atstovų užsienio valstybėse ar prie tarptautinių organizacijų skyrimo ir atšaukimo, taip pat kitus klausimus. Ministras Pirmininkas, pasirašydamas teikimą, teikia Respublikos Prezidentui atitinkamus dokumentus dėl pritarimo suteikti įgaliojimus atlikti veiksmus, susijusius su Europos Bendrijų ir Lietuvos Respublikos, kaip Europos Sąjungos valstybės narės, atstovaujančių vienai tarptautinės sutarties šaliai, tarptautinių sutarčių sudarymu.

Pasak P. Vinklerio, pagal Konstitucijos 84 straipsnio 1 punktą Respublikos Prezidentas yra principinis pagrindinių užsienio politikos klausimų sprendimo subjektas, pagrindinis jos vykdytojas. Jis gali pats imtis vykdyti savo priimtą sprendimą ir jį užbaigti pasirašydamas tarptautinę sutartį, tačiau jei Prezidentas nenori aktyviai vykdyti savo priimto sprendimo, sprendimo vykdymo iniciatyvą gali perleisti Vyriausybei ir Užsienio reikalų ministerijai.¹⁷⁵ Taigi Vyriausybės vaidmuo vykdant užsienio politiką tiesiogiai priklauso nuo to, kaip aktyviai užsienio politiką vykdys pats Respublikos Prezidentas ir kiek jis pats kvies ir remsis Vyriausybe. Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 1 punktą Vyriausybė turi padėti Respublikos Prezidentui įgyvendinti valstybės užsienio politiką. Nebūdama įgaliota spręsti pagrindinius užsienio politikos klausimus, Vyriausybė ir Užsienio reikalų ministerija neturėtų kelti pretenzijos dominuoti pagrindinių valstybės užsienio politikos klausimų sprendime ir jų vykdyme. Pasak P. Vinklerio, šioje situacijoje esminį vaidmenį gali suvaidinti ir Respublikos Prezidento asmenybė, išsilavinimas, užsienio kalbų mokėjimas, patirtis, Seimo ir Vyriausybės tarpusavio santykiai, sugebėjimas paveikti Vyriausybę.¹⁷⁶

Didelė dalis svarbiausių užsienio politikos klausimų reguliuojami pasirašant ir ratifikuojant tarptautines sutartis. Šių sutarčių svarbą parodo tai, kad jos turi būti Seimo ratifikuojamos. Konstitucinis Teismas 1995 m. spalio 17 d. nutarime konstatavo, jog Respublikos Prezidentas pasirašytas tarptautines sutartis teikia Seimui ratifikuoti. Konstitucinis Teismas išaiškino, jog „kituose Konstitucijos straipsniuose, nustatančiuose valstybės valdžios institucijų kompetenciją, nenurodyta, kad Vyriausybė ar kokie nors kiti valdžios subjektai turi teisę teikti Seimui ratifikuoti tarptautines sutartis. Ši teisė pagal Konstituciją kaip vieningą aktą yra Respublikos Prezidento prerogatyva“.¹⁷⁷ Respublikos Prezidentas privalo teikti Seimui ratifikuoti Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 1-2 dalyse ir Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymo 7 straipsnio 1-2 dalyse įtvirtintas tarptautines sutartis. Taigi sprendimo dėl šių tarptautinių sutarčių priėmimo teisė priklauso Respublikos Prezidentui, tačiau galutinį sprendimą dėl tokios tarptautinės sutarties priima Seimas patvirtindamas ratifikacinį įstatymą, tačiau Seimo kompetencija tarptautinių sutarčių priėmimo atžvilgiu yra apribota pritarimu joms arba jų atmetimu.

Be to, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 85 straipsnyje įsakmiai įtvirtinta, jog Prezidento dekretai, kuriais skiriami ir atšaukiami Lietuvos Respublikos diplomatiniai atstovai užsienio valstybėse ir prie tarptautinių organizacijų, priimami užsienio valstybių diplomatinių

¹⁷⁵ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 101.

¹⁷⁶ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 109.

¹⁷⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1995, Nr. 86-1949.

atstovų įgaliojamieji ir atšaukiamieji raštai, teikiami aukščiausi diplomatiniai rangai ir specialūs vardai, suteikiami aukščiausi kariniai laipsniai būtų pasirašyti tam tikro Vyriausybės nario. Todėl tokiais atvejais ministro arba Ministro Pirmininko parašas, galime sakyti, yra lygiavertis valstybės vadovo parašui, nes jis yra būtinas tam, kad įsigaliotų Respublikos Prezidento dekretas.

Taigi valstybės vadovo ir vyriausybės santykių ypatumai priklauso nuo valstybėje įtvirtintos valdymo formos. Apibendrintai galima teigti, kad parlamentinėje respublikoje valstybės vadovas ir vyriausybė turi mažiausiai sąlyčio taškų. Valstybės vadovas suvaidina savo vaidmenį tik vyriausybės formavimo procese, tačiau tas vaidmuo nėra ryškus, o vėliau vyriausybė veikia kaip autonomiškas subjektas, ribojantis valstybės vadovo veiklą per kontrasignacijos institutą.

4.1.3. Įgaliojimai santykiuose su teismine valdžia

Teisminė valdžia – labai svarbi valstybės valdžios grandis, nes teismai yra vienintelė institucija, vykdanči teisingumą. Respublikos Prezidentas kaip valstybės vadovas dalyvauja šios institucijos formavimo procese. Respublikos Prezidentas yra svarbus tuo, kad tai vienintelis pareigūnas, kuris gali skirti ir atleisti teismų teisėjus. Apie konkrečius Respublikos Prezidento įgaliojimus skiriant ir atleidžiant teisėjus jau buvo kalbėta atskleidžiant Respublikos Prezidento Seimo konstitucinius teisinius santykius, todėl į šią sferą pakartotinai nebebus gilinamasi. Šioje darbo dalyje pamėginsime aptarti kitus aspektus, susijusius su Respublikos Prezidento santykiais su teismine valdžia.

2006 m. birželio 6 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, vykdančis konstitucinę teisminę kontrolę. Taigi Konstitucinis Teismas yra reikšminga teismų sistemos dalis, todėl, manytume, yra svarbu aptarti valstybės vadovo santykį ir su konstitucinės justicijos institucija. Konstitucijos 106 straipsnis numato subjektus, turinčius teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, bei tas teisės aktų rūšis, dėl kurių atitikimo Konstitucijai kiekvienas iš šių subjektų turi teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą. Respublikos Prezidento teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą lemia jo kaip valstybės vadovo statusas. Pagal Konstitucijos 106 str. 3 d. Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl Vyriausybės aktų sutikimo su Konstitucija ir įstatymais. Būtent ši Respublikos Prezidento teisė patvirtina jo konstitucinį ryšį su Vyriausybe, priedermę prižiūrėti, ar Vyriausybė laikosi teisės normų kuriamojoje veikloje, Konstitucijos ir įstatymų nustatytos kompetencijos ir teisės aktų hierarchijos principų. Konstitucijoje numatyta, kad Respublikos Prezidentas gali kreiptis su paklausimu į Konstitucinį Teismą, ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus. Taip pat Respublikos Prezidentas gali prašyti Konstitucinio Teismo išvados, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai. Ši Respublikos

Prezidento teisė tiesiogiai susijusi su jo konstitucinėmis funkcijomis spręsti pagrindinius užsienio politikos klausimus ir kartu su Vyriausybe vykdyti užsienio politiką.

Dažnai kaip svarbi valstybės vadovo įgaliojimų sritis yra įvardijama prezidento teisė kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją dėl teisės aktų konstitucingumo. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai kreiptis į Konstitucinę Teismą yra patys mažiausi – pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas gali kreiptis tik dėl Vyriausybės aktų atitikimo Konstitucijai. Mokslinėje literatūroje, taip pat ir politiniame gyvenime neretai diskutuojama, kodėl Respublikos Prezidentui nesuteikta teisė kreiptis į Konstitucinę Teismą dėl įstatymų atitikimo Konstitucijai. Pasak P. Vinklerio, Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintai subjektų, turinčių teisę kreiptis į Konstitucinę Teismą, sistemai trūksta vidinio loginio nuoseklumo. Valstybės vadovas neturi teisės kreiptis į Konstitucinę Teismą dėl įstatymų atitikties Konstitucijai, tačiau jam suteikta teisė kreiptis dėl Vyriausybės aktų atitikties Konstitucijai, o Vyriausybė nėra įgaliota kreiptis dėl Respublikos Prezidento aktų atitikties Konstitucijai, nors pagal Konstituciją, jos formavimas, veiklos pradžia ir pabaiga priklauso ir nuo Respublikos Prezidento valios.¹⁷⁸

Siekiant atsakyti į šį klausimą, J. Žilyis siūlo grįžti į 1990-1992 m. laikotarpį, kai brendo Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir valdžios galių subalansavimo koncepcija. Konstitucijos leidėjas, konstruodamas įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios galias, siekė įtvirtinti tokią įgaliojimų išdėstymo sistemą Konstitucijoje, pagal kurią nė viena valstybės valdžios institucija neturėtų ženklesnės persvaros. Buvo manoma, kad Respublikos Prezidento įstatymų leidybos iniciatyvos teisė (Konstitucijos 68 str. 1 d.), teisė nepasirašyti Seimo priimto įstatymo (neskelbti) ir motyvuotai grąžinti Seimui pakartotinai svarstyti (Konstitucijos 71 str.), galimybė metiniuose pranešimuose Seime formuluoti įstatymų leidybos programas (Konstitucijos 84 str. 18 p.), taip pat ir kiti įgaliojimai suponuoja pakankamai galių, kurių pagrindu Respublikos Prezidentas gali daryti įtaką įstatymų leidybos proceso turiniui. Diskusijoje dėl Valstybės vadovo galių buvo prieita prie išvados, kad Respublikos Prezidento teisė dėl įstatymų konstitucingumo kreiptis į Konstitucinę Teismą šalia jau minėtųjų įgaliojimų galėtų destabilizuoti įstatymų leidybą, pažeisti parlamentinėje demokratijoje pripažintus valstybės valdžios galių subalansavimo principus. Manytume, kad reiktų sutikti su J. Žylio pozicija, nes suteikus Respublikos Prezidentui teisę kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją dėl įstatymų konstitucingumo neproporcingai būtų išplėsta Respublikos Prezidento įtaka įstatymų leidybos procese. Svarbiausia, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinti subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinę Teismą, sugebėtų užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą.

¹⁷⁸ Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir jo įgaliojimai. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002. P. 150.

Tikriausiai kaip tam tikrą sąsają su teismine valdžia galėtume išskirti ir Lietuvos Respublikos Prezidentas teisė teikti malonę nuteistiesiems (Konstitucijos 84 str. 23 p.). Prezidentas dekretu tvirtina malonės komisiją, kuri svarsto nuteistųjų malonės prašymus ir teikia dėl jų pasiūlymus. Malonės Komisijos posėdžiams vadovauja Respublikos Prezidentas. Tai tradiciškai valstybės vadovams suteikiama teisė, kurią realizuodami valstybės vadovai gali atlikti tam tikrą intervenciją į teisingumo vykdymą.

Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad Respublikos Prezidentui, kaip valstybės vadovui, pagal Konstituciją kyla pareiga įgyvendinant jam Konstitucijoje ir įstatymuose nustatytus įgaliojimus veikti taip, kad būtų palaikoma darni sąveika tarp valstybės valdžią vykdančių institucijų, kad Lietuvos Respublikos piliečiai galėtų pasitikėti valstybės vadovo institucija, kad Lietuvos valstybė būtų tinkamai atstovaujama santykiuose su kitomis valstybėmis, su tarptautinėmis organizacijomis, kad Lietuvos valstybė galėtų deramai atlikti savo tarptautinius įsipareigojimus ir būtų užtikrinta, kad kiti tarptautinių santykių subjektai (užsienio valstybės, tarptautinės organizacijos ir kt.) galės deramai atlikti savo įsipareigojimus Lietuvos valstybei.¹⁷⁹ Taigi, manytume, jog valstybės vadovo įgaliojimų apimtis ir jo statusas valstybėje turi būti konstruojami taip, kad valstybės vadovas naudodamasis savo įgaliojimais sugebėtų efektyviai įgyvendinti jam keliamus tikslus ir uždavinius.

4.2. Čekijos Respublikos Prezidento įgaliojimai

4.2.1. Įgaliojimai su Parlamentu

Įgaliojimai, kurių subjektu yra Parlamentas kaip valstybės valdžios institucija. Respublikos Prezidentas skelbia abiejų parlamento rūmų rinkimus. Tačiau pažymėtina, kad Respublikos Prezidento teisė skelbti abiejų parlamento rūmų rinkimus nėra absoliuti, nes tam, kad valstybės vadovo valia įgautų teisinę galią yra reikalingas Ministro Pirmininko arba jo įgalioto kito Vyriausybės nario parašas. Taigi Konstitucija nesuteikia galimybės Respublikos Prezidentui savo iniciatyva sutrumpinti Deputatų rūmų kadencijos laikotarpį ir inicijuoti rinkimus anksčiau laiko.¹⁸⁰ Respublikos Prezidento teisė skelbti parlamento rinkimus yra ribojama per kontrasignacijos institutą. Čekijos Respublikos konstitucinėje sistemoje, sukurtoje vadovaujantis parlamentinio valdymo principais, numatyta galimybė paleisti ČR Parlamento Atstovų rūmus, būtent kuriems yra atskaitinga Vyriausybė ir suteikta didžioji Parlamentui adresuotų galių dalis. Pažymėtina, kad dabartinė ČR Konstitucija nesuteikia jokių galių Vyriausybei inicijuoti Atstovų rūmų paleidimą,

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 1¹ straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 2004, Nr. 85–3094.

¹⁸⁰ J. Kudrna, Cancellation of early elections by the Constitutional Court of the Czech Republic: Beginning of a new concept of “protection of constitutionality” // Jurisprudence. 2010, Nr. 4 (122). P. 48.

nors parlamentinėse sistemose yra ypač svarbu išlaikyti parlamento ir vyriausybės galių pusiausvyrą. Teisė paleisti Atstovų rūmus yra suteikta tik valstybės vadovui. Ši valstybės vadovo teisė nėra varžoma kontrasignacijos, tačiau pabrėžtina, jog ši teisė taip pat nėra absoliuti. Tradiciškai tokią teisę turi visų parlamentinių respublikų vadovai. Šią teisę valstybės vadovas gali realizuoti tik susiklosčius griežtai Konstitucijoje apibrėžtomis teisinių santykių situacijomis. J. Kudrna pažymi, jog galimybė paleisti Deputatų rūmus susiklosčius Konstitucijoje įtvirtintoms teisinių santykių situacijoms yra Prezidento diskrecijos teisė, o ne pareiga.¹⁸¹ Viena galimybė paleisti Deputatų rūmus pagal Konstitucijos 35 straipsnį atsiranda tada, kai Deputatų rūmai neišreiškia pasitikėjimo naujai paskirta Vyriausybe, kurios vadovą Respublikos Prezidentas paskyrė Deputatų rūmų Pirmininko siūlymu. Jei Deputatų rūmai neišreiškia pasitikėjimo tokia Vyriausybe, tuomet Respublikos Prezidentas gali paleisti Žemuosius parlamento rūmus. J. Kudrna teigia, jog šioje situacijoje racionaliau būtų įtvirtinti Konstitucijoje ne valstybės vadovo teisę, tačiau valstybės vadovo pareigą paleisti Žemesnius rūmus, jei jie neišreiškia pasitikėjimo Vyriausybe, kurios Ministro Pirmininko kandidatūrą teikė pats Deputatų rūmų primininkas. Tokiu būdu būtų užkirstas kelias begaliniam Vyriausybės formavimo procesui.¹⁸² Kita teisinių santykių situacija susiklosto, jeigu Deputatų rūmai per tris mėnesius nepriėmė nutarimo dėl vyriausybinių įstatymo projekto, su kuriuo Vyriausybė sieja klausimą dėl pasitikėjimo. Trečia teisinė situacija susiklosto tada, kai Deputatų rūmų sesija buvo nutraukta daug ilgesniam laikui nei numatyta Konstitucijoje. Taip pat jeigu Deputatų rūmai daugiau kaip tris mėnesius nesugebėjo priimti sprendimo, nors sesija ir nebuvo nutraukta bei jie rinkosi pakartotinai į posėdį. Tik esant šioms teisinių santykių situacijoms ČR Konstitucija suteikia teisę valstybės vadovui paleisti Deputatų rūmus. Be to, Konstitucija kelia ir dar vieną šioms visoms teisinėms situacijoms bendrą sąlygą, kad Deputatų rūmai negali būti paleisti likus trims mėnesiams iki Deputatų rūmų kadencijos pabaigos. Kaip matome, Deputatų rūmų paleidimo galimybę sąlygoja ne paties valstybės vadovo valia, tačiau objektyvios aplinkybės, kurios yra susijusios su pačių Deputatų rūmų neveikimu arba nesugebėjimu atitinkamai atlikti savo konstitucines funkcijas, Deputatų rūmų paleidimas negali būti susijęs su politiniais motyvais. Anot J. Kudrna, šios teisinių santykių situacijos yra praktiškai sunkiai įsivaizduojamos, nes yra susijusios su visišku Deputatų rūmų nesugebėjimu funkcionuoti, o esant tokioms aplinkybėms parlamento pozicija kitų valstybės valdžios institucijų atžvilgiu tampa itin stipri. Pabrėžtina, jog Konstitucija nenumato galimybės paleisti Senatą.

Taigi valstybės vadovo įgaliojimai, kurių subjektu yra Parlamentas, yra neabsoliutūs. Jų realizavimas yra susijęs su daugelio Konstitucijoje įtvirtintų aplinkybių egzistavimu arba su būtinybe gauti Ministro Pirmininko ar kito Vyriausybės nario sutikimą.

¹⁸¹ J. Kudrna Dissolution of the Chamber of deputies in the Czech Republic - the origin and essence of applicable constitutional legislation // Jurisprudence. 2009, Nr. 3(117). P. 73.

¹⁸²Ten pat, P. 75.

Įgaliojimai legislatyvinėje srityje. Kaip ir kiekvienoje konstitucinėje sistemoje teisės aktų leidyba yra svarbi valstybės valdžios institucijų įgaliojimų dalis. ČR Konstitucija griežtai apibrėžia įstatymų leidybos iniciatyvos subjektų ratą. Pagal Konstitucijos 41 straipsnio 2 dalį įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi deputatai, deputatų grupės, Senatas, Vyriausybė arba aukštesniųjų savivaldos institucijų atstovybės. Respublikos Prezidentas neturi jokių galimybių inicijuoti tam tikro įstatymo leidybos, tačiau Konstitucijos 50 straipsnis ir 62 straipsnio h) punktas valstybės vadovui suteikia veto teisę. Esant tokioms aplinkybėms valstybės vadovo veto teisė tampa dar reikšmingesnė, nes tai vienintelis valstybės vadovo instrumentas, kurio pagalba ČR Prezidentas gali siekti daryti įtaką įstatymų leidybos procesui. Tik pasinaudodamas veto teise valstybės vadovas gali inicijuoti derybas dėl įstatymo turinio, o tokių derybų sėkmė priklauso nuo abiejų valstybės valdžios institucijų noro siekti kompromiso. ČR Konstitucinis Teismas 2007 m. vasario 15 d. sprendime konstatavo, kad valstybės vadovo veto teisė yra viena iš prevencinių priemonių, kurios tikslas yra garantuoti tinkamą įstatymų leidybos procesą. Taip pat Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad Respublikos Prezidentui yra patikėta stebėti įstatymų leidybos proceso konstitucingumą ir naudojantis Konstitucijos jam patikėta veto teise grąžinti antikonstitucinius įstatymus pakartotiniam svarstymui.¹⁸³

Taigi ČR Prezidentas turi įgaliojimus grąžinti iš naujo svarstyti parlamento priimtus ordinarinius įstatymus. Pagal Konstitucijos 50 straipsnio nuostatas šie šalies vadovo įgaliojimai gali būti realizuoti per 15 dienų pradedant nuo dienos, kai Prezidentas gavo įstatymą iš Deputatų rūmų pirmininko. Dėl grąžinto įstatymo Deputatų rūmai balsuoja iš naujo. Šis Respublikos Prezidento veto gali būti įveiktas tik visų Deputatų rūmų narių balsų dauguma, tokiu atveju pataisos yra nepriimamos, įstatymas yra priimamas, pasirašomas ir paskelbiamas viešai. Taigi ČR Konstitucija nenumato kvalifikuotos daugumos reikalavimo norint įstatymą priimti pakartotinai. Tokios veto teisės įgyvendinimo sąlygos ČR Prezidento veto teisę leidžia mums vertinti kaip silpną veto, nes parlamentas be didesnių pastangų tokią veto teisę gali įveikti ir įstatymą priimti pakartotinai. Be to, Konstitucija nesuteikia valstybės vadovui teisės vetuoti konstitucinius įstatymus.

Pažymėtinas dar vienas čekiškojo konstitucinio reguliavimo ypatumas. Parlamento priimtus įstatymus pasirašo net trys skirtingų valstybės valdžios institucijų pareigūnai. Čekijos Respublikos Konstitucijos 51 straipsnis nustato, kad priimtus įstatymus pasirašo Deputatų rūmų pirmininkas, Prezidentas ir Vyriausybės vadovas, tačiau tik valstybės vadovas turi teisę grąžinti įstatymą parlamentui svarstyti iš naujo.

Prie šalies teisinės sistemos kūrimo ir plėtojimo valstybės vadovas prisideda tarptautinių sutarčių sudarymu ir jų ratifikavimu. Kaip jau buvo minėta, ČR Prezidentas yra

¹⁸³ Desicion of the Constitutional Court of the Czech Republic, 2007/02/15 - Pl. ÚS 77/06: Legislative Riders // <http://www.concourt.cz/view/pl-77-06>; prisijungimo laikas: 2012-03-09.

vienintelis tarptautinių sutarčių sudarymo iniciatorius, be to, valstybės vadovas turi įgaliojimus ratifikuoti tarptautines sutartis. Manytume, kad tai ženklūs valstybės vadovo įgaliojimai.

Ypatingieji įgaliojimai. Iškilus ekstremalioms valstybės gyvavimo aplinkybėms, kai kurių valstybių vadovai, taip pat ir Lietuvos Respublikos Prezidentas, turi konstitucijos suteiktą galimybę naudotis ypatingaisiais įgaliojimais, kurie, manoma, padeda operatyviau reaguoti į valstybėje iškilusias problemas. Kitose šalyse valstybių vadovai, neturėdami įgaliojimų patys, turi teisę kreiptis į parlamentus ir jiems siūlyti įvesti karo ar nepaprastąją padėtį. Tuo tarpu ČR Prezidentas apskritai neturi jokių teisių, susijusių su ypatingaisiais įgaliojimais. Tokį Konstitucijos kūrėjų pasirinkimą tikriausiai lėmė siekis kuo tinkamiau realizuoti valdžių padalijimo principo įgyvendinimą, nes nepaprastieji įgaliojimai dažnai yra traktuojami kaip atributas, būdingas nedemokratiškai valstybei.

Taigi iš esmės ČR Prezidento veto teisė yra vienintelis valstybės vadovo instrumentas, kurio pagalba ČR Prezidentas gali siekti daryti įtaką įstatymų leidybos procesui, taip pat ženklūs yra ČR Prezidento įgaliojimai pasirašyti tam tikras tarptautines sutartis. Manytume, jog daugiau reikšmingų įgaliojimų santykiuose su Parlamentu ČR Konstitucija valstybės vadovui nesuteikia.

4.2.2. Įgaliojimai santykiuose su Vyriausybe

ČR Prezidento pagrindiniai konstituciniai įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijos skyriuje „Vykdomoji valdžia“. Šis faktas suteikia pagrindą manyti, jog ČR Prezidentas yra vykdomosios valdžios lyderis, tačiau M. Kidlova analizuodama Čekijos Respublikos vykdomosios valdžios sistemos mechanizmą, paneigia tokią poziciją ir prieina prie išvados, kad Respublikos Prezidentas yra valstybės valdžios institucija, veikianti konstitucinių įgaliojimų rėmuose remiantis valdžių padalijimo principu ne tik tarp klasikinių valstybės valdžios šakų, bet ir skirtingų valstybės valdžios grandžių.¹⁸⁴ Valstybės vadovo įgaliojimai yra riboti, nes jis suvaidina savo vaidmenį tik vyriausybės formavimo procese, tačiau tas vaidmuo nėra ryškus, o vėliau vyriausybė veikia kaip autonomiškas subjektas, ribojantis valstybės vadovo veiklą per kontrasignacijos institutą.

Vyriausybės formavimas. Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia Vyriausybės Pirmininką ir kitus Vyriausybės narius, priima jų atsistatydinimą, paleidžia Vyriausybę ir priima jos atsistatydinimą. Įgalioja Vyriausybę, kurios atsistatydinimą priėmė arba kurią paleido, laikinai vykdyto savo funkcijas iki naujos Vyriausybės paskyrimo. Respublikos Prezidentas skiria Vyriausybės Pirmininką ir jo teikimu kitus Vyriausybės narius, paveda jiems vadovauti ministerijoms (ČR Konstitucijos 67 str. 1 d.) Ministro priesaiką priimą Respublikos Prezidentas.

¹⁸⁴ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 347.

Tokiu būdu paskirta Vyriausybė per 30 dienų turi prisistatyti Deputatų rūmams ir prašyti politinio pasitikėjimo, be kurio negali pradėti funkcionuoti kaip pilnateisė valstybės valdžios institucija. Jei Deputatų rūmai neišreiškia pasitikėjimo naujai paskirta Vyriausybe, ją Respublikos Prezidentas pradeda formuoti iš naujo. Naujasis formavimo procesas vėl prasideda nuo Vyriausybės Pirmininko ir jo teikimu kitų Vyriausybės narių skyrimo. Jei ir šiuo atveju Deputatų rūmai neišreiškia pasitikėjimo naujai paskirta Vyriausybe, tada teisė teikti Vyriausybės Pirmininko kandidatūrą tenka kitai valstybės valdžios institucijai - Deputatų rūmams. Respublikos Prezidentas yra įpareigojamas skirti Vyriausybės Pirmininku tą asmenį, kurį teikia Deputatų rūmų pirmininkas. Tokiu būdu yra apribojama Respublikos Prezidento valia skiriant Vyriausybės pirmininką. Galima sakyti, kad ši nuostata įpareigoja valstybės vadovą skirti tokios sudėties Vyriausybę, kuria pasitikėtų Deputatų rūmai, nes du kartus Deputatų rūmams išreiškus nepasitikėjimą Respublikos Prezidento suformuota Vyriausybė, teisė teikti Vyriausybės pirmininko kandidatūrą bet kuriuo atveju tenka patiems Deputatų rūmams. ČR vyriausybės likimas tiesiogiai priklauso nuo pasitikėjimo arba nepasitikėjimo, kurį gali pareikšti tik parlamentas. Taigi vykdomosios valdžios atsakomybė parlamentui yra akivaizdi, o valstybės vadovo įgaliojimai formuoti vyriausybę yra labiau nominalūs nei realūs. ČR Prezidentui nėra suteikta teisė vienasmeniškai daryti įtaką Vyriausybės sudėčiai, o tuo labiau nušalinti Vyriausybės Pirmininką ar net visą Vyriausybę. Atšaukti Vyriausybės narį ČR Prezidentas įgyja teisę tik gavęs Vyriausybės vadovo siūlymą tai padaryti. Vienintelė būtina Vyriausybės veikimo sąlyga yra Parlamento pasitikėjimas.

Vyriausybė gali prašyti Deputatų rūmų išreikšti pasitikėjimą. Deputatų rūmai gali išreikšti politinį nepasitikėjimą Vyriausybe. Klausimą dėl nepasitikėjimo Vyriausybe Deputatų rūmai svarsto pagal raštišką pasiūlymą, pateiktą ne mažiau kaip 50 deputatų. Sprendimui dėl nepasitikėjimo priimti būtinas daugiau kaip pusės visų deputatų pritarimas. Atsistatydindamas Vyriausybės pirmininkas pateikia prašymą dėl atsistatydinimo Respublikos Prezidentui.¹⁸⁵ Kiti vyriausybės nariai pateikia prašymus dėl atsistatydinimo Respublikos Prezidentui per Vyriausybės Pirmininką, Vyriausybė atsistatydina, jei Deputatų rūmai nepatenkina jos prašymo išreikšti pasitikėjimo arba pareiškia jai nepasitikėjimą. Taip pat Respublikos Prezidentas atšaukia Vyriausybę, kuri neatsistatydino, nors turėjo tai padaryti.¹⁸⁶

Taigi valstybės vadovas atlikęs savo nominalų vaidmenį Vyriausybės formavimo procese daugiau neturi jokių įgaliojimų, kuriais galėtų daryti įtaką Vyriausybei, turinčios parlamento pasitikėjimą, funkcionavimui ar jos įgaliojimų pasibaigimui. ČR Konstitucijos 67

¹⁸⁵ Sinkevičius V., Birmontienė T., Mesonis G. ir kt. *Parlamentas ir valstybės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovas Juršėnas*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008. P. 469 – 471.

¹⁸⁶ Kidlova M., Petruv H., Kudrna J., Antoš M., *The introduction to Czech Constitutional law*. Prague: Charles University, 2009. P. 44-46.

straipsnis teigia, kad “Vyriausybė yra svarbiausia vykdomosios valdžios institucija“, o Vyriausybės likimas priklauso nuo pasitikėjimo arba nepasitikėjimo, kurį gali išreikšti tik parlamentas.

Kontrasignacija. Kai kuriems ČR Prezidento aktams reikalinga kontrasignacija. Kontrasignacijos subjektais gali būti ir ministrai, ir Vyriausybės vadovas, tačiau dažniausiai kontrasignacijos reikalaujantys Respublikos Prezidento sprendimai turi būti pasirašyti Vyriausybės vadovo.¹⁸⁷ Konstitucijos 54 straipsnyje yra įtvirtintas valstybės vadovo neatskaitingumo principas, iš pirmo žvilgsnio šis principas prasilenkia su respublikinės valdymo formos kartiniais principais, kurie deklaruoja, kad kiekvienas pilietis yra laisvas kandidatuoti į valstybės tarnybą, o už savo veiksmus kiekvienas valstybės pareigūnas turi atsakyti įstatymo nustatyta tvarka. Pasak Jan Kudrna, būtent pasitelkus kontrasignacijos institutą išsprendžiamas šis atsakomybės klausimas. Atsakomybė už valstybės vadovo sprendimus yra perkeliama Vyriausybei, kuri už savo veiksmus atsako Deputatų Rūmams. Taigi tik taip sistemiškai aiškinant šį principą galime teigti, jog valstybės vadovas neatsako už savo sprendimus.¹⁸⁸

Iš esmės visi ČR Prezidento įgaliojimai yra įtvirtinti ČR Konstitucijos 62 ir 63 straipsniuose. Valstybės vadovo sprendimų, siejamų su 62 straipsnyje įtvirtintų įgaliojimų įgyvendinimu, teisėtumui konstrasignavimas nėra reikalingas. Tačiau, kaip pažymi Jan Kudrna, didžiosios dalies šių įgaliojimų įgyvendinimas nepriklauso vien tik nuo valstybės vadovo valios: kai kuriems įgaliojimams įgyvendinti yra būtinos tam tikros sąlygos, kurias konkrečiai apibrėžia pati Konstitucija, arba kitų valstybės valdžios institucijų pasiūlymas ar sutikimas, pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo teisėjus skiria Respublikos Prezidentas Senato sutikimu.¹⁸⁹

Dalyvavimas vyriausybės posėdžiuose. Prezidentas ir vyriausybė yra vykdomosios valdžios sudedamosios dalys. Valdžių padalijimo doktrinos aspektu į šias institucijas yra žiūrima kaip į vientisą valdžios šaką, kurioje galimos skirtingos organizacinės ir funkcinės variacijos. Skirtingose šalyse valstybės vadovo ir vyriausybės tarpusavio teisiniai santykiai ir įgaliojimų apimtys yra reglamentuojamos nevienodai: vienoje valstybėje prezidento įgaliojimai apsiriboja teise dalyvauti formuojant vyriausybę, kitur – valstybės vadovai aktyviai dalyvauja vyriausybės posėdžiuose priimant sprendimus. Vadovaujantis Konstitucijos 64 straipsnio 2 dalimi ČR prezidentas turi teisę dalyvauti vyriausybės posėdžiuose, gauti ataskaitas iš vyriausybės bei jos narių ir diskutuoti visais vyriausybės kompetencijos klausimais, tačiau pagrindinis šalies įstatymas nenumato galimybės valstybės vadovui pirmininkauti ar balsuoti vyriausybės posėdžiuose ar daryti kitokią įtaką nagrinėjamoms problemoms. Taigi remiantis ČR Konstitucija Prezidento dalyvavimas Vyriausybės posėdžiuose nėra reguliarus, jis priklauso nuo nagrinėjamų klausimų ir nuo paties

¹⁸⁷ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. Mesonis G. Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 350.

¹⁸⁸ Jan Kudrna The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Years) // Jurisprudence, 2011, Nr. 18(4). P. 1299-1300

¹⁸⁹ Ibid. P. 1300.

Prezidento valios aktyviai dalyvauti svarstant vieną ar kitą problemą. Tikriausiai pagrįstai būtų galima teigti, kad politiškai aktyvesnis valstybės vadovas turi didesnę įtaką Vyriausybės politiniams sprendimams ir Vyriausybėje vykstantiems procesams, nei kad pasyvią poziciją užimantis Respublikos Prezidentas. Šį ČR Prezidento konstitucinį įgaliojimą Vyriausybės atžvilgiu vertinant platesniame kitų Europos valstybių kontekste, galėtume priėti prie išvados, kad šis įgaliojimas yra labiau formalus nei kad leidžiantis daryti reikšmingą įtaką ČR Vyriausybėje vykstantiems politiniams procesams. Pasak G. Mesonio, tik valstybės vadovų įgaliojimai šaukti ir vadovauti vyriausybės posėdžiams, daryti įtaką vyriausybės sprendžiamų klausimų darbotvarkei galėtų būti įvardijami kaip įgaliojimai, suteikiantys teisę šalies vadovui vadovauti vyriausybei.¹⁹⁰ Pavyzdžiui, Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 9 straipsnis skelbia, kad Prezidentas pirmininkauja Ministrų Tarybos posėdžiams. Ministrų Taryba yra pagrindinė vyriausybės veiklos forma, tai Vyriausybės posėdžiai, kuriems pirmininkauja Respublikos Prezidentas, tokiaime posėdyje priimtus teisės aktus pasirašo Respublikos Prezidentas. Ministrų Taryba yra vienintelė institucija, galinti priimti sprendimus.¹⁹¹ Taigi Prancūzijos Respublikos Prezidento įgaliojimai savo apimtimi akivaizdžiai skiriasi nuo ČR valstybės vadovo kompetencijos šioje srityje. Ši Prancūzijos valstybės vadovo teisė jam leidžia daryti didelę įtaką Vyriausybės veiklai, jei Respublikos prezidentas ir vyriausybė atstovauja tai pačiai politinei jėgai, tai Respublikos Prezidentas faktiškai vadovauja valstybei. Tuo tarpu Čekijos valstybės vadovas turi tik teisę dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose ir diskutuoti Vyriausybės kompetencijos klausimais. Manytume, kad toks pavyzdys puikiai iliustruoja Čekijos valstybės vadovo įgaliojimo dalyvauti Vyriausybės posėdžiuose menkumą bendrai Vyriausybės veiklai.

Užsienio politika. Pasak J. Kudrna, ypatingas dėmesys kalbant apie ČR Prezidento įgaliojimus yra skiriamas įgaliojimams užsienio politikos srityje. Remiantis ČR Konstitucijos 63 straipsnio 1 dalies a ir b punktais, Respublikos Prezidentas reprezentuoja valstybę užsienyje ir sudaro bei ratifikuoja tarptautines sutartis, tarptautinių sutarčių sudarymą jis gali pavesti Vyriausybei arba jos sutikimu atskiriems Vyriausybės nariams. Tačiau, anot J. Kudrna, Čekijos Respublikos konstitucinės teisės mokslo literatūroje dominuoja nuomonė, jog užsienio politika yra Vyriausybės domenas, nes pagal Konstitucijos 67 straipsnio 1 dalį, būtent Vyriausybė yra aukščiausioji vykdomosios valdžios institucija, o be to Vyriausybė, priešingai nei valstybės vadovas, yra atsakinga už savo sprendimus. Pabrėžtina, kad įgaliojimai, susiję su užsienio politikos įgyvendinimu, yra įgyvendinami tik per kontrasignacijos institutą, taigi Vyriausybės nario parašas visada būna būtinoji tokių sprendimų teisėtumo ir įsigaliojimo sąlyga. Kita vertus, tik valstybės

¹⁹⁰ Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. Mesonis G. Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011. P. 103.

¹⁹¹ Jarašiūnas E., Mesonis G., Žilys J. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005. P. 66.

vadovas turi iniciatyvos teisę sudaryti tarptautines sutartis. Taigi vienintelė išeitis norint sėkmingai vykdyti užsienio politiką yra abiejų vykdomosios valdžios grandžių: Vyriausybės ir Respublikos Prezidento, glaudus bendradarbiavimas.¹⁹²

Pažymėtina, kad Respublikos Prezidentas turi įgaliojimus ne tik derėtis, bet ir ratifikuoti tarptautines sutartis. Be to, ratifikavimo teisę Respublikos Prezidentas gali deleguoti Vyriausybei. Pabrėžtina, kad šalies konstitucija nesuteikia Respublikos Prezidentui teisės ratifikuoti visų tarptautinių sutarčių. Konstitucijos 49 straipsnyje yra įtvirtintos sutarčių rūšys, kurių negalima ratifikuoti, jei Parlamentas nesuteikia sutikimo. Tai sutartys, susijusios su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, politiniais susitarimais, bendro pobūdžio ekonominiais susitarimais, taip pat susitarimais, kurių įgyvendinimui yra būtinas papildomas įstatyminis reguliavimas. Taigi ČR Prezidentas tarptautines sutartis, kurios nepatenka į Konstitucijos 49 straipsnyje įtvirtintas tarptautinių sutarčių rūšis, turi teisę pats ratifikuoti arba gali pavesti ratifikavimo teisę Vyriausybei arba jos sutikimu atskiriems jos nariams. Prezidentas prieš ratifikuodamas tarptautinę sutartį turi įgaliojimus kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad būtų patikrintas tos sutarties konstitucingumas. Klasikinis tokių įgaliojimų įgyvendinimo pavyzdys yra Respublikos Prezidento Vaclavo Klausos kreipimasis į Konstitucinį Teismą dėl Lisabonos sutarties konstitucingumo.¹⁹³

4.2.3. Įgaliojimai teisminės valdžios srityje

Teisminę valdžią Čekijos Respublikos vardu įgyvendina nepriklausomi teismai, kurie yra svarbi valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų grandis. Respublikos Prezidentas vaidina svarbų vaidmenį formuojant teisminę valdžią. ČR Konstitucijos 62 straipsnis numato, kad Respublikos Prezidentas skiria Aukščiausiojo Teismo teisėjus – pirmininką ir vicepirmininką. Tiesa, ČR Konstitucinis Teismas, interpretuodamas šį valstybės vadovo įgaliojimą, pabrėžė, kad teisė skirti Aukščiausiojo Teismo vadovybę reiškia, kad valstybės vadovo teisė skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir vicepirmininką yra apribota, nes kandidatais į šiuos postus gali būti tik jau paskirti Aukščiausiojo Teismo teisėjai.¹⁹⁴

Taip pat valstybės vadovas skiria Konstitucinio Teismo teisėjus, jo pirmininką ir jo pavaduotojus. Tačiau Konstitucijos 84 straipsnio 2 dalis šiuo atveju taip pat numato apribojimą – skirdamas Konstitucinio Teismo teisėjus Prezidentas turi gauti Aukštųjų Rūmų – Senato, pritarimą,

¹⁹²Jan Kudrna The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Years), *Jurisprudence*, 2011, 18(4), p. 1302.

¹⁹³Desicion of the Constitutional Court of the Czech Republic 2009/11/03 - PL. ÚS 29/09: Treaty of Lisbon II // <http://www.concourt.cz/view/pl-29-09>; prisijungimo laikas: 2012-03-02.

¹⁹⁴Desicion of the Constitutional Court of the Czech Republic Pl. US 87/06. // <http://www.usoud.cz>; prisijungimo laikas: 2012-03-02.

kad įsiteisėtų toks valstybės vadovo aktas. Konstitucinio Teismo įstatymo 6 straipsnis detalizuoja šią nuostatą įtvirtindamas, jog, jei per 60 dienų nuo Respublikos Prezidento paklausimo, Senatas šio klausimo nesvarsto, tai laikoma, jog yra gautas Senato sutikimas šiuo klausimu. Iš jau paskirtų Konstitucinio Teismo teisėjų skirdamas šio Teismo pirmininką ir vicepirmininką Prezidentas nėra varžomas Senato pritarimo ir yra laisvas pats nuspręsti dėl tinkamiausių kandidatų. Taip pat Konstitucinio Teismo teisėjai prisiekia būtent ČR Prezidentui. Tuo tarpu skiriant kitų teismų teisėjus reikalinga Ministro Pirmininko kontrasignacija. Respublikos Prezidentas teisėjus skiria be įgaliojimų laiko apribojimo, tačiau tai netaikoma Konstitucinio Teismo teisėjams, kurie yra skiriami dešimčiai metų.

Taip pat Konstitucija valstybės vadovui suteikia ir kitų būdų įsiterpti į teisingumo vykdymo procesą šalyje. Konstitucijos 62 straipsnio g) punktas suteikia teisę Respublikos Prezidentui teikti malonę nuteistiesiems, lengvinti teismo paskirtas bausmes, duoti nurodymus nepradėti baudžiamojo tyrimo arba jį sustabdyti panaikinant teistumą, taip pat valstybės vadovas turi amnestijos suteikimo teisę. Pabrėžtina, kad valstybės vadovo amnestijos teisė yra ribojama per kontrasignacijos institutą.

Valstybės vadovas turi gana plačius įgaliojimus kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją – Konstitucinį Teismą. Pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 64 straipsnio 1 dalį, valstybės vadovas yra įgaliojamas kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl įstatymų ar atskirų jo nuostatų prieštaravimo Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ar tarptautinėms sutartims, taip pat gali siūlyti panaikinti Deputatų Rūmų ar Senato nutarimus, taip pat nuo to momento, kai tarptautinė sutartis buvo pateikta ratifikavimui, kreiptis dėl tarptautinės sutarties prieštaravimo konstituciniam įstatymui ar Konstitucijai. Manytume, jog tai ženklūs įgaliojimai bendram valstybės vadovo įgaliojimų багаže.

Taigi, apibendrinus, galima sakyti, kad pagal suteiktų įgaliojimų apimtį Čekijos Respublikos Prezidentas atspindi tradicinį parlamentinės respublikos vadovo portretą. Konstitucija valstybės vadovui nesuteikia jokių ypatingų įgaliojimų, nebūdingų kitoms parlamentinėms respublikoms. Formaliai valstybės vadovo įgaliojimai jam nesuteikia galimybės vaidinti itin svarbaus vaidmens šalies politiniame gyvenime. Daugelis valstybės vadovo įgaliojimų yra ribojami per kontrasignacijos institutą.

IŠVADOS

1. Valstybės vadovas – tai aukščiausias šalies pareigūnas. Valstybės vadovo teisinę ir faktinę padėtį lemia konkrečios šalies politinės sąlygos. Lietuvos Respublikos Prezidento ir Čekijos Respublikos Prezidento teisinę padėtį ir jos skirtumus didžiaja dalimi lemia valstybės valdymo forma. Lietuvos Respublikos valstybės valdymo forma įvardijama kaip parlamentinė su pusiau prezidentinės valdymo formos elementais, tuo tarpu Čekijos Respublikos valdymo forma yra parlamentinė.
2. Valstybės vadovo instituto raida dėl panašių politinių bei istorinių aplinkybių Lietuvos ir Čekijos respublikose iš esmės yra panaši, tačiau Lietuvoje valstybės vadovo institutas praėjo magesnį kelią nei Čekijoje. Būta ir kolegialaus ir vienasmenio valstybės vadovo, leidusio ne tik dekretus, bet ir įstatymus, galėjusio pirmininkauti Vyriausybės posėdžiams, rinkto tiek Seimo, tiek specialių rinkimų, tiek visų piliečių trejiems, penkeriems ir septyneriems metams, tuo tarpu Čekijoje nuo XX a. pradžios šiuo klausimu visada buvo išlaikoma viena kryptis – buvo įtvirtinamas parlamentinės respublikos valstybės valdžios institucijų sąrangą atspindintis valstybės vadovo institutas.
3. Lietuvos Respublikos Prezidentas renkamas Tautos tiesioginiuose rinkimuose. Čekijos Respublikos Prezidento rinkimų klausimas yra dalis Čekijos Respublikos Parlamento kompetencijos. Tai vienas iš Čekijos Respublikos konstitucinės sistemos ypatumų, egzistavęs iki 2012 m. vasario 8 d., kai parlamente buvo priimta konstitucijos pataisa, įtvirtinusi tiesioginius valstybės vadovo rinkimus. Abiejų valstybių prezidentai renkami penkerių metų kadencijai, prezidentai gali būti renkami tik dvi kadencijas iš eilės.
4. Priesaikos davimas yra būtinoji išrinkto respublikos prezidento įgaliojimų įgijimo sąlyga, tik prisiekęs išrinktas respublikos prezidentas tampa pilnateisiu valstybės vadovu, iki to laiko, kol nutrūkta jo įgaliojimai. Lietuvos Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta, kai pasibaigia laikas, kuriam jis buvo išrinktas, įvyksta pirmalaikiai Respublikos Prezidento rinkimai, atsistatydina iš pareigų, kai Prezidentas miršta, Seimas pašalina jį iš pareigų apkaltos proceso tvarka, kai Seimas, atsižvelgdamas į Konstitucinio Teismo išvadą, 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma priima nutarimą, kuriuo konstatuojama, kad Respublikos Prezidento sveikatos būklė neleidžia jam eiti savo pareigų. Šis įgaliojimų nutrūkimo pagrindų sąrašas yra išsamus ir baigtinis. Čekijos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas trumpesnis Prezidento įgaliojimų pasibaigimo pagrindų sąrašas. Respublikos Prezidento įgaliojimai nutrūksta atsistatydinimo atveju, laikotarpio, kuriam prezidentas buvo išrinktas, pasibaigimo atveju, taip pat valstybės vadovą pašalinus iš valstybės vadovo posto apkaltos proceso tvarka. Priešingai nei numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje Čekijos Respublikos Prezidento pablogėjusi sveikatos

būklė kaip vienas iš jo įgaliojimų nutrūkimo pagrindų nenumatomas. Susiklosčius tokioms situacijoms, kai Prezidentas negali laikinai eiti savo pareigų, analizuojamų valstybių konstitucijos įtvirtinta skirtingą šių situacijų sprendimą. Prezidento pavadavimo atveju Čekijos Respublikos Prezidento įgaliojimai yra padalijami Ministrui Pirmininkui ir Deputatų rūmų pirmininkui, o Lietuvos Respublikoje Seimo Pirmininkas yra vienintelis valstybės pareigūnas, galintis laikinai eiti Respublikos Prezidento pareigas arba laikinai pavaduoti Respublikos Prezidentą. Nepasaint šių skirtumų abiejų valstybių vadovų pavadavimo modelis atspindi demokratinis valstybės valdžios institucijų funkcionavimo principus.

5. Apkalta - ypatinga konstitucijoje numatyta procedūra, kuria sprendžiamas aukščiausių valstybės pareigūnų atleidimo iš pareigų už padarytus teisės pažeidimus klausimas. Apkaltos procedūra kaip vienas iš valstybės vadovo įgaliojimų pasibaigimo pagrindų yra įtvirtintas ir Čekijos ir Lietuvos respublikų konstitucijose, tačiau tam tikri apkaltos instituto turinio elementai reglamentuojami skirtingai. Apkaltos procedūrą Čekijos Respublikos Prezidentui Senatas gali inicijuoti esant tik dviem Konstitucijoje įtvirtintiems pagrindams: valstybės išdavimo ir valstybės paslapties atskleidimo atvejais. Lietuvoje Respublikos Prezidentą pašalinimą iš pareigų taip pat gali inicijuoti tik Lietuvos Respublikos Seimas, jei Respublikos Prezidentas šurkščiai pažeidė Konstituciją arba sulaužė priesaiką, taip pat paaiškėjęs, jog įvykdė nusikaltimą. Apkaltos procese įgaliojimus veikti turi tik dvi valstybės valdžios institucijos – Seimas ir Konstitucinis Teismas. Teisinį faktą, kad Respublikos Prezidento veiksmai prieštarauja (arba neprieštarauja) Konstitucijai, nustato tik Konstitucinis Teismas, o Seimas sprendžia, ar už veiksmus, kurie prieštarauja Konstitucijai, asmenį pašalinti iš jo užimamų pareigų. Tuo tarpu Čekijos Respublikoje sprendimą dėl Respublikos Prezidento pašalinimo iš užimamų pareigų apkaltos proceso tvarka pagal konstitucinį Senato skundą priima Čekijos Respublikos Konstitucinis Teismas. Tokiu būdu išvengiama politinių motyvų įtakos apkaltos proceso realizavime. Valstybės vadovas pašalintas iš prezidento pareigų apkaltos proceso tvarka visam laikui netenka teisės būti renkamas prezidentu, o Lietuvoje sankcija yra kur kas griežtesnė - Respublikos Prezidentas yra ne tik pašalinamas iš pareigų, tačiau sulaužiusiam priesaiką Respublikos Prezidentui yra užkertamas kelias ateityje užimti Konstitucijoje numatytas pareigas, kurių ėjimo pradžia yra siejama su Konstitucijoje nurodytos priesaikos davimu. Griežtų sankcijų įtvirtinimas siejamas su nedemokratinio režimo patirtimi.
6. Imunitetas - asmens neliečiamybės papildomas garantijos, kurios yra būtinos tam, kad asmuo galėtų tinkamai atlikti jam pavestus konstitucinius įgaliojimus. Lietuvos Respublikos Prezidento imunitetas yra apribotas laike, t.y. imuniteto teikiamomis privilegijomis Prezidentas naudojasi tik pareigų ėjimo laikotarpiu, tuo tarpu Čekijos Respublikos Prezidentui taikomas absoliutus

asmens neliečiamybės režimas. Taigi Čekijos Respublikos Prezidento imuniteto apimtis yra platesnė už Lietuvos Respublikos Prezidento imunitetą.

7. Pagrindinės išskirtinos įgaliojimų, susijusių su parlamentu, sritys: įgaliojimai, kurių objektu yra pats parlamentas, kaip valstybės institucija, įgaliojimai legislatyvinėje srityje, aukštų valstybės pareigūnų skyrimo srityse, bei įgaliojimai ypatingųjų įgaliojimų srityje. Įgaliojimai, kurių objektu yra pats parlamentas, nesudaro didesnio svorio valstybės vadovo įgaliojimų багаže, nes jie yra neabsoliutūs, jų realizavimas yra susijęs su daugelio konstitucijose įtvirtintų aplinkybių egzistavimu. Valstybės vadovai savo vaidmenį legislatyvinėje srityje paprastai vaidina disponuodami veto teise, įstatymų leidybos iniciatyvos teise bei tarptautinių sutarčių sudarymo teise. Konstitucijos abiejų aptartų valstybių vadovams suteikia veto teisę, kuri yra tapataus svorio, nes įveikiama balsuojant visų parlamento narių balsų dauguma, tačiau ČR Prezidentui nėra suteikta teisė inicijuoti tam tikro įstatymo projekto svarstymą parlamente, tuo tarpu LR Prezidentas prie įstatymų leidybos gali prisidėti inicijuodamas svarbių įstatymų priėmimą. Paprastai valstybių vadovams suteikiami įgaliojimai ir tarptautinių sutarčių sudarymo srityje. LR Prezidentas turi teisę sudarinėti tarptautines sutartis, taip pat tik valstybės vadovui priklauso teisė teikti Seimui ratifikuoti tarptautines sutartis. Tuo tarpu Čekijos valstybės vadovas turi ne tik įgaliojimus sudaryti tarptautines sutartis, tačiau ir tam tikrų tarptautinių sutarčių ratifikavimo teisę, kuri, manytume, paryškina Prezidento vaidmenį šalies politiniame gyvenime. Valstybės vadovai dažnai naudojami platesniais įgaliojimais esant ypatingoms valstybės gyvavimo aplinkybėms. LR Prezidentui Konstitucija taip pat suteikia nepaprastuosius įgaliojimus, tačiau tuo pasigirti negali Čekijos valstybės vadovas, bet atkreiptinas dėmesys, jog nepaprastieji įgaliojimai įmanomi tik esant ekstremalioms valstybės gyvavimo aplinkybėms, todėl jie nekeičia kasdienių valstybės vadovo įgaliojimų apimtį.
8. Parlamentinėje respublikoje valstybės vadovas ir vyriausybė turi mažiausiai sąlyčio taškų. Valstybės vadovas suvaidina savo vaidmenį tik vyriausybės formavimo procese, tačiau tas vaidmuo nėra ryškus, nes Valstybių Prezidentai visų pirma turi užtikrinti valdžių bendradarbiavimą, o vėliau vyriausybė veikia kaip autonomiškas subjektas, ribojantis valstybės vadovo veiklą per kontrasignacijos institutą. Pabrėžtina, jog ČR Prezidento įgaliojimai yra labiau ribojami per kontrasignacijos institutą, tai sietina su Čekijos valstybės vadovo neatskaitingumo principu. Demokratinėje, teisinėje valstybėje netoleruotinos tokios situacijos, kai valstybės pareigūnas už savo veiksmus neatsako įstatymo nustatyta tvarka. Taigi, pasitelkus kontrasignacijos institutą, yra išsprendžiama valstybės vadovo neatskaitingumo problema. Taip pat Čekijos valstybės vadovui Konstitucija suteikia teisę Vyriausybės veiklai daryti įtaką per dalyvavimo vyriausybės posėdžiuose galimybę, tačiau šis įgaliojimas yra labiau formalus nei kad leidžiantis daryti reikšmingą įtaką Čekijos Respublikos Vyriausybėje vykstantiems

politiniams procesams, nes įgaliojimai sušaukti ir vadovauti vyriausybės posėdžiams bei daryti įtaką vyriausybės sprendžiamų klausimų darbotvarkei nėra suteikti Čekijos valstybės vadovui.

9. Valstybių vadovai turi reikšmingus įgaliojimus teisėjų skyrimo srityje, tai atsispindi ir Čekijos bei Lietuvos valstybių vadovų įgaliojimuose formuojant teisminę valdžią. Į teisingumo vykdymo procesą valstybės vadovai tradiciškai įsiterpia per malonės institutą, tačiau ČR Prezidentas šioje srityje naudojasi platesniais, nes turi teisę lengvinti teismo paskirtas bausmes, duoti nurodymus nepradėti baudžiamojo tyrimo arba jį sustabdyti panaikinant teistumą, taip pat valstybės vadovas turi amnestijos suteikimo teisę. Taip pat Čekijos valstybės vadovas, lyginant su LR Prezidentu, turi platesnius įgaliojimus kreiptis į konstitucinės justicijos instituciją. Pabrėžtina, kad ČR Konstitucija suteikia teisę valstybės vadovui kvestionuoti ne tik Vyriausybės aktų, bet ir įstatymų konstitucingumą. Abiejų valstybių vadovai gali prašyti konstitucinio teismo išvados dėl tarptautinės sutarties nuostatų atitikimo konstitucijai.
10. Valstybių valdymo formos skirtumai daro įtaką ir valstybės vadovo įgaliojimų apimčiai šalyje. Šie nežymūs skirtumai išryškėjo ir lyginant Čekijos bei Lietuvos valstybių vadovų teisinio statuso pagrindinius elementus.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.;
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas // Valstybės žinios, 1993, Nr. 6-120.;
3. Lietuvos Respublikos Tarptautinių sutarčių įstatymas// Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948.;
4. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas // Valstybės žinios, 1994, Nr. 43-772.;
5. Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymas // Valstybės žinios, 2008, Nr. 71-2721.;

Užsienio valstybių teisės aktai:

6. Constitution of the Republic of Czech // <http://legislationline.org/download/action/download/id/1586/file/b525fba0a0ffcf188d5453679804.htm/preview>;
7. Constitution of the Republic of Estonia // <http://legislationline.org/download/action/download/id/1599/file/b3bf548923058a64ab368b87f28a.htm/preview>;
8. Constitution of the Republic of Slovakia // <http://legislationline.org/download/action/download/id/1633/file/69fc5e0f45478ca59b551a3f8e92.htm/preview>;
9. Constitution of the Republic of Bulgaria // <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/8933/preview>;

Specialioji literatūra:

10. Abramavičius A. Respublikos Prezidentas įstatymų leidybos procese // Teisės problemos. 2000, Nr. 2.;
11. Arlauskas S., Lietuvos Respublikos Prezidento status ir įgaliojimų tobulinimo galimybės parlamentinėje valdymo formoje // Jurisprudencija. 2008, Nr. 4(106).;
12. Bakaveckas A. Lietuvos vykdomoji valdžia, Vilnius: „Eugrimas“, 2007.;
13. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė. Antrasis leidimas – Vilnius, 2002.;
14. Eidintas A. Lietuvos Respublikos prezidentai. Kaunas: Kauno šviesa, 1991.;
15. Jarašiūnas E., Mesonis G. (Sud.) Užsienio šalių konstitucijos. – Vilnius, 2004.;
16. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.;
17. Jarašiūnas E. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir aukštųjų valstybės pareigūnų apkalta: kelios aktualios problemos // Jurisprudencija, 2006, Nr. 2 (80).;

18. Jarašiūnas E., Mesonis G., Žilys J. ir kt. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2005.;
19. Jovaišas K. (Red.) Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras, II dalis. – Vilnius, 2002.;
20. Maksimaitis M., Andriulis V., Pakalniškis V. Lietuvos teisės istorija. Vilnius: Justitia, 2002.;
21. Kudrna J. The Question of Conducting Direct Elections of the President in the Czech Republic (A Live Issue for Already 20 Years) // Jurisprudencija. 2011, Nr. 18(4).;
22. Kudrna J. Cancellation of early elections by the Constitutional Court of the Czech Republic: Beginning of a new concept of “protection of constitutionality” // Jurisprudence. 2010, Nr. 4(122).;
23. Kudrna J. Dissolution of the Chamber of deputies in the Czech Republic - the origin and essence of applicable constitutional legislation // Jurisprudence. 2009, Nr. 3(117).;
24. Kūris E. Politinių klausimų jurisprudencija ir Konstitucinio Teismo *obiter dicta*: Lietuvos Respublikos Prezidento institucija pagal Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimą//Politologija. Nr. 1 (11). 1998.;
25. Lukošaitis A. Prezidentas Lietuvos politinėje sistemoje: vietos ir galių paieškos//Politologija. Nr. 2 (12). 1998.;
26. Mesonis G. Prezidento veto stabdžių ir atsvarų sistemoje: efektyvumo teorinės ir praktinės prielaidos//Jurisprudencija. T. 64 (56). 2005.;
27. Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. – Vilnius, 2003.;
28. Mesonis G. Tomáš Garrigue Masaryk ir Mykolas Romeris: dvi asmenybės, du požiūriai į valstybę ir konstituciją // Jurisprudencija. 2009, Nr. 1(115).;
29. Mesonis G. Čekijos Respublikos Konstitucinė sąranga // Konstitucinio reguliavimo įvairovė: kolektyvinė monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.;
30. Mūsų konstitucionalizmo raida, straipsnių rinkinys, Vilnius, 2003.;
31. Ragauskas P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai//Teisės problemos. Nr. 2 (40). 2003.;
32. Ragauskas P. Lietuvos Respublikos Prezidento vaidmuo įstatymų leidyboje//Politologija. Nr. 4 (28). 2002.;
33. Sartori G. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Vilnius: Pradai, 2001.;
34. Sinkevičius V. Byla *Paksas prieš Lietuvą* arba mėginimas įveikti Konstitucinio Teismo nutarimą // Jurisprudencija. 2012, Nr. 4(1).;
35. Sinkevičius V., Birmontienė T., Mesonis G. ir kt. Parlamentas ir valstybės valdžios institucijų sąranga: Liber Amicorum Česlovas Juršėnas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.;

36. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.;
37. Šiuolaikinė konstitucija: studijos apie užsienio šalių konstitucinį reguliavimą. – Vilnius, 2005.;
38. Talat-Kelpša L. Prezidentas ir įstatymų leidyba: veto teisės naudojimas Lietuvoje//Politologija. Nr. 2 (12). 1998.;
39. Talat-Kelpša L. Pusiau prezidentizmo link: Lietuvos institucinės reformos analizė//Plitologija. Nr. 1 (7). 1996.;
40. Vaišvila A. Teisinės valstybės koncepcija Lietuvoje. – Vilnius, 2000.;
41. Valančius K. Lietuvos valstybės konstitucijos. Vilnius: Mokslas, 1989.;
42. Vaitiekienė. E., Vidrinskaitė S. Lietuvos konstitucinės teisės įvadas. – Vilnius, 2001.;
43. Valančius K. L. Lietuvos valstybės konstitucijos. – Vilnius, 2001.;
44. Vinklierienė D. Vinkleris P. Respublikos Prezidento įgaliojimai užsienio politikoje: Konstitucija ir konstitucinė tikrovė//Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. T. 19 (2001).;
45. Vinkleris P. Lietuvos Respublikos Prezidento statusas ir įgaliojimai. – Vilnius, 2002.;
46. Vinkleris P. Prezidento institucijos teisė perduoti Seimo priimtus teisės aktus tautos referendumui//Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis. T. 17 (2001).;
47. Žilys J. Konstitucinio teismo doktrinos formavimasis ir įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje: daktaro disertacija. Vilnius, 2000.;
48. Žilys J. 1992 m. spalio 25 d. Lietuvos Respublikos Konstitucijos kai kurios teisinės ir politinės ištakos//Jurisprudencija. T. 30 (22), 2002.;
49. Žilys J., Sinkevičius V., Birmontienė T. / red. G. Mesonis Prezidentas valstybės valdžios institucijų sistemoje. Vilnius: Leidykla MES, 2011.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. spalio 17 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1995, Nr. 86-1949.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“//Valstybės žinios. 1998, Nr. 5-99.;
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 259 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios. 1999. Nr. 42–1345.;
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų 26 straipsnio 3 dalies 7

- punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai” // Valstybės žinios, 1999, Nr. 101-2916.;
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89–1105.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. birželio 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7, 11, 15 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymo, Lietuvos Respublikos valstybinių pensijų įstatymo 7 straipsnio 1 bei 4 dalių ir Lietuvos Respublikos prezidento įstatymo 20 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2002, Nr. 62 – 2515.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 23 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto “Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka“ ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai // Valstybės žinios – 2003, Nr. 124-5643.;
57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. balandžio 11 d. dekreto nr. 40 “Dėl Lietuvos Respublikos pilietybės suteikimo išimties tvarka” ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Lietuvos Respublikos pilietybė išimties tvarka suteikiama Jurij Borisov, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos pilietybės įstatymo 16 straipsnio 1 daliai” // Valstybės žinios. 2003, Nr.124 – 5643.
58. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso, kuriam pradėta apkaltos byla, veiksmų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios. 2004. Nr. 49–1600.
59. 2004 m. gegužės 25 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 85-3094;
60. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. lapkričio 5 d. išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento paklausimo, ar per 2004 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimus nebuvo pažeistas Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų įstatymas.“ // Valstybės žinios. – 2004, Nr. 1643-5955.;

61. 2004 m. gruodžio 13 d. Konstitucinio Teismo nutarimas dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams // Valstybės žinios, 2004, Nr. 181-6708;
62. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas. „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 36-1292.;
63. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas“ 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 D. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto nr. 2048 „Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo“ 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2006, Nr. 51 – 1894.
64. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento 2007 m. spalio 31 d. dekreto Nr. 1K-1143 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo priimto Lietuvos Respublikos asmenų, slapta bendradarbiavusių su buvusios SSRS specialiosiomis tarnybomis, registracijos, prisipažinimo, įskaitos ir prisipažinusiųjų apsaugos įstatymo pakeitimo įstatymo gražinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti“ 2 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios. 2008, Nr. 23 – 853.

Užsienio teimų praktika:

65. Decision of the Constitutional Court of the Czech Republic, 2007/02/15 - Pl. ÚS 77/06: Legislative Riders // <http://www.concourt.cz/view/pl-77-06>;
66. Decision of the Constitutional Court of the Czech Republic 2009/11/03 - PL. ÚS 29/09: Treaty of Lisbon II // <http://www.concourt.cz/view/pl-29-09>;
67. Decision of the Constitutional Court of the Czech Republic Pl. US 87/06. // Decision of the Constitutional Court of the Czech Republic Pl. US 87/06. // <http://www.usoud.cz>;
68. Case of Paksas v. Lithuania. No. 34932/04, Grand Chamber judgment, Strasbourg, 6 January 2011 // <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=Paksas%20%7C%20v.%20%7C%20Lithuania&sessionid=66682800&skin=htmludoc-en>;

Internetiniai puslapiai:

69. Čekijos Respublikos Konstitucinio teismo interneto puslapis // [http://www.concourt.cz/clanek/interneten](http://www.concourt.cz/clanek/interneten;);
70. Čekijos Respublikos Vyriausybės interneto puslapis // www.vlada.cz;
71. Čekijos Respublikos Parlamentas: Deputatų rūmai. Interneto puslapis // www.psp.cz;
72. Čekijos Respublikos Parlamentas: Senatas. Interneto puslapis // www.senat.cz;
73. 1920 Constitution of the Republic of Czech // http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html;
74. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2011 m. sausio 6 d. sprendimo byloje Paksas prieš Lietuvą preliminarus vertimas // http://www.tm.lt/dok/eztsp/PAKSAS_2011_DK_spr.pdf;
75. Knutsen J. F. Additional comments on the Presidents's veto powers // www.basiclaw.net/Appendices/Veto_Powers.htm;
76. Milos Calda, Constitution-Making in Post-Communist Countries: A Case of the Czech Republic // <http://instituty.fsv.cuni.cz/~calda/APSA99.pdf>;
77. Vaclav Klaus against direct presidential elections in Czech Republic // <http://presidentialactivism.wordpress.com/2011/03/15/vaclav-klaus-against-direct-presidential-elections-in-czech-republic/>;
78. What? A direct presidential elections in Czech? // <http://czechmediary.com/2012/02/11/what-a-direct-presidential-elections-in-czech/>;
79. Fordham International Law Journal // <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1517&context=ilj>.

Valstybės vadovo konstitucinis statusas Lietuvos ir Čekijos Respublikose: lyginamasis aspektas

SANTRAUKA

Valstybės vadovo įgaliojimų ir santykių su kitomis valstybės institucijomis klausimai yra aktualūs kiekvienai valstybei, nes kiekvienai valstybei reikia asmens, kuris reprezentuotų valstybę vidaus ir užsienio politikoje, atliktų kitas valstybės vadovui būdingas funkcijas. Valstybės vadovo teisinė padėtis priklauso nuo valstybės valdymo formos. Atsižvelgiant į Čekijos Respublikos Konstitucijos visuminį teisinį reguliavimą, galime daryti išvadą, jog valstybės vadovas atspindi parlamentinei respublikai būdingo prezidento portretą, o Lietuvos Respublikoje yra pripažįstama tam tikra valstybės vadovo kompetencija, būdinga ir pusiau prezidentinei respublikai. Skirtingos valstybių valdymo formos suponuoja ir apie Lietuvos Respublikos Prezidento ir Čekijos Respublikos Prezidento konstitucinio teisinio statuso tam tikrus skirtumus, kuriuos ir yra bandoma atskleisti analizuojant formalius ir realius respublikų prezidentų įgaliojimus santykiuose su kitomis valstybės valdžią įgyvendinančiomis institucijomis ir apžvelgiant kitus valstybės vadovo teisinio statuso aspektus. Šio darbo naujumas slypi tame, kad Lietuvos ir Čekijos valstybių vadovų teisinis statusas atskleidžiamas naudojant lyginamosios analizės metodą. Šio darbo tyrimo objektas yra Lietuvos Respublikos Prezidento ir Čekijos Respublikos Prezidento konstitucinio teisinio statuso lyginamoji analizė, kuri atliekama remiantis 1992 m. LR Konstitucija ir 1992 m. ČR Konstitucija. Analizuojant valstybių vadovų konstitucinį teisinį statusą, didžiausias dėmesys skiriamas istorinei raidai, prezidento rinkimų, pavadavimo ir įgaliojimų netekimo konstituciniams pagrindams ir įgaliojimų apimčiai santykiuose su kitomis valstybės valdžią įgyvendinančiomis institucijomis. Pagrindinės išskirtinos įgaliojimų, susijusių su parlamentu, sritys: įgaliojimai, kurių objektu yra pats parlamentas, kaip valstybės institucija, įgaliojimai legislatyvinėje srityje, aukštų valstybės pareigūnų skyrimo srityse, bei įgaliojimai ypatingųjų įgaliojimų srityje. Analizuojant Vyriausybės ir Respublikos Prezidento santykius, kurie atsiskleidžia dualistinei vykdomajai valdžiai įgyvendinant įgaliojimus kartu, išskirtinos šios svarbiausios sritys: vyriausybės formavimo procesas, užsienio politikos įgyvendinimas ir valstybės vadovo teisės aktų kontrasignavimas. Taip pat valstybių vadovai turi reikšmingus įgaliojimus teisėjų skyrimo srityje, tai atspindi ir Čekijos bei Lietuvos valstybių vadovų įgaliojimuose formuojant teisminę valdžią. Nesvarbu, kokia bebūtų valstybės įgaliojimų apimtis, tačiau kiekvienas valstybės vadovas turėtų užtikrinti darnią sąveiką tarp valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų.

Raktiniai žodžiai: Lietuvos Respublikos Prezidentas, Čekijos Respublikos Prezidentas, konstituciniai įgaliojimai, Lietuvos Respublikos Konstitucija, Čekijos Respublikos Konstitucija, konstitucinis statusas.

The legal status of the head of the state in the Republic of Lithuania and in the Czech Republic: comparative aspect

SUMMARY

The powers of the head of the state and relations with other state institutions are relevant and actual questions for each state because each state must have a person who is representative of the domestic and foreign policy and performs other functions which are assigned by Constitution. The legal status of the head of the state depends on the state form of government. Regarding overall Czech Republic constitutional regulation we can conclude that the head of the Czech Republic reflects the portrait of the head of a parliamentary republic whereas the President of the Republic of Lithuania is recognized as a head of the state which has some features of a semi-presidential republic. The different forms of government presupposes the certain differences of constitutional legal status of the President of the Czech Republic and the President of the Republic of Lithuania. These differences are revealed by analysis of formal and legal powers of the heads of states in the relations with other institutions implementing state power and investigating other aspects of legal status of the head of the state. The originality of this work lies in the fact that the legal status of the President of the Czech Republic and the legal status of the President of the Republic of Lithuania is revealed by comparative analysis. The main subject of this work is the comparative analysis of presidential institutions in two different countries' legal acts: the Constitution of the Republic of Lithuania (1992) and the Constitution of the Czech Republic (1992). Analysis of the legal status of the heads of the states is focusing on the historical development of the institution of the president, elections, the institute of substitute, the loss of the constitutional status and the powers in relations with other institutions implementing state power. The main powers in relation to parliament: power which subject is the parliament as a public authority, the powers in the field of legislation, the powers in the field of appointment of high-ranking government officials and powers in the field of special responsibilities. Analysis of the relationships between Government and head of the state reveals the dualistic implementation of executive powers which can be distinguished with the following key areas: formation of the government, foreign policy and the head of state counter-legislation. Furthermore the President of the Czech Republic and the President of the Republic of Lithuania also have important powers in forming the judicial authority. The presidents of the states usually have different powers but no matter the scope of the powers every head of state should ensure the harmonious interaction between the state government implementing institutions.

Key words: The President of the Republic of Lithuania, the President of the Czech Republic, constitutional powers, the Constitution of the Republic of Lithuania, the constitution of the Czech Republic, constitutional legal status.